

T.C.
DUMLUPINAR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ ve EDEBİYATI ANABİLİM DALI

**ŞERİF BENEKÇİ'NİN ROMANLARINDA
KÜLTÜRÜMÜZÜN UNSURLARI**

(Yüksek Lisans Tezi)

T.C. YÜKSEKÖRETİM KURUMLARI
DOKÜMANTASYON MERKEZİ

Danışman

Yrd.Doç.Dr. Mustafa GÜNEŞ

101844

Hakan DEĞİRMENCI

101844

Kütahya- 2001

Yüksek lisans tezi olarak sunduğum “Şerif Benekçi'nin Romanlarında Kültürümüzün Unsurları” adlı çalışmanın, tarafımdan, bilimsel ahlâk ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve yararlandığım kaynakların kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanmış olduğumu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

21.05.2001

Hakan DEĞİRMENCİ

Hakan DEĞİRMENCI'nin hazırladığı “Şerif BENEKÇİ'nin Romanlarında Kültürümüzün Unsurları” başlıklı Yüksek Lisans tez çalışması, jürimiz tarafından lisansüstü yönetmeliğinin ilgili maddelerine göre değerlendirilip, oybirliği ile kabul edilmiştir.

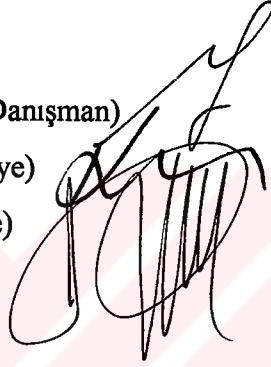
26 HAZİRAN 2001

Tez Jürisi

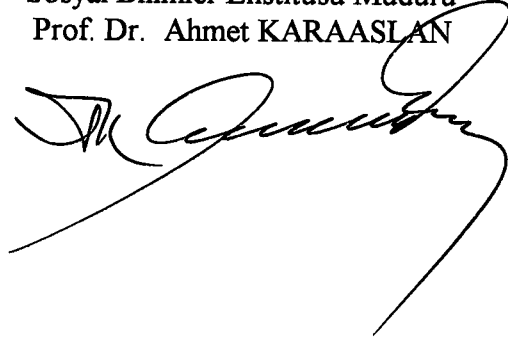
Yrd. Doç. Dr. Mustafa GÜNEŞ (Danışman)

Yrd. Doç. Dr. Cevdet DADAŞ (Üye)

Yrd. Doç. Dr. Kadir GÜLER (Üye)

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü
Prof. Dr. Ahmet KARAASLAN

ÖZGEÇMİŞ

14.11.1975 tarihinde Kütahya'nın Gediz ilçesinde dünyaya geldi. İlkokulu Denizli Cafer Sadık Abaloğlu İlkokulu'nda (1987), ortaokulu Gediz Lisesi'nde (1990), liseyi Uşak İzzettin Çalışlar Lisesi'nde (1993) bitirdi.

1994 yılında Pamukkale Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü'nde yüksek öğrenimine başladı ve buradaki öğrenimini 1998 yılında tamamladı. Aynı yıl, bu üniversitenin Yeni Türk Edebiyatı Bilim Dalı'nda yüksek lisansa başladıysa da, tamamlayamadan ayrıldı. 1999 yılında Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı'nda yeniden yüksek lisansa başladı, halen buradaki öğrenimi devam etmektedir.

Değirmenci, 1998 yılında Kütahya/Gediz'deki Gökler Lisesi'ne Edebiyat öğretmeni olarak atanmış, 1999 yılında ise DPÜ Gediz Meslek Yüksekokulu'na geçmiş ve Türk Dili Okutmanı olarak görev yapmaya başlamıştır.

Evli ve bir çocuk babası olan Hakan Değirmenci'nin, Fakülte yıllarından itibaren hakemli dergilerde ve yerel gazetelerde Türk kültür ve sanat hayatıyla ilgili makale, deneme, sohbet ve röportajları yayınlanmıştır.

ÖZET

Yaşadığımız hayata dair çeşitli görüntüleri bizlere yansıtan roman türü, kültür araştırmaları için de önemli kaynaklardan biridir.

“Şerif Benekçi'nin Romanlarında Kültürümüzün Unsurları” isimli bu çalışmamız, esas itibariyle yazarın Şimdi Ağlamak Vakti, Bir Şafak Yürüyüşü, Kumsal Olmayan Ada, Kırlangıçlar Erken Göçtü ve Güvercin Geçidi romanlarının konuyla ilgili genel bir değerlendirmesinden ibarettir.

Adı geçen romanlardaki dil, tarih, insan, aile, toplum, din tasavvuf, ahlâk ve ölüm gibi kültür öğeleri değişik açılardan incelenmiştir. Çalışmamızda Türk toplumunun bir buçuk asırdan beri yaşamakta olduğu medeniyet krizine ve kültür değişmesi/gelişmesi macerasına yönelik son elli yıla ait pek çok husus gün ışığına çıkarken; Türkiye'nin söz konusu dönemdeki iktisadî, idarî, içtimaî ve ideolojik bazı meseleleri de değerlendirilmeye çalışılmıştır.

ABSTRACT

The kinds of novel which is one of the most important sources for the cultural investment, reflects about our living live sort of appearances.

It is called our cultural elements in Şerif Benekçi's novels as a matter of fact the writer's novels as Şimdi Ağlamak Vakti, Bir Şafak Yürüyüşü, Kumsal Olmayan Ada, Kırlangıçlar Erken Göçtü and Güvercin Geçidi are composed of connected with the subject of general appreciation.

Aforementioned in this novels language, history, human beings, family, community, religion, mysticism, morals and death are examined in different ways. In our studies, Turkish community has been living crisis of civilisation and cultural changing for one and a half centuries. While a lot of subjects belonging last fifty years was coming out, studied Turkey's economic, administration social, ideologic in this period.

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	I
ABSTRACT.....	II
KISALTMALAR.....	III

BİRİNCİ BÖLÜM

ŞERİF BENEKÇİ'NİN HAYATI, EDEBÎ FAALİYETLERİ, ESERLERİ, SANATI ve ROMANLARININ KISA BİR DEĞERLENDİRİLMESİ

1.1. Hayatı.....	2
1.2. Edebî Faaliyetleri.....	4
1.3. Romanları.....	8
1.4. Sanatı.....	10
1.5. Romanlarının Kısa Bir Değerlendirilmesi.....	17

İKİNCİ BÖLÜM

KÜLTÜR ANLAYIŞI

2.1. Kültüre Bakışı.....	29
2.2. Tarihe Bakışı.....	37
2.3. Topluma İlişkin Görüşleri.....	38
2.3.1. İnsan.....	38
2.3.2. Aile.....	42
2.3.3. Toplum.....	47
2.4. Dinî ve Felsefî Görüşleri.....	53
2.4.1. Din.....	53
2.4.2. Tasavvuf.....	63
2.4.3. Ahlâk.....	67
2.4.4. Ölüm.....	70
2.5. Dil ve Edebiyat Meselelerine Bakışı	73

KAYNAKÇA.....	82
EKLER.....	87
DİZİN.....	92

KISALTMALAR

ABD.	: Anabilim Dalı
a.g.e.	: Adı geçen eser
a.g.m.	: Adı geçen makale
a.g.r.	: Adı geçen röportaj
a.g.s.	: Adı geçen sempozyum
Alm.	: Almanya
Ank.	: Ankara
A.Ü.	: Atatürk Üniversitesi
B.	: beyit
b.	: Baskı
bkz.	: Bakınız
BŞY.	: Bir Şafak Yürüyüşü
C.	: Cilt
Çev.	: Çeviren
D.	: Dosya
DPÜ.	: Dumlupınar Üniversitesi
Dpt.	: Dipnot
GMYO	: Gediz Meslek Yüksekokulu
Fh.	: Fihrist
Haz.	: Hazırlayan
İst.	: İstanbul
K.B.	: Kültür Bakanlığı
KEG	: Kırlangıçlar Erken Göçtü
Kl.	: Klasör
KOA.	: Kumsal Olmayan Ada
KTB.	: Kültür ve Turizm Bakanlığı
M.	: Maddesi
M.E.B.	: Millî Eğitim Bakanlığı
Mec.	: Mecmua / mecmuası
M.Ü.	: Marmara Üniversitesi
MYO.	: Meslek Yüksekokulu
N.	: Numara
ODTÜ	: Orta Doğu Teknik Üniversitesi
PAÜ	: Pamukkale Üniversitesi
TDK.	: Türk Dil Kurumu
s.	: Sayfa
S.	: Sayı
ŞAV.	: Şimdi Ağlamak Vakti
Yay.	: Yayınları

TEZ HAKKINDA

Konu :

Edebiyat, bir milletin hayatını, zevklerini, kederlerini, beklentilerini, vehimlerini, dünya görüşünü yansıtan bir duygu, düşünce ve hayal dünyasıdır. Bu gerçek göz önüne alındığında, bir milleti “millet” yapan ve müstakil kılan kültürün araştırılmasında, edebiyatın önemli bir yer tuttuğu görülmektedir. Nitekim edebiyat bütünü ile ele alındığında kültüre denk düştüğü görülmekte ve her edebî eserde kültürün bir parçasına rastlanmaktadır. Bütün bu gerçekler, kültür araştırmalarında, edebî eserlerden istifade etme zorunluluğunu beraberinde getirmektedir.

Roman, en meşhur ve yaygın edebî türlerdendir. Türk kültür hayatının son dönemlerde yaşadığı değişimi takip edebilmek, bu süreçte yaşanan hadiseler hakkında doğru tesbitler yapabilmek ve isabetli teşhisler koyabilmek için başvurulması gereken en önemli kaynaklardan biri hiç şüphesiz romanlardır.

Türk romancılığı Tanzimat’la birlikte doğmuş, Servet-i Fünûn devrinde gelişmiş ve Cumhuriyet dönemiyle birlikte Batılı anlamda en nitelikli örneklerini vermiştir.

Şerif Benekçi, altı romanı, on hikayesi ve değişik dergi/gazetelerde yayınlanmış yüzlerce makale, deneme ve sohbet yazılarında sergilediği sanatkârlığı ile son dönem Türk edebiyatının, -özellikle- modern Türk romancılığının seçkin yazarlarından birisidir. Halen edebî faaliyetlerine devam eden Benekçi hakkında, yayımlanan onlarca makale ve deneme ile kendisiyle yapılan onlarca röportaj bulunsa da, bunlar, nitelikli bir çalışma değeri taşımamaktadır. Bunun içindir ki, yazarın gerek hayatı, şahsiyeti ve fikirleri, gerekse eserleri ile bunlardaki fikri unsurlar hakkında yazılıp söylenenlerde pek çok eksiklik ve yanlışlıklar bulunmaktadır. Bu gerçeklerden hareketle, edebiyat metodolojisi ışığında Benekçi’yi ve Onun eserlerindeki kültür unsurlarını incelemeye karar verdik.

Amaç :

Millî kültürümüzün bütün yönleriyle tesbit edip, yeni kuşaklara aktarmanın ve onu yaşatmanın yolu kültür araştırmalarından geçmektedir. Kültür araştırmaları için önemli sayılan kaynaklardan birisi de romanlardır. Zira, romanlar yaşadığımız hayatın çeşitli yönlerini bizlere

aktaran bir ayna gibidir. Şerif Benekçi, yakın dönem Türk romanının kayda değer romancılarındandır. Çalışmamızın amacı, Benekçi'nin romanlarındaki dil, tarih, insan, aile, toplum, din, tasavvuf ve millî birlik gibi kültür unsurlarını tesbit edip, bu unsurların roman kurgusu içinde nasıl işlendiğini ortaya koymaktır.

Kapsam :

Çalışmamızda Şerif Benekçi'nin hayatı, edebî faaliyetleri, romanları ve sanatı üzerinde durulmuş, romanlarının kısa bir değerlendirmesi yapılmış ve sonra da yazarın kültür anlayışına geçilmiştir.

Birinci bölümde, önce yazarın hususî hayatından bahsedilmiştir. Bu kısımda yazarın doğumu, aile çevresi, çocukluğu, tahsil hayatı ve memuriyet dönemini kronolojik bir sıra içinde vermeye çalışılmıştır. Daha sonra da yazarın edebî faaliyetlerinden, ilk yazılarından, yazdığı gazete ve dergilerden, edebî çevresinden bilgiler verilmiştir. Eserleri kısmında, Benekçi'nin romanları, inceleme ve araştırmaları hakkında bilgiler verdikten sonra; sanatı kısmında, Benekçi'nin sanat ve sanatçı anlayışı üzerinde durulmuştur. Aynı kısımda köy romancılığı konusuna girip, yazarın köy romancılığından bahsedilmiştir. Bu bölümün son kısmında ise, romanların genel karakteristiği ve romanların materyal unsurlar bakımından tahlili üzerinde durulmuştur.

İkinci bölüm, Şerif Benekçi'nin romanlarındaki kültür tezahürlerinden oluşmaktadır. Buralarda, yazarın kültüre; tarihe; insan, aile ve topluma; dil ve edebiyat meselelerine bakışı; dinî, tasavvufî, ahlâkî görüşleri ve ölüm anlayışı incelenmiştir.

Sınırlılıklar :

Şerif Benekçi, tezimizin malzemesi olan beş romanının yanı sıra, on hikayesi, sözlük, imlâ klavuzu, deyimler ve atasözleri sözlüğü, rüya tabirleri ansiklopedisi ve tercüme romanları olan bir yazardır. Yazarın romanları dışındaki bütün eserlerinde kültür unsurlarına ait bir bilgi bulunmadığından, çalışmamızda yazarın sadece beş romanı esas alınmıştır. Bu romanların isimleri şunlardır: Şimdi Ağlamak Vakti, Bir Şafak Yürüyüşü, Kumsal Olmayan Ada, Kırlangıçlar Erken Göçtü ve Güvercin Geçidi.

TEZ METNİ

BİRİNCİ BÖLÜM

**ŞERİF BENEKÇİ'NİN
HAYATI, EDEBÎ FAALİYETLERİ, ROMANLARI, SANATI
ve ROMANLARININ KISA BİR DEĞERLENDİRİLMESİ**

1.1. HAYATI

Şerif Benekçi, 1 Haziran 1952’de bir taşra kazası olan Kütahya/Gediz’in Muhipler Köyü’nde dünyaya gelmiştir. Doğum tarihi hakkında farklı bilgiler bulunmaktadır. Benekçi kendisinin asıl doğum tarihinin 1950 olduğunu belirtmektedir. Yazara göre bu iki tarih arasındaki fark, babası Mehmet Benekçi’den kaynaklanmaktadır. Buna göre Mehmet Bey, oğlunun nüfus kaydını doğumdan ancak iki sene sonra yaptırmış ve nüfus memurlarına oğlunun doğum tarihi olarak 1952 senesini bildirmiştir. Sonuç olarak Şerif Benekçi’nin doğum tarihi için bizzat kendi beyanını esas almanın daha isabetli olacağı kanaatindeyiz.

Nüfus cüzdanına göre, nüfusa kayıtlı olduğu yer Kütahya ili, Gediz ilçesi, Muhipler Köyü’dür. Muhipler Köyü 1970’deki büyük Gediz Depremi’nden sonra, idari bakımdan ilçeye bağlanarak mahalle olmuştur.

Şerif Benekçi -kendi ifadesiyle- “toprağa bağlı bir aile”nin¹ dört çocuğundan üçüncüsü ve tek erkek olanıdır. Benekçi’nin şimdi hayatta olmayan dört kardeşi daha olmuştur ama onlar çocuk denebilecek yaşlarda çeşitli nedenlerle ölmüşlerdir. Halen hayatta olan kardeşlerinin adları Emine, Nazmiye ve Esmadır. Babası, Benekçi oğulları’ndan Mehmet Bey; annesi ise, Araplar sülalesinden Emine Hanımdır.

Benekçi’nin çocukluğu genel olarak doğup büyüdüğü köy olan Muhipler’de ve yaz aylarında Manisa Ovası’nda geçmiştir. Yazarın babası Mehmet Bey, yaz geldiği zaman Muhipler’den ve çevre köylerden Manisa Ovası’ndaki çiftliklere işçi götüren bir amele başıdır. Benekçi, o yılları şöyle anlatmaktadır: “Çocukluğumda İç Ege’den kıyı Ege’ye işçi göçü olurdu, bu göçe ailecek biz de katıldığımızdan, Çocukluğum Manisa Ovası’nda geçti. Hayatla erken tanışmak, zor’la kuşluk mahmurluğunda kucaklaşmaktı bu”²

¹ TAŞDELEN Ali, Günümüz Romancılarından Şerif Benekçi İle, *İslam Mecmuası*, Temmuz-1990, s.69

² TAŞDELEN, a.g.r., s.70

Benekçi henüz on iki yaşındayken 1964’de babasını kaybetmiş ve şuurunu genç yaşta dul kalan bir kadının yalnızlık ve yoksulluk çırpınırları arasında bulmaya çalışmıştır. Hayatın taarruzlarıyla erken denebilecek bir yaşta tanışan Benekçi’nin o yıllardaki psikolojisini kendi ağzından öğrenmekteyiz: “Çocukluğumda bayramın ilk günü, daha kuşluk vaktinde ağlamaya başladım. ‘Bayram daha yeni başladı’ diye, boşuna teselli ederdi annem beni. Çünkü ben erken uyanan şuuruyla bilirdim ki bayram başladı ve bitecek. Keşke biraz daha geç uyansaydı bilincim; fakat erken uyandı ve varoluş şokunu daha beş yaşındayken yaşadım.”³

Benekçi, öğrenim hayatına ilk olarak doğduğu köydeki iki derslikli ahşap bir yapı olan köy ilkokulunda başlamıştır. Buradaki ilk tahsilden sonra, yazar gurbetle bir kez daha tanışmış ve Ankara’ya giderek İmim-Hatip Okulu’na başlamıştır. Bu okulun orta kısmını bitiren yazarın Ankara’daki yılları Onun ilerideki hayatını tayin etmiştir. Zira, Benekçi sanatın/romanın dayanılmaz zevki ve tesiriyle ilk defa bu dönemde tanışmıştır. Ortaokuldan sonra tekrar Kütahya’ya dönerek Kütahya Lisesi’ne başlayan yazar, bu dönemi şöyle anlatmaktadır: “Köylünün duası, anamın saçını süpürge yaparak kazandığı parayla okumaya başladım”⁴ Ortaöğretimini 1973’de tamamlayan yazar, istediği fakülteye giremeyince Almanya’ya gitmiş, orada Almanca’yı öğrenmiş ve Goethe Enstitüsü’ne girmiştir. Bir yılı aşkın bir süre orada kalan yazar, yurda döndükten sonra ODTÜ İdari Bilimler Fakültesi İşletme Bölümü’ne girmiş, fakat burayı bitirememiştir. Benekçi, ODTÜ’yü bitiremeyişi sebeplerini şöyle anlatmaktadır. “Burada da şansım yaver gitmedi. Hazırlık okulunu bitirip, tam okumaya ısınınca, bilinen olaylar başladı. Ben ve arkadaşlarım okula alınmıyorduk. Mücadelemiz fasit daireye girmiştir. Toplu halde bu okulu terk ettik.”⁵

1980 öncesinde yaşanan öğrenci hareketleri yazarı Erzurum’a sürüklemiştir. Atatürk Üniversitesi İşletme Fakültesi’ne kaydolan yazar, yeniden varoluş mücadelesini artık Erzurum’da vermeye başlamışsa da, buradaki eğitimini de 1982’de son vermiştir. Bu tarihten sonra Benekçi uzun yıllar yüksek tahsil denemelerine girişmemiştir. 1992 yılında yeniden eğitime başlayan yazar, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi’ne girmiş, bir yıl sonra buradan da ayrılmıştır. Nihayet 1995’de Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Bölümü’nü bitirerek tahsil hayatında son noktayı koymuştur.

³ AYDINLI Mehmet Sabri, Şerif Benekçi ile Röportaj, **Panel Dergisi**, S.22, 15 Ekim-15 Kasım 1990, s.62

⁴ BANU Ayşe, Şerif Benekçi ile Röportaj, **Töre Dergisi**, S.76, Eylül—1977, s.28

⁵ BANU Ayşe, **a.g.r.**, s. 29

Benekçi'nin meslek hayatı son derece renkli ve hareketli bir çizgi halindedir. Anketörlük, mütercimlik, esnafılık ve memurluk yapan Benekçi, ilk olarak 1975-77 yıllarında Devlet İstatistik Enstitüsü'nde tercüman ve anketör olarak çalışmıştır. Hemen arkasından Gümrük ve Tekel Bakanlığı'na geçip, 1977 yılının kasım ayı ile 1978'in mayıs ayları arasında 'bir teşehhüt miktarı da olsa' Gediz'de Tekel Müdürlüğü yapmış, bu görevi Ecevit'in kurduğu 2.MC Hükümetiyle sona ermiştir.⁶ Bundan sonra bir süre Gediz'de serbest ticaretle uğraşmış, sonra Kütahya Porselen Fabrikası'nda ticaret memurluğu ve tercümanlık (1983-85), çeşitli noterliklerde sözleşmeli yeminli mütercimlik (1977-84) yapmıştır. Benekçi'nin istikrarsız geçen bu meslek hayatı, bir dostunun tavsiyesiyle nihayet 1985'de imam-hatip olmaya karar vermesiyle sona ermiştir. İmam olarak ilk görevi de Gediz'in Dereköy'ünde başlamıştır. Orada sadece kırk gün kalan yazar, İstanbul'a tayininin çıkmasıyla birlikte 1985'te Sefaköy'e yerleşmiştir. Sefaköy Fatih Camii'nde iki yıl görev yapan yazar, daha sonra Eminönü ilçesindeki Beyazıt Saraç İshak Camii'nde göreve başlamış, burada uzun yıllar bulunduktan sonra, imam-hatip olarak son görev yeri olan Bakırköy ilçesindeki Yeşilköy Mevlüt Nalbant Camii'ne geçmiştir. 1999 yılına gelindiğinde Benekçi, on dört yıl çalıştığı Diyanet İşleri Başkanlığı'ndan ayrılmış ve Dumlupınar Üniversitesi Gediz Meslek Yüksekokulu'na geçmiştir. Benekçi halen burada Yüksekokul Sekreterliği yapmaktadır.

1977 yılında Asiye Hanım ile hayatını birleştiren Benekçi'nin bu evlilikten 1978 yılında Emine Edibe ve 1985 yılında da Betül isminde çocukları olmuştur. Emine Edibe, halen Boğaziçi Üniversitesi Eğitim Fakültesi'nde; Betül ise, Cağaloğlu Anadolu Lisesi'nde eğitimini sürdürmektedir. Kızlarının İstanbul'da yaşamalarına karşılık, aile halen Kütahya/Gediz'de ikamet etmektedir.

1.2. EDEBÎ FAALİYETLERİ

Oldukça genç yaşta edebiyata meyledip yazmaya başlayan Şerif Benekçi, içinde bulunduğumuz zamana kadarki hayatında fırsat buldukça durmadan yazmıştır. Şerif Benekçi'nin edebiyata olan ilgisinin ne zaman, nerede ve nasıl başladığını araştırdığımızda ilginç bir serüvenle karşılaşmaktayız. Kendisiyle yapılan bir röportajda edebiyatla nasıl yakınlaştığını, sanata ilk hevesinin nasıl doğduğunu şöyle anlatmıştır: "1967'de İzmir İmam-Hatip'te okurken, bütün derslerim çok iyiydi. Fakat Türkçem zayıftı. Bir gün Türkçe öğretmeni sınıfta

⁶ YILMAZ Rasih, Mihraptaki Romancı, *Zaman Gazetesi*, 8 Ocak 1997

‘arkadaşınızın bütün derslerinin çok iyi olduğunu öğrendim. Onun iftihara geçmesini sağlamak için ben de Türkçe’sine beş vereceğim’ dedi. Ve bu ak saçlı, sevimli öğretmen hayatımın akışını değiştiren nasihatını verdi: ‘Eğer bu arkadaşınız Türkçe’sini düzeltir, ifade gücünü arttırırsa, şimdiki çalışmasının yarısıyla daha iyi başarılar elde eder.’ Bayağı etkilenmiştim. Bundan sonra kendimi Türkçe’ye verdim. Doğu ve Batı klasiklerini anlamayarak da olsa okudum. Dolayısıyla, kendi yatağına yönelen dere gibi, yavaş yavaş edebiyata yönelmiş olduk”⁷ Bir başka röportajda da bahsi geçen Türkçe öğretmenin tesirini “Sevginin yönlendirici gücüyle böylece tanışmış oluyordum... Şuurlu bir tercihten ziyade, bir sevk-i tabii diyebiliriz buna.”⁸ şeklinde izah etmiştir. Benekçi’nin edebiyata ilgi duymasında bu kadar müsbet tesiri olan Türkçe öğretmenin adının verilmemesini/bilinmemesini, aynı zamanda bir edebiyat tarihi araştırması niteliği taşıyan çalışmamız açısından bir şanssızlık olarak görmekteyiz.

Yukarıda anlatmaya çalıştığımız hadiselerin öncesinde, Benekçi’yi sanata iten daha başka sebepleri tespit etmek gerekmektedir. Yetiştirdiği ailenin kültür ve sanat atmosferine baktığımızda, Onun sanat cevherini harekete geçirecek, besleyip geliştirecek elverişli bir ortamın mevcut olmadığını görmekteyiz. Çünkü ailesinde kültür-sanat faaliyetleri olan bir ferde rastlamamaktayız. Yazarın babası Mehmet Bey’in sadece okuma yazma bildiğini, buna rağmen, fikrî ve ruhî bir derinlik sahibi olduğunu öğrenmekteyiz. Nitekim, yazarın otobiyografik bir roman olarak nitelendirdiği Şimdi Ağlamak Vakti’nde romanın merkezi kahramanı olan Orhan Ardıçlı’nın babası Ayhan’ın köylüler tarafından tuhaflıkla suçlandığını, şehir görmüş, adap-erkan bilen bir kişi olduğunu görmekteyiz. Bütün bu ipuçları, bize Mehmet Benekçi’nin kişiliğini ve genel olarak ortalama insan değerini vermektedir. Her şeye rağmen bu faktörün genç Şerif Benekçi’ye ne derecede tesir etmiş olduğunu bilmemekle birlikte, çok açık bir tesirden bahsetmek zordur.

Bu anlamda Şerif Benekçi’yi edebî faaliyetlere iten, Onu bir romancı olarak kimlik sahibi yapan yegane sebep “otodidaktizm”dir. Bir başka ifadeyle Benekçi’i, ruhundaki sanat cevherini kendisi keşfetmiş ve onu kendisi geliştirmiştir. Diyebiliriz ki Benekçi’yi sanatçı olmaya sevk eden amiller dış kaynaklı değil, iç kaynaklıdır.

⁷ YARDIM Mehmet Nuri, Şimdi Ağlamak Vakti Üzerine Şerif Benekçi İle Görüşme, Türkiye Gazetesi, 5 Nisan 1986, s.19

⁸ TAŞDELEN, a.g.r., s.69

Ankara İmam-Hatip Okulu'nun orta kısmındaki öğrencilik yılları, Benekçi'nin edebiyata alâkâsının ilk olarak başladığı yıllardır. Ancak Onun sahip olduğu sanat kabiliyetinin asıl olarak Kütahya Lisesi'ndeki parasız yatılı öğrencilik yıllarında gelişip şekillendiğini, şahsilik kazandığını düşünmekteyiz.

Benekçi, Ankara'daki yıllarını şöyle anlatmaktadır: “Romanla ilk tanışmam İmam-Hatip'in ikinci sınıfında oldu. Ankara'daki okulun yatılı öğrencisi idim. Yatılı okul hayatı mâlum; toplu hareket ve bunu sağlamaya matuf disiplin. Biz bazı arkadaşlarla mütalâ sonu çıktığımız yatakhane de yoklamada bulunur, bu teftişi atlatınca yurdun bodrum katına, henüz kullanılmayan dev çamaşır kazanlarının bulunduğu bölme ye inerdik. Birçok labirentten geçerek ulaştığımız bu yer, bizim gizli kütüphanemizdi. Yıkılmış çamaşırıları koymak için yapılan seyrek tahtalı uzun sehpa ların üzerine oturur, harıl harıl okurduk.”⁹ Sayıca az olmakla birlikte ilk olarak hikâye yazmakla yazarlığa başlayan Benekçi'nin ilk romanı “Dikenli Topraklar” lisede okuduğu yıllarda Kütahya'da münteşir Dumlupınar Gazetesi'nde tefrika edilmiştir. Daha sonraki yıllarda deneme ve hikayeleri Türk Edebiyatı, Devlet ve Töre, Yağmur dergilerinde yayınlanmıştır.

1977 yılına gelindiğinde, Benekçi'nin edebiyat çevrelerince tanınmasını sağlayan ilk ciddi çalışmasıyla karşılaşmaktayız. Yazar, daha sonraki yıllarda fazla felsefi bulunacağı için adını ve kısmen içeriğini değiştirmek zorunda kaldığı “Yabancı Açlıklar” romanı ile Töre-Devlet Yayınevi'nin açtığı Dünder Taşer Roman Armağanı Yarışması'nda 3. Teşvik Ödülü'nü almıştır. Ödülünü Umay Günay'ın elinden alan yazar, sanat camiasında daha başka romanları beklenen bir yazar olmuştur.

Şerif Benekçi'nin diğer romanlarından Şimdi Ağlamak Vakti 1986'da, Emin ile Selim 1987'de, Bir Şafak Yürüyüşü 1988'de, Kumsal Olmayan Ada 1990'da, Güvercin Geçidi 1991'de ve Kırlangıçlar Erken Göçtü 1997'de yayınlanmıştır.

Yazarın değişik dergilerde yayınlanmış ve henüz kitap haline gelmemiş hikâyeleri ile Charles Dickens'dan Oliver Twist çevirisi de bulunmaktadır. Bununla birlikte, yazarın değişik yayınevlerinde yayınlanmış sözlük ve kılavuz çalışmaları ile Rüya Tabirleri Ansiklopedisi de bulunmaktadır. Yazarın sözlük ve klavuz çalışmalarıyla hazırladığı ansiklopedi “Orhan Ardıçlı”

⁹ GÜNDOĞAN Hikmet, Romancı Şerif Benekçi İle Roman ve Romanımız Üzerine Bir Söyleşi, *Aylık Dergi*, S.87, 1986, s.90

müstear ismiyle yayınlanmıştır. Bununla birlikte yazarın 2000 yılına kadar uzun yıllar Gediz Gazetesi'nde yayınlanan köşe yazıları da dikkate şayandır.

Benekçi'nin edebî faaliyetleri arasında Fethi Gemuhluoğlu'nun ayrı bir yeri vardır. Yazar, kendisiyle yapılan bir röportajda “Merhum Fethi Gemuhluoğlu bir avukatın yazıhanesinde tanışmıştık. Merhum bana bir soru sordu. Bu soruyla başlayan sohbeti beni etkilemişti. Fethi Bey'in müstesna şahsiyetine hayran kalmamak mümkün değildi. Yazmaya devam etme hususunda ilk ciddi teşviki merhumdan gördüm”¹⁰ demiştir. Yine yazarın, düşünce dünyası üzerinde İbrahim İnan'ın ayrı bir yeri vardır. Aynı röportajda Benekçi, “İbrahim İnan adlı birini tanıdım, ODTÜ'de öğrenciydi. Onu tanıyınca her kelime ve kavram bende asıl yerine oturdu. Kişilik erozyonumu bu kişi durdurdu.” demiştir. Şerif Benekçi'nin tasavvufa olan ilgisi, bu arkadaşı vasıtasıyla başlamıştır. Yazarın fikir dünyası ve sanat yaşamında etkisi olan belli başlı kişiler bunlardır.

Şerif Benekçi'nin etkilendiği belli başlı sanatçıların başında Anton Çehov, O. Henry, Dostoyevski, Tolstoy, Victor Hugo, Balzac, Stendhal, William Faulkner ve Herman Herse'dir. gelmektedir. Yazar, Mehmet Nuri Yardım'ın yaptığı bir röportajda, özellikle Rus romancılarından etkilendiğini söylemiştir. Dünya klasikleriyle çocukluk yıllarında tanışan Benekçi'nin en beğendiği romanlar Suç ve Ceza, Sefiller, Kutsal Sığınak, Kırmızı ve Siyah, Paul ve Virgine'dir. Benekçi'nin etkilendiği yerli sanatçıların belli başlıları, A.Hamdi Tanpınar, Peyami Safa, Cemil Meriç, Nurettin Topçu, Osman Turan, Ahmet Kabaklı, Osman Yüksel Serdengeçti, Galip Erdem, Necip Fazıl, Sezai Karakoç, Tarık Buğra, Mümtaz Turhan, Remzi Oğuz Arık, Safiye Erol ve Kemal Tahir'dir. Ayrıca, yazar Ankara'da öğrenci olarak bulunduğu yıllarda Türk Dil Kurumu'nun düzenlediği sohbetlere katılmış, burada Yakup Kadri ve Şevket Süreyya Aydemir'in etkisinde kalmıştır.

Timaş, Adım ve İklim yayınevlerinin eserlerini yayınladığı Benekçi, halen Yazarlar Birliği'nin üyesidir.

¹⁰ GÜNDOĞAN Hikmet, Şerif Benekçi İle Şimdi Ağlamak Vakti Üzerine Bir Sohbet, Milli Gazete, 21 Nisan 1986

1.3. ROMANLARI

Ünü çapını aşamamış romancılarımızdan olan Benekçi'nin sessiz sedasız yayınlanan romanları özellikle entelektüel çevrelerin büyük ilgisini çekmektedir.¹¹ Otuz yıldan bu yana hikâye ve roman yazan Benekçi'nin romanları kısaca şunlardır:

Şimdi Ağlamak Vakti : Benekçi'nin ilk romanıdır. Yazarın ilk olarak “Yabancı Açlıklar” adıyla yazdığı ve 1977 yılında Töre-Devlet Yayınevi'nin açmış olduğu Dündar Taşer Roman Armağanı Yarışması'nda 3. Teşvik Ödülü aldığı romanıdır. Yazarın kendi hayatının bir bölümü üzerine kurduğu Şimdi Ağlamak Vakti, ilk şekliyle editörler tarafından felsefi bulunmuş ve fazla satılmaz kaygısıyla yayınlanmamıştır. Bunun üzerine yazar, romanın ilk şekli üzerinde küçük değişiklikler yapmışsa da, roman yeni haliyle de yayınlanmamıştır. Nihayet Benekçi, romanın kendisinden daha fazla tavizler vermektense, romanın adını değiştirmiş ve roman Şimdi Ağlamak Vakti adıyla yayınlanmıştır. Benekçi kendisiyle yapılan bir röportajda “Bu roman, yaşadığım günlerin romanıdır. Romanın Orhan Ardıçlı'sı benim. Olay yaşanmıştır, kısacası benim on üç yıllık hayat hikâyemdir”¹² diyerek, romanın otobiyografik olduğunu belirtmiştir. Benekçi bu romanda, değişme toplumlarında köy kökenlilerin ferdî kabiliyetlerinin diğer sosyal faktörler karşısında nasıl tesirsiz kaldığını, kahramanı Orhan'ın şahsında anlatırken oldukça başarılı olmuştur. Bütün baskıları Timaş Yayınları'nda yapılan roman ilk olarak 1986 yılında yayınlanmıştır. Romanın 1995 yılında da beşinci baskısı yapılmıştır.

Bir Şafak Yürüyüşü : Benekçi bu romanında Almanya ve dış göç olgusunu ele almıştır. Bir Şafak Yürüyüşü, kendi ülkesinde bir kaşık suda birbirini boğabilecek üç ayrı insanın bir başka ülkedeki değişimlerini ve dostluklarını anlatmaktadır. Romanda, bir molla, bir milliyetçi ve bir Troçkistin ortak bir şeyleri paylaşabilecekleri ortam yoklanmıştır.¹³ Gurbetin yalın hakikati karşısında birbiriyle kaynaşan, ortak anlaşma noktaları bulan kahramanların, her biri ayrı ufuklarda yoğunlaşan arayış ve sancılarını psikolojik derinlikleriyle verilmiştir. Bu romanda ermişlik duygusu ve tasavvufi izler de dikkati çekmektedir. İlk olarak 1988'de yayınlanan romanın bugüne kadar iki baskısı yapılmıştır.

Kumsalı Olmayan Ada : Yazar, bu romanında insanın varoluş serüvenindeki yalnızlığını

¹¹ “Kaydırak Taşlarının Romanı” İsimli Röportaj, **Aksiyon Dergisi**, S.72, 20-26 Nisan 1996, s.50

¹² BANU, a.g.e.,5847977 s.29

¹³ TEKŞEN Adnan, **Roman**, Yazarlar Birliği Yıllığı, 1989, s.9

mihver olarak almış, insanoğlunu yüzyıllardır meşgul eden meseleleri, roman kahramanının şahsında ele almıştır. Bu yönüyle genel ve kalıcı meseleleri ele alan roman, ilk olarak 1990 yılında basılmıştır. Romanın son olarak 1991 yılında ikinci baskısı yapılmıştır. Kumsal Olmayan Ada, insanoğlunun içine atıldığı yalnızlığı çarpıcı bir duygusallıkla ve derinlemesine işlemiştir. Roman yaşanmış bir hayattan yola çıkarak, insanımızda var olan “yalan dünya” düşüncesine ulaşmış ve roman kahramanının derin hissiyatının metafizik temellerine inmiştir.¹⁴ Kendine ait olmayan bir iklimde yediği vurgunla kimlik arayışına giren yaralı bir insanın redlerini ve kabullerini bir başka ifadeyle psikososyal gel-gitlerini dramatize eden¹⁵ Kumsal Olmayan Ada, yazarın dördüncü romanıdır.

Kırlangıçlar Erken Göçtü : Benekçi'nin “Bu romanı ben, ıstırabımı göğsümde hissettiğim, seherlerde duacımsı olduğum milletimin istikbaline adıyorum”¹⁶ dediği Kırlangıçlar Erken Göçtü, ilk olarak Emin İle Selim adıyla 1987 yılında yayınlanmıştır. Daha sonra roman, 1996 yılında birkaç bölüm eklenerek yeni adıyla yayınlanmıştır. Romanda kendi kendini emekliye ayrılıp toprağa bağlanan yaşlı bir köy muhtarıyla, Şaphane Dağı'nın güney eteklerindeki bağ evinde doğan torunu Selim arasındaki ilişkiler çarpıcı bir duygusallıkla verilmiştir. Köye barış gönüllüsü olarak gelen Mr. Heang isimdeki misyonerin, köylüyü süttozu ve doğum kontrol hapi ile tanıştırması, romanda dikkat çeken bir ayrıntı olarak karşımıza çıkmaktadır. Romanın adının neden “Kırlangıçlar Erken Göçtü” olduğu konusunda yazar şunları söylemiştir: “Bu romanda bir hüznün var. Kırlangıçlar Erken Göçtü, erken ölümleri çağrıştırıyor.”¹⁷ Romanın ikinci ve son baskısı Timaş Yayınları'nda yapılmıştır.

Güvercin Geçidi : Benekçi'nin son romanı olan Güvercin Geçidi, üzeri henüz küllenmemiş bir acımız olan 1990 yılındaki hac faciasından hareketle yazılmış bir romandır. Benekçi, bu romanını “1410 Hicrî yılında, yerkürenin her yanından hac için yola çıkan ve o yılın Kurban bayramının birinci günü kuşluk vaktinde, Mina'daki Muaysım Tüneli'nde vefat eden Müslümanların aziz hatıralarına...” ithaf etmiştir.¹⁸ 1990 yılında, Diyanet İşleri Başkanlığı'na bağlı kafilelerde görevli olarak hacca giden Şerif Benekçi, olayın canlı şahididir. Yazar, içinde yaşadıklarıyla, dönüşte uzaktan hissettiklerini edebiyata aktarmıştır. Söz konusu facia bir bayram kuşluğunda, Mina Vadisi'ndeki Muaysım Tüneli'nde, Afrikalı hacı adaylarının tünelde

¹⁴ GÜNEŞ İsmail, Kumsal Olmayan Ada yahut Şerif Benekçi, *Yokuş Dergisi*, S.2, 1991, s.39

¹⁵ ÖZDAMAR Mustafa, Kumsal Olmayan Ada, *Milli Gazete*, 9 Kasım 1990

¹⁶ Yazarın bu konudaki fikirlerini daha etraflı bir biçimde çalışmamızın “Toplum” bölümünde incelemiştik.

¹⁷ Aksiyon Dergisi, a.g.r., s.50

¹⁸ KABAKLI Ahmet, Yazı Yazmaktan Karnı Nasırlaşan Adam, *Türkiye Gazetesi*, 28 Ocak 1995, s.3

çıkardıkları izdihamla meydana gelmiş ve burada binlerce kişi hayatını kaybetmiştir. Güvercin Geçidi, yakın tarihimizdeki sosyal hadiseleri psikolojik boyutlarıyla tahlil etmesi, bizim insanımızdan gerçekçi kesitler vermesi, yaşamakta olduğumuz sosyal dağınıklığın köklerine inmesi ve bir yönüyle ölüm güzellemesi olması yönüyle de dikkatleri çeken bir romandır. İlk kez 1991 yılında yayınlanan romanın bugüne kadar iki baskısı yapılmıştır.

1.4. SANATI

Sanat, kişisel çıkarlar gözetilmeden yapılan, zahmetli, buna rağmen diğer insanlara doyumsuz bir zevk veren etkinliğin adıdır. Düşünebilen, gerçeği görebilen, toplumu anlayabilen insanların işi olan sanat, bir anlamda hissetmek ve hisleri paylaşmaktır. Benekçi'ye göre, sanatçı kendine ve insanına karşı samimi olmalıdır. "Samimiyet, iç hesaplaşma ve ardından gelen bütünlük iyi insanın belirgin özellikleridir. Sanatçı her şeyden önce samimi olmalıdır, kendine, insanına ve uğraşı olan sanata karşı samimi..."¹⁹ Yazara göre, bir insan kendisi olmadan kendi sanatını yapamaz. Millî sanat, ancak millî insan olmakla mümkündür. Özüne yabancı, kabuk bağlamış bir insanın diğer insanlara verebileceği hiçbir şey yoktur.

Yazar, kendisiyle yapılan bir röportajda, sanatçının başta topluma karşı olmak üzere belli başlı meseleler karşısındaki tavrının şöyle olması gerektiğini söylemiştir: "Bence sanatçı baştan sona özveri adamı olmalıdır. Benim hesabıma göre bir romancının aldığı telif ücreti, doğru dürüst bir daktilo almasına, bir çalışma masası edinmesine bile yetmez. O bir seçim adamıdır. Soylu bir seçimin karşısındadır sanatçı. Maddî kıskançlıklara rağmen, mânâ dokuma ya da başka bir deyişle, dünya devşirmekle uyanık düş görme arasında soylu bir seçimin adamıdır sanatçı. Elâlem dünya devşirir, iniş aşağı giderken, sanatçı zor yokuşları tırmanır. Kazma gibi kullandığı kalemiyle yol açar, dünyalar kurar. Bunun bir adım ötesi, açılan bu yollarda insanlar arasında köprüler kurmaktır. Bu da, okunur olmak için bazı özverilere yatkın olmayı gerektirir. Buna yanaşmayan sanatçıya da saygı duyarım; fakat bence sanat araç olmalıdır, amaç değil."²⁰ Yazarın bu sözlerinden de anlaşıldığı gibi, Ona göre, sanatın asıl gayesi kendisine hizmet etmek değildir. Böyle bir durumda toplum sanatı anlamayabilir. Nitelikli sanatın, kitleler tarafından değil, yalnızca belli bir sınıf tarafından anlaşılacağı yolundaki bir görüş, son derece yanlıştır. Sanatın kitlelere ulaşamaması veya kitlelerin sanatı anlayamaması kitlelerin cehaletiyle açıklanamaz. Burada kabahat, anlaşılabileni yapmadığı yahut

¹⁹ BANU, a.g.r., s.28

²⁰ GÜRDOĞAN, Şerif Benekçi İle...

yapamadığı için sanatçındır. Günümüzde maalesef, sanatçılar, sanatı belli bir zümreye mâl etmişlerdir. Hâl böyle olunca ne sanat gerekli bir düzeye ulaşabilmiş, ne de toplum sanatı anlayabilmiştir. Hakikatte sanat, öylesine sihirli bir kudrete sahiptir ki, toplum için var olurken zaten kendisine de hizmet edecek, kendisini geliştirecektir. Sanatta esas olan, akademik ve belli çevrelerde konuşulan bir eser değil, normal insanların da anlayacağı dil ve teknikle eser vermektir. Yazar, sanatı, içimizde bir yerleri, esasen yaratılıştaki var olan ince dokuları harekete geçiren bir sihir olarak görmektedir. Yazara göre sanat insanı insan yapan, etkisi karşısında insanı harekete geçiren incelikli dokunun adıdır.

Benekçi, sanat-ahlâk münasebeti üzerinde önemle duran bir sanatçıdır. Ona göre, sanat ahlâkın ne kadar uzağına düşerse, insanın da o kadar uzağına düşer.²¹

Yazar, kendisiyle yapılan bir röportajda, niçin yazdığını şöyle açıklamıştır: “Yaşadığım hayatın dışına çıkmak için yazıyorum. İnsanlara yaşadığı dünya hayatını bir nebze olsun anlatabilmek için yazıyorum. Birkaç ayrıntıyı öne çıkararak ipuçları veremeye çalışıyorum.”²² Benekçi, önemli bir kişi olmak için değil ama, ‘beşer’in aksayan yönlerine dikkatleri çekmek, insanımızın içinde bulunduğu açmazları, çelişkileri yazmak, özellikle de ekonomik çöküntülere dikkat çekmek için romancı olmaya karar vermiştir.²³ Benekçi, kendisini romancı olmaya iten iç ve dış sebepleri şöyle anlatmıştır: “Hikâyenin kısa oluşu beni romana itti. Çocukluğumdan beri kısa süren, hemen bitiveren şeyler beni hiç tatmin etmemiştir. Şu dünyada hemen her şey kısa, doyumsuz ve sonludur; ama bu kısa ve doyumsuzluk her şeyde ve her zaman aynı şekilde algılanmaz. Romanı tercih edişimin psikolojik yönü bu. Beni iten dış sebep, Müslüman sanatçının insanlığa söyleyecek çok sözünün olması. İslam’ın evrensel mesajının bu edebiyat türüyle daha iyi ulaştırılabileceğine inanıyorum. İnsan, benimsediği herkesin faydasına olacağına inandığı doğruları hemcinslerine duyurmak ve bunları onlarla bölüşmek zorundadır. Bunun yolu, hayatın her alanında kişinin söz söylemeye kendisini mecbur hissetmesinden geçer. Romanın söz söyleme aracı olarak, edebî sanatların içinde ayrı bir yeri ve önemi olduğuna inanıyorum.”²⁴

Şerif Benekçi’ye göre romanın, sanatın bütün dallarında olduğu gibi, bir bütün olarak

²¹ GÖZE Mehmet, “Sanat Ahlâklı Olmalı” Şerif Benekçi İle Röportaj, *Türkiye Gazetesi*, 20 Ağustos 1996

²² GÖZE Mehmet, a.g.r.

²³ YILMAZ, a.g.m.

²⁴ AYDINLI, a.g.r., s.62

kendi içinde kuralları vardır. Yazar, bu konuda “Romanın sunduğu genişlik, başıboş gezinmek ve doludizgin yazmak için değildir. Aksine roman, başta insan unsuru olmak üzere, bütün unsurları belli kurallara göre değerlendirmeyi ve bunları yerli yerinde kullanmayı gerektiren sanat eserlerinin başında gelir. Roman, bükün sanat eserleri gibi, başıbozukluğu, dağınıklığı kaldıramaz”²⁵ demiştir.

Benekçi’ye göre roman, “Destanlara ve kahramanlık hikâyelerine, dolayısıyla destansı mekanlara ve insanüstü kahramanlara bir tepki olarak ortaya çıkmış, hikaye etmeye değer başka mekanların ve başka kahramanların da bulunduğunu ispat etme başarısını çoktan göstermiştir. Sıradan insanların günlük hayatları, düz bir anlatımla romana girmiştir.”²⁶ Yazara göre, sıradan insanlar dünyaya yön veren değil ama, onu renklendiren, ona katlanan ve nihayet onu dolduranlardır. Hemen her yerde sokaklarda, evlerde, tarlalarda, mâbedlerde bu insanlar vardır. Roman, bu insanların vitrini olabilme şansına sahip oldukları tek edebî türdür. Bu nedenle roman, bu insanların sözcüsü gibidir, kendini okumak isteyen insanların ortak dili ve yürüyüşüdür. Benekçi, kendisiyle yapılan bir başka röportajda, “Roman gerçekten romansa, suyun toprak katmanlarına sessizce işleyişi gibi, insan ruhunun derinliklerine işler. Moda akımlarının ve fikrî yobazlıkların sözcülüğünü üstlenen ve insana akıl vermeye kalkan roman, hem kendisine hem de savunduğu değerlere ihanet eden romandır.”²⁷ diyerek romanın insan için var olduğunu; ideolojiler için var olma özelliği gösteren ve bunda direnen romanın, kölesi olduğu ideolojiye de zarar verdiğini, hatta bu tavrıyla bir sanat eseri olarak kendisine bile ihanet ettiğini vurgulamıştır. Roman, hayat devam ettiği ve insanlar yaşamaya devam ettiği müddetçe yaşayacaktır; çünkü o, hayatı veya hayatın bir kesitini sanatlı bir anlatımla tekrar yaşatmaktadır. Bu yüzden, dikkatli bir roman okuyucu, belki de hayatından yirmi yıl kazanabilecektir. Nitekim, “Roman, hayatı kelimelerle canlandırma sanatıdır”²⁸ diyen büyük roman münekkidi Mehmet Kaplan da, Benekçi’yle hemfikirdir.

Benekçi’ye göre, iyi bir romancı, önce iyi bir okuyucu olmalıdır. İyi bir romancı akıl vermemeli, kendisi bir köşede kalmalı, sadece vak’ayı hayata aktarmalıdır. Bir romancı ne kadar az subjektif olabiliyorsa, o kadar iyi romancıdır.

²⁵ ÖZTUĞU Mustafa, “Şerif Benekçi İle Roman Üzerine” İsimli Röportaj, **Yokuş Dergisi**, Nisan-1990

²⁶ GÖZE Mehmet Talat, “Şerif Benekçi Kimdir” İsimli Röportaj, **Boğaziçi Dergisi**, S.3, 1991, s.8

²⁷ ÇANKIRILI Ali, “Şerif Benekçi İle Roman, Hayat ve İnsan Üzerine” İsimli Röportaj, **Vakit Gazetesi**, 20 Kasım 1993, s.9

²⁸ KAPLAN Mehmet, Yağmur Beklerken, **Türk Edebiyatı**, S.103, Mayıs-1982, s.21

“Klasik eserler, zamana meydan okuyan dokularıyla, ebediyet duygusunu besliyor”²⁹ diyen yazar, bu sözleriyle klasik eserlere olan hayranlığını dile getirmiştir. Benekçi bu röportajda, Balzac, Stendhal, Dostoyevski ve diğer Batılı romancıların eserlerini, kendisinin bütün devirlerin süsü ve yüz akı olarak nitelendirdiği salih kulların adları geçince ancak hissettiği ürperti ve derin saygıyla hatırladığını belirtmektedir.

Benekçi, İslamî kaygılarla yola çıkan sanatçılar konusunda, marjinal bir dergiye verdiği demeçte şunları söylemiştir: “Onlar, güneş doğduktan hayli zaman sonra uyanan insanların ruh hali içinde, geç kalmanın verdiği telaşla işe koyuldular. Dünya, hemen her ideoloji, sanatı ve onun gücünü anladıktan, yeterince sanatı kullandıktan nice sonra, İslam gibi evrensel mesajı olan ve insanı tüm vechesi ile muhatap kabul eden bir dinin mensupları için bu geç kalma affedilmez bir durumdur. Lâkin esefle karşılamak gerekir ki, geç kalmanın telaşı ile yapılanlar, en az gecikme kadar vahim. Bir kuşluğun son çeyreğinde uyanarak sanata soyunan Müslümanların, bu gecikmeden doğan telâşî üzerlerinden atınca bir şeyler yapacağına inanıyorum.”³⁰ Benekçi, bu sözleriyle, kendilerini Müslüman sanatçılar olarak kabul eden sanatçıların, sanattaki gücün farkına geç vardıklarını ve geç kalmışlık telaşısıyla niteliksiz eserler de verdiklerini vurgulamıştır. Yazara göre, sanattaki gecikme bir kabahat, bundan sonra yapılanlar ise daha büyük kabahattir. Her şeye rağmen yazar, onların söz konusu telaşı üzerlerinden atınca, nitelikli eserler vereceklerine inanmaktadır.

Benekçi, duyulduğunda İslamî endişeleri olanlar arasında tartışmaya sebep olabilecek görüşlere sahiptir. Yazar İslamî roman, İslamî şiir, İslamî sinema vs. tabirlere ve işlenişine karşı iken, sanat eserinde İslamî fikirlere karşı değildir. Bu konuya ait toplu haldeki fikirlerini kendisiyle yapılan bir röportajda dile getiren yazar, “Müslümanlardaki İslamîlik endişesini bir tarafa bırakırsak gerçek romana ulaşacağız. Özellikle romanda İslam’ı veriyoruz kaygısı öne çıkınca, bu defa Müslümanları veremiyorsunuz, onları ihmal ediyorsunuz. İslamî roman kaygısıyla yola çıkan bazı kardeşlerimiz bir yanlış yaptılar. Bir Müslümanın günlük keşmekeşin içindeki düşüncelerini, iş dünyasını, davranışlarını, olaylar karşısındaki tavrını vermek önemli olan”³¹ demiştir. Aynı röportajda, “roman yazılacaksa, bu, roman olmalı. Mesaj elbette verilecektir. Fakat ilmihal bilgilerini peşpeşe sıralayarak yapılan şeyi, bu romandır diye takdim

²⁹ GÖZE Mehmet Talat, a.g.r., s.9

³⁰ “Saraç İshak Camii İmamı Şerif Benekçi” İsimli Röportaj, Evrensel Kültür Dergisi, S.8, Ağustos-1992, s.36

³¹ YILMAZ Rasih, a.g.m.,

etmek son derece yanlıştır.” diyen yazara göre, hayattan ve yaşadığı toplumdaki kopuk roman kahramanlarıyla roman şekillendirmek ve buna dinî roman demek son derece yanlıştır. Yazara göre, bu tür romanlar alay konusu olmaktadır. Yazar, Kumsal Olmayan Ada romanını yazma sebeplerinden biri olarak, “İnsan ruhunun derinliklerini görmezden gelip, ilmihal bilgilerini alt alta sıralayarak ve sözüm ona, kahramanlarını daha ikinci sayfada has ve ideal Müslüman yapan, sıg kafalı dinî roman yazarlarına”³² okutma isteğini göstermiştir.

Şerif Benekçi'nin romanları, Türk edebiyatında yeni ve fazla işlenmemiş bir insan tipi olan kökü toprağa bağlı aydın tipinin örneklerini vermesi bakımından dikkat çekicidir.

Türk romanının köye olan ilgisinin yüz yılı aşkın bir geçmişi vardır.³³ Ahmet Mithat Efendi'nin ‘Bahtiyarlık’³⁴ adlı romanı, edebiyatımızın köyü konu alan ilk eseri olarak kabul edilmektedir.³⁵ Bu romanın kahramanlarından Şinasi, şehirde yetişmesine rağmen hiçbir zaman köyünü unutmamış, oradan kopmamış; köylüye modern tarım tekniklerini öğretmiş bir tip olarak karşımıza çıkmaktadır.³⁶ “Peyami Safa’ya göre, İstanbul’da doğup büyüyen Türk romanı, Tepebaşı’ndan Şişli’ye ve Köprübaşı’ndan Boğaziçi kıyılarına kadar uzanan bölgelerde sıkışıp kalmış; Türk romanı ancak Hüseyin Rahmi ile köprüyü aşabilmiştir. Hüseyin Rahmi’den sonra Türk romanını İstanbul dışına çıkaranlar Reşat Nuri, Refik Halit ve Ömer Seyfettin olmuştur. Bunlar Rumeli’de ve Anadolu’da çarpan kalpler olduğunu, üstüne insan ayağı basmış her toprak parçasında hikâye edilmeye layık mevzular bitebileceğini göstermişlerdir.”³⁷

1950’lere kadar romantik ve idealist tarzda çeşitli romanlara konu olan Türk köyü, bu tarihten sonra sol görüşlü romancıların yaklaşımlarıyla ele alınmıştır. 1950’den sonra edebiyatımızda başlayan ve köy romantizmi/köy gerçekçiliği olarak adlandırabileceğimiz edebiyat/sanat anlayışının, köy enstitüsü mezunu edebî eser kaleme almalarıyla birlikte ivme

³² TOSUN Necip, 1990’da Türk Romanı, Yazarlar Birliği Yıllığı, 1990

³³ Bkz. KAPLAN Ramazan, Cumhuriyet Dönemi Türk Romanında Köy, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1988

³⁴ Ahmet Mithat, Bahtiyarlık, Kırkanbar Matbaası, İstanbul, H.1302, 194 s.

³⁵ Bu romanı köy-şehir ikilemi etrafında inceleyen ayrıntılı bilgi için bkz. OKAY Orhan, Türk Romanına Köy Mevzûunun Girişinde unutilan Bir İsim: Ahmet Mithat Efendi, Sanat ve Edebiyat Yazıları, Dergah Yayınları, İstanbul, 1990, s.110-116

³⁶ DOĞANAY Mehmet, Ahmed Mithat Efendi'nin Romanlarında İstanbul, İstanbul Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul, 1998, s.73

³⁷ DEĞİRMENCİ Hakan, Cumhuriyet Gazetesi'nde 1935-1936 Yıllarında Yayınlanmış Olan Dil ve Edebiyat Yazıları, Pamukkale Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi, (Yayınlanmamış Lisans Tezi), Denizli, 1998, s.51

kazandığını görüyoruz.³⁸ Köy enstitüsü çıkışlı bu yaklaşım, gerçekçilik iddialarına rağmen, konuları ve tipleri itibarıyla sol romantizminden kurtulamamıştır. Bu dönemde ortaya konan eserler birer masabaşı romanı olmaktan öteye geçememiştir. 1970'lere kadar yaşayan, köy ve köylüyle ilgili mevzuları ideolojik bir takım tasniflerle ele alan ve tezli roman olmaktan öteye geçemeyen bu romanlarda çok şey söylenmiş ama bir türlü köy anlatılamamıştır. Anadolu'yu bir turist gibi dolaşan, Avrupalı yahut şehirli görüşüyle köylüye bakan ve geri kalmışlığın sebebi olarak Türk köylüsünü gören bu yazarlar, önyargılarla romanlarında kahramanlarına tek bir mizaç ve karakter üniforması giydirmişlerdir. Bunun temel sebeplerinden birisi, belki de en önemlisi, edebiyatçılarımızın köyü kavrama yolunda sosyolojik birikim ve bulgulara müracaat etmemiş olmalarıdır.³⁹ Köy romanları dikkatle incelenirse, çoğunda yazarların köyü ve köylüyü kaynağında tanımamış oldukları görülmektedir. Anadolu'yu bilmeyen, gezmeyen yazarların ortaya koyduğu romanlarda, köylünün inançlarıyla, gelenekleriyle zıt şeyler ortaya konulmuştur. Oysa, romanın inandırıcılığı çoğu zaman sağlam ve dikkatli gözlemlere dayanmaktadır. Bu romanlara örnek olarak Yakup Kadri'nin "Yaban" romanını verebiliriz.

Bu dönemde yazılmış köy romanlarının değişmeyen ortak tipleri, vak'aları, mekanları ve mesajları vardır. Meselâ, hemen her romanında, köylüler kötü şartlarda yaşamaktadır; köyün dışından gelen marjinal bir kahraman köylülerin haklarını savunmaya kalkar; kötü şartlar içinde yaşayan köylüler, genellikle içinde yaşadıkları şartların kötü olduğunun farkında değildir; jandarma ve memurlar iktidar partisine yakın olan zenginlerden yana olurlar; imam ve diğer dindar kişiler, köylülerin yapabilecekleri olumlu işleri kendi çıkarlarına dokunduğu için engellemeye kalkar; köyde herkesin gözü komşusunun malında ve canındadır; müteahhit daima çalar ve mühendis hile yapar; köyde herkesin asırlardan beri sömürülüyordur ve onların okuyup aydınlanmaları istenmez; köylerde daima zalim ağalar vardır. "Köylüler, senelerce yoksul ve geri bırakılmış bir dünyanın mensubudurlar. Üstelik onların inançları, çıkar çevreleri tarafından onların hayatını kolaylaştırmak yerine zorlaştıracak bir sosyal nizam unsuru olarak kullanılır. Dini olumsuz anlamda kullanan din adamıdır ve o da genellikle ağa ile işbirliği yapmak suretiyle kendisinin konumunu pekiştirir."⁴⁰ Bu romanlarda din ve batıl inançlar yüzünden köylüler kendilerini sömürenlerle mücadele edemezler. Köyün dışından gelmiş ya da marjinal kahraman, köylüyü uyumakta olduğu uykudan uyandırır.⁴¹ Anadolu'nun başka yerlerinde de köyler

³⁸ ŞAHİN İbrahim, Türk Romanının Tarihî Gelişimi, *Türk Yurdu Dergisi*, S. 153-154, May.-Haz., 2000, s.63

³⁹ MANİSALIGİL Seyfettin, Köy Roman ve Şimdi Ağlamak Vakti, *Yeni Haber Gazetesi*, 4 Aralık 1986

⁴⁰ ŞAHİN İbrahim, *a.g.m.*, s.63

⁴¹ MUTLUAY Rauf, *50 Yıllık Türk Edebiyatı*, Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul, 1976, s.439

olmasına rağmen, bu romanlarda çevre olarak daha çok Çukurova ve Güney Anadolu seçilmiştir. Romanlardaki vak'alar genellikle ya öğleyin ya da gecenin karanlığında geçmektedir. İşçiler, yakıcı güneşin altında, eli kırbaçlı insanlıktan mahrum işçibaşların nezaretinde alınteri dökerler; geceleri de ağaların karanlık işlerinin kurbanı olurlar.⁴²

1970'li yıllara gelindiğinde sonra bizzat Anadolu'da yetişen yazarların, içinde doğup büyüdüğü muhitten aldıkları tesir ve intibaları naklettiklerini görmekteyiz. Sözkonusu yazarların köy meselesine bakış ve işleyiş tarzı ile daha önce yapılanlar arasında bir takım farklar bulunmaktadır. Her şeyden önce romanlar artık masa başında yazılmamış, derin gözlemlere dayanmaya başlanmıştır. Roman tekniği ve romanın muhtevası bakımından daha nitelikli romanlar yazılmaya başlanmıştır.

Şerif Benekçi'nin romanlarındaki köyler, gerçek alemdeki Kütahya'nın Gediz ilçesinin Muhipler Köyü'dür. Bu romanlardaki köylüler de kötü şartlar altında yaşamaktadır, ancak yazarın bunları veriş tarzı ideolojik değildir. Yazar, yaşanan bütün problemleri sosyal, psikolojik, iktisadî ve siyasî problemlere dayandırmış, bunu yaparken de insan unsurunu ihmal etmemiştir. Romanlardaki özellikle merkezi kahramanların düz bir tip değil, özellikle yuvarlak bir tip olması da dikkat çekicidir. Benekçi'nin romanlarında köylüyü koruyan, onların haklarını savunan yabancı bir aydın yoktur. Benekçi'nin köylüyü korumak ve bilinçlendirmek için görevlendirdiği kişiler, köyün kendi iç bünyesinden çıkardığı, tamamıyla yerli tiplerdir. Bunun için yazarın romanlarında oryantalist tiplere rastlanmaz. Romanlardaki köylülerin tamamı kara cahil insanlar değildir. Görmüş-geçirmiş, hürmete değer yaşlı insanlar vardır. En azından köyde radyo, gramafon vardır; köylülerin pek çoğu ilköğretim düzeyinin üzerinde tahsil görmeseler de, demokrasi, medeniyet, üniversite gibi kavramlara yabancı değildirler. Romanlarda yer yer menfaatçi ve fırsatçı muhtar tiplerine rastlansa da, bunlar ekseriyeti oluşturmaz. Yine Benekçi'nin romanlarındaki köy imamları tamamıyla aydın tiplerdir. Bu kişiler çıkarıcı olmadıkları gibi, köydeki güç odaklarıyla işbirliği yapmazlar; tamamıyla halkın içindedirler ve halktan yanadırlar. Romanlarda ağalık müessesesiyle de karşılaşmamaktadır. Köy toplumunda ahlâkî bir erozyon varsa da, bu, Türkiye'nin hemen her bölgesinde görülebildiğimiz ahlâkî çözülmeye öteye geçmemektedir. En azından köylerde birbirinin malına ve namusuna göz diken kimselerle karşılaşmamaktadır. Yine romanlarda halk, emek, sömürü, burjuva,

⁴² ACAR F. Ahmet, Bir Köy Romanı veya Bütün Köy Romanları, **Türk Edebiyatı Dergisi**, S.105, Temmuz-1982, s.40

mücadele, örgütlenmek vb. türden Türk köylüsünün yabancı olduğu ifadelere rastlanmamaktadır. Romanlardaki öğretmen tipleri, sosyal bir davanın peşinden koşan aydın tipi değildir. Romanlardaki, özellikle de Şimdi Ağlamak Vakti romanındaki öğretmenler daha çok şahsî hezeyanlarıyla gündemdedirler.

“Romanın ele aldığı kişi/kişiler, çevre şartları ve yaşadıkları toplumdan soyutlanmadan ele alınmalı; gerek kişiler ve gerekse onların çevresi olabildiğince yalın hatlarıyla verilmelidir” diyen yazar, romanlarında köy ve köylüyü işlerken, insan’ı merkeze almış, insan-çevre-toplum münasebetini ihmal etmemiştir. Olan’ı aynen aktarma kaygısını öne çıkaran Benekçi’nin romanlarındaki köy, bütün yalınlığıyla bugün Anadolu’nun herhangi bir yerinde görebileceğimiz basit bir köydür.

Romanlarında model olarak kökü toprağa bağlı aydın tipini alan Benekçi, neden köy çıkışlı romanlar yazdığı sorusuna “Köy bizim geldiğimiz yer, en son gideceğimiz yer”⁴³ cevabını vermiştir.

1.5. ROMANLARININ KISA BİR DEĞERLENDİRİLMESİ

Çalışmamızın bu bölümünde Şerif Benekçi’nin romanlarını, bir romanı oluşturan materyal unsurlar bakımından kısa bir değerlendirilmesi yer alacaktır. Romanların şahıslar kadrosu, mekan, zaman, vak’alar zinciri, dil ve üslûb özelliklerini şu şekilde özetleyebiliriz.⁴⁴

Birbirine karşı veya aynı istikametteki güçlerin oyunu⁴⁵ olarak tanımlayabileceğimiz şahıslar kadrosu, romana aksiyon kazandıran en önemli materyal unsurdur. Her tematik güç, ilk dinamik atılımını oyun kurucu denilen bir kahramandan alır.⁴⁶ Edebiyat ve roman metodolojisinde bu kahramana “baş kahraman” yahut “tematik güç” adı verilir. Tematik güç, vak’anın merkezindeki şahıs/shahıslardır. Bunlar sadece vak’anın değil, romanın da merkezindedirler; diğer kahramanlar bu kahramanın çevresindedirler ve romandaki vak’a, zaman, mekan, fikir unsurlarının şekillenmesinde rol alırlar.

Şimdi Ağlamak Vakti romanının merkezi kahramanı Orhan Ardıçlı’dır. Bütün olaylar

⁴³ YILMAZ, a.g.m.

⁴⁴ Bu bölümde romanların anlatıcı, bakış açısı ve fikir gibi materyal unsurları tahlil edilmemiştir.

⁴⁵ AKTAŞ Şerif, **Roman Sanatı ve Roman İncelemesine Giriş**, Birlik Yayınları, Ankara, 1984, s.134

⁴⁶ BOURNEUR Roland – QUELLET Real, **Roman Dünyası ve İncelemesi**, (Çev:Hüseyin GÜMÜŞ), Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1989, s.153

Onun çevresinde şekillenmektedir. Ruhî bakımdan son derece hassas-sensitive bir tiptir. Kitap okuyan, gazeteleri takip eden, günlük tutan, zeki-intellect actif, heyecanlı-sentimentaux ve gözlemci-observation bir kahramandır. Sadece bu romanda değil, Benekçi'nin bütün romanlarında olduğu gibi, merkezi kahraman aslında yazardan başkası değildir. Nitekim, her romancı, yarattığı kahramanın varlığına, özüne, benliğine siner; böylece hemen her roman kahramanı, şöyle veya böyle, romancının varlığından izler taşır.⁴⁷ Bu tesbit hiç şüphesiz roman sanatı açısından ve Benekçi'nin kahraman yaratma üslubu bakımından tartışılabilir. Burada, romancının kişiliğinden kahramanlarına intikâl eden birtakım hususiyetlerin varlığı söz konusudur. Benekçi, roman kahramanlarına geniş ve özgür bir alan bırakmamış, onlara yepyeni kişilikler kazandıramamıştır. Benekçi'nin bu şekildeki tasarrufu, kahraman yaratma konusunda, bir kusur olarak kabul edilebilir.

Romandaki şahısların kişilikleri ya silik-passive ya da fazla gelişmemiş düz-flat tiplerdir. Bunun nedeni yazarın romanda izlediği ana fikre ve vak'anın gelişmesine önem vermesidir. Yazarın gayesi tip yaratmak değil, kapalı köy toplumunda baskının insanları nasıl bedbaht ettiğini ortaya koymaktır. Bu yönüyle Şimdi Ağlamak Vakti romanına “tezli roman” diyebiliriz.

Romanda, merkezi kahraman Orhan Ardıçlı'nın doğduğu evin fertleri tanıtılırken diyaloglara fazlaca yer verilmiştir. Tasvire daha az yer verilmiş, diyaloglardan hareketle köylü karakteri ve onun düşünce dünyası ortaya konulmuştur. Karakter yaratma vasıtası olarak kullanılan diyaloglar dış görünüşü, gizli duygu ve düşünceleri açığa çıkarmaktadır. Diyaloglar mahallî ağız özelliklerini taşır, bundaki amaç vak'aya ve verilmek istenen mesajlara inandırıcılık kazandırmaktır.

Benekçi, kendisiyle yapılan bir röportajda Orhan Ardıçlı'nın babası Ayhan için “Romandaki baba kendi kendini bulmuş, kendi kendinin öğretmeni olmuş biridir. Yaşadığı zaman diliminde Müslümanların meselelerini gerçekten idrak etmiş biridir. Köylülerin radyo ve gramafona olan ilgisini alaya alacak kadar şuurlu biri. Haber dinlemek için kahveye üşüşen köylülere şöyle der: Sizin haber diye dinlediğiniz şey, sizin duymanızda sakınca görülmeyen bazı sıradan havadistir”⁴⁸ demiştir. Haber anlayışı bile sıradışı bir köylü imajını çizen Ayhan, farklılıklarıyla bu romanın öne çıkan şahsiyetlerindedir.

⁴⁷ GÖÇGÜN Önder, Halit Ziya Uşaklıgil'in Mai ve Siyah Romanının Tipolojik Tasnif Açısından Değerlendirilmesi, *Türk Dili Dergisi*, S.135, Ocak-1996, s.135

⁴⁸ GÜNDOĞAN, a.g.r.

Şimdi Ağlamak Vakti, Şerif Benekçi'nin romanları içinde en zengin şahıs kadrosuna sahip olanıdır. Yazar, bu romanda şahısları tek tek ele almaktan ziyâde, içinde buldukları çevre ve aldıkları eğitimle birlikte ele alır. Zirâ insan sosyal bir varlıktır ve kendi hayat görüşüne uygun bir çevrede yaşar. Bu çevrenin davranış, düşünüş ve yaşayışı o çevrede yetişen ferdin karakterine tesir eder.

Otobiyografik bir roman olan Şimdi Ağlamak Vakti'nde, Gediz'e bağlı Engil köyünde yaşayan, kitaplarla olan âşinalığı sayesinde toplumda saygın bir yeri olan Ayhan'ın son anda karısına içirmekten vazgeçtiği doğum kontrol hapının bir artığı olan tek oğlu Orhan'ın hayatı ve düşünceleri romanın vak'alar zincirini oluşturmaktadır. Köylüler tarafından, babası gibi bilgili ve sıradışı bir kişi olarak kabul edilen Orhan, ancak liseyi bitirebilmiş ve hayal kırıklığı yaratmıştır. Köyünde bir süre yedek öğretmenlik yapan Orhan, daha sonra tahsilini ilerletmek amacıyla Almanya'ya gider. Bir yandan memleket hasreti, anasının ihtiyarlığı, Batı'nın çekilmezliği öbür yandan köydeki işlerin intizamı, Onhan'ı tekrar ait olduğu yere, memleketine sürüklemiştir. Orhan'ın köye dönüşü ikinci bir hayal kırıklığı yaratmıştır ve Orhan, bu ortamda yeniden bir varoluş mücadelesine girişir. Bir süre sonra da yakınlarının aracılığıyla bir imamın kızıyla evlenir.

Bir Şafak Yürüyüşü romanı, Halil ile Özer'in Almanya'da bir istasyonda çarpışma sonucu tanışmasıyla başlar. Halil'in Özer'e aynı evde kalmayı teklif etmesi sonucu dostluk başlar. Artık evde Mehmet'le birlikte üç kişi olmuşlardır. İlerleyen bölümlerde bu üç kahraman okuyucuya günlükleri vasıtasıyla tanıtılır. Halil, çalıştığı fabrikada tanıştığı Maria adlı bir Alman kızına; Özer de Gina adlı bir İtalyan kızına ilgi duyar. Önceleri arkadaşlık şeklinde başlayan bu ilişki, sonraları sevgiye dönüşür. Bir zaman sonra Gina'nın ailesinin aslen Türk ve Müslüman olduğu ortaya çıkar. Daha sonra Halil ve Özer'in bir çeteye başı belaya girer, bu serüvenin sonunda Halil kısa bir süre için hapse girer. Bu arada komşuları ve Almanya'da yaşayan Türk kadınların da etkisiyle Marie ve Gina Müslüman olur. Bu ikisinin tavassutu ile Mehmet, kendisi gibi ilahiyatçı olan Nurten adlı bir kızla evlenir. Bir süre sonra gençler hem gezmek için, hem de hanımlarına Türkiye'yi tanıtmak için yurda dönerler. Bu gezi esnasında yolları Güneydoğu'daki bir tekkeye düşer ve gençler burada görüp öğrendiklerinden çok etkilenirler. Üç gencin aileleriyle birlikte çıktıkları bu yeni yolculuk, aslında aşk yolculuğudur yani, "bir şafak yürüyüşü"dür.

Bir Şafak Yürüyüşü romanında, Halil, Mehmet ve Özer gurbetin taarruzlarına karşı direnen ve kelimenin tam manasıyla varoluş mücadelesi veren üç ev arkadaşıdır. Mehmet hassas-sensitive bir tiptir. İslâm modernizmi fikrini benimsemiş olan Mehmet, orta halli bir esnaf çocuğudur. İmam-Hatip ve İlahiyat mezunu olan Mehmet, romanda İslamcı bir genç olarak karşımıza çıkmaktadır ve bu yüzden Ona “Molla” denmektedir. Yaş itibarıyla bu üç kahraman akrandır. Erzurumlu bir ziraat mühendisi olan Özer, Almanya’da değişik işlerde çalışmıştır. Kafa yapısı olarak “az gelişmiş ülkenin az gelişmiş bölgesinin” doğal sonucu emekçi sosyalist kafa yapısına sahiptir.⁴⁹ Hemen belirtmek gerekir ki, Özer, ateist değildir; öyle ki, Çifte Minare’yi görünce duygulanacak kadar maneviyata sahiptir. Özer, dışa dönük, hareketli-active bir şahıstır. Bununla birlikte son derece samimi-sinsere bir mizaca sahiptir. Devrimci dünya görüşüne sahip olan Özer hırçın-irritable bir tiptir. Halil ise hem dünya görüşü, hem de mizacı bakımından Özer’in zıttıdır. Milliyetçi-ülkücü bir genç olan Halil, emekli bir öğretmenin oğludur. Bir tanıdığı aracılığıyla Almanya’ya gelmiş, burada pekçok iş değiştirmiştir.

Yazar, bu romanda zıt tipleri ortaya koymak suretiyle sanatın temel yapısında bulunan tezadı temin etmeye çalışmıştır. Romancı, duyularla idrak edilen dış âleme fazla önem vermiş, buradan hareketle kahramanların iç dünyasını anlatmıştır. Yazar, kahramanların psikolojik yapılarını verirken tabiat ve eşya tasvirlerinden istifade etmiştir. Çağdaş roman, kahramanların görünüşlerine, fizyonomilerine önem verir; kişiler çevrelerine göre, birtakım faziletlerle veya ahlâksızlıklarla donatılır.⁵⁰ Bu romandaki şahıslar, Şimdi Ağlamak Vakti’ndeki gibi sabit, yani düz karakterli değil, hadiselerin vasıtasıyla değişen yuvarlak tiplerdir.

Benekçi’nin bu romanında, edebiyat ve sanat metodolojisinde “isim sembolizmi” olarak adlandırılan teknikle karşılaşmaktadır. Nitekim, romanın merkezi kahramanları, karakterlerine ve fikirlerine uygun olarak isimlendirilmiştir. Halil, Mehmet ve Özer ismiyle müsemma şahsiyetlerdir. Halil, adı üzerinde “dost”tur. Nitekim Halil, daha romanın hemen başında Özer’e aynı evde kalmayı teklif etmiştir. Arkadaşlarına hocalık yapan ve onlar tarafından ‘Molla’ diye çağrılan Mehmet’in ismi ise, “Muhammet”ten türemiştir. Devrimci dünya görüşü taşıyan Özer’in ismi ise, dinî ve geleneksel bir simge taşımamaktadır. Yazar, isim sembolizmi konusunda son derece başarılıdır.

⁴⁹ YEŞİL Kamil, Şerif Benekçi’nin Bir Şafak Yürüyüşü Adlı Romanının Eleştirisi, *Vahdet Dergisi*, S.37, 12-18 Eylül 1988

⁵⁰ MERİÇ Cemil, *Kırk Ambar*, Ötüken Neşriyat, İstanbul, 1980, s.81

Kumsal Olmayan Ada romanı, şahıs kadrosu bakımından diğer romanlar gibi zengin değildir. Roman kahramanı Salih Bağcı Almanya'daki sıkıntı ve hüsrana dolu yıllardan sonra yurda dönmüş ve Manisa ovasında bulunan bir çiftliğe yerleşmiştir. Romancı, yine, Salih Bağcı tiplmesiyle kendi hayatının bir bölümünü anlatmıştır. Değişen tek şey vak'adaki sapmalar ve mekandaki farklılıktır. Kumsal Olmayan Ada, kahramanlarının iç dünyasını verebilmesi; günlük değerlerin belirlediği konuma sığmadığı için yalnızlığa itilen, insan-hayat ilişkilerini sorgulayan bir insanın dramını vermesi bakımından hayli başarılı bir romandır.

Güvercin Geçidi'nde vak'alar zinciri, Kütahya'da yaşayan emekli mimar Reşit'in hacca gitmeye karar vermesiyle başlar. Mimar Reşit klasik bir Anadolu insanıdır. Tipik bir cumhuriyet aydını olan karısı Sabiha Hanım, biyoloji öğretmenliği yapmaktadır. Roman boyunca, sık sık hem hacla ilgili hazırlıkların yapıldığı kısımlarda, hem de hac esnasında, Mimar'ın çocukluk yıllarına dönülür. Roman, -bir kısmı gereksiz olan- bu tür geriye dönüşlerle ilerler. Mimar'ın yetim kalışı, dayısının Onu kasabaya götürerek bir nalbantın yanına çırak olarak vermesi ve çocukluk aşkı Dut Karası genel olarak akıcı bir anlatımla anlatılır. Romanın son çeyreğinde hac ibadeti, Mimar Reşit'in bakış açısından başarılı bir anlatımla verilirken; Mimar'ın içinde bulunduğu meclislerde din, toplum ve insan üçgenindeki bir takım meseleler ele alınır. Son kısımda ise, Afrikalı hacıların yoğunluğuyla Muaysım Tüneli'nde bir izdiham yaşanır ve burada binlerce insan ölür. Ölenlerin arasında Mimar Reşit ve Onun çocukluk aşkı Dut Karası da vardır.

Benekçi'nin romanlarındaki merkezi kahramanların hemen hepsi "idealize kahraman"lardır. İnsanlığın sona yaklaştığına inanan yazar, kendisiyle yapılan bir röportajda "Döküntü yaratıkların dehşetli kesafetleriyle dayanılmaz bir duruma soktukları bu dünyada, insan olmanın onurunu her şeye rağmen hâlâ sürdürenler varsa, işte o kahramanlar, şöyle ya da böyle benim romanlarıma konu oluyorlar. Onları da, yüce bildiğim değerler var olsun diyerek, bu değerlerle birlikte insanlık da yaşasın diyerek, elimden geldiği kadar idealize ediyorum"⁵¹ diyerek romanlarındaki kahramanları niçin ideal insan olarak sunduğunu açıklamıştır.

Şerif Benekçi'nin romanlarında merkezi kahramanların tamamını, diğer kahramanların ise ekseriyetini erkekler teşkil etmektedir. Kadın kahramanlar, romanlarda erkek kahramanlarla birlikte merkezi kahraman durumunda değil, yardımcı "kahraman" yahut "alıcı kahraman"

⁵¹ GÖZE, Sanat Ahlaklı Olmalı...

durumundadırlar. Vak'ının ilerlemesine ve şekillenmesine yardımcı olan kadınlar, bu yönüyle “düz” bir tip olarak karşımıza çıkarlar. Romanlarda çocuklar, sayı bakımından fazla olmakla birlikte, özellikleri itibariyle, genellikle talihsiz çocuklar grubuna mensupturlar. Çocuk kahramanlar, köy şartları içinde sosyal ve iktisadî problemleri had safhada yaşayan ailelerin bütün olumsuzluklarından birinci derecede etkilenen tiplerdir. Bu tip kahramanların en meşhuru Kırlangıçlar Erken Göçtü romanının çocuk kahramanı Selim'dir. Benekçi'nin romanlarında, kahramanlar tablosunun ekseriyetini teşkil eden grup gençlerdir. Yazar, bütün dikkatleri âdeta onlar üzerinde toplamıştır. Eserlerde, vak'a akışının bütün canlılığını ve devamlılığını onlar sağlamaktadır. Benekçi'nin romanlarında yaşlı kimselere daha az rastlanmaktadır. Yaşlı kahramanlar içinde dikkatleri çeken grup “bilge” duruşları ve davranışlarıyla karşımıza çıkanlardır. Bunlardan bazıları Şimdi Ağlamak Vakti romanında bulunan Değirmenci İsmail, Hasan Çavuş, Arif Dede ve İsmi Ebe; Kırlangıçlar Erken Göçtü'de bulunan Emin Ağa ve Halim Hoca'dır. Emin Ağa, aynı zamanda sözkonusu romanın merkezi kahramanı durumundadır.

Benekçi'nin romanlarında hemen her kültür seviyesinde insana yer verilmiştir. Bunların arasında aydın/entellüektel tipler romanların merkezi kahramanları durumundadırlar. Yarı aydın ve cahil tipler ise, tâli derecedeki şahıslardır. Köy merkezli romanlarda ise cahil tipler ekseriyeti teşkil etmektedir ve bunlar, daha çok “dekoratif unsur durumundaki kahraman”lardır.

Benekçi'nin romanlarındaki şahıslar kadrosunu, tipolojik tasnif usûllerinden biri olan “düz/yalıncat” ve “yuvarlak/boyutlu” tipler açısından ele aldığımızda, her iki gruptaki şahısların kendi rolleri gereğince karşımıza çıktıklarını görmekteyiz. Bir bakıma eserin varlık sebebi olan, gerek iç dünyaları gerekse davranışlarıyla devamlı değişiklikler gösteren, hulâsa içtimaî ve iktisadî şartlar dolayısıyla türlü komplikasyonlara mâruz kalan “yuvarlak” tiplerin, ekseriyetle romandaki merkezi kahramanlar olduğu söylenebilir. Vak'a zinciri boyunca, karakterleri belirli bir çizgiyi takip eden, buna bağlı olarak tavırları değişmeyen “düz” tiplerin eserde ekseriyeti oluşturduğunu söylemek mümkündür. Tek bir nitelik ya da düşünceden oluşan, asıl kahramanın niteliğini billurlaştırıcı rol oynayan düz tiplerin, kimi zaman felsefî ve psikolojik derinlik taşıdıkları da gözden kaçmamaktadır.

Şerif Benekçi'nin romanları, “mekan coğrafyası”nın genişliğiyle de dikkatleri çekmektedir. Vak'a itibarıyla Şimdi Ağlamak Vakti ve Kumsal Olmayan Ada romanlarında

“Almanya”; Bir Şafak Yürüyüşü’nde “Almanya” ve “İtalya”; Güvercin Geçidi’nde “Suudî Arabistan” merkezli olaylar zincirinde, roman kahramanları bazın yabancı uyruklu kişilerden seçilmiştir. Romancının eserlerinde, -pek tabîî olarak- yerli tipler şahıslar kadrosuna hâkim bulunmaktadır. Yabancı kahramanların dışında kalan ve ekseriyeti teşkil eden kahramanlar, yerli kahramanlardır. Yabancı uyruklu kahramanların basılırların isimleri şöyledir: Sabine, Erika (Alman); Hüseyin (Endonezyalı); Sinhatta (Taylandlı); Prof. Suto (Japon); Abdülğani (Arap) ve Kabadiyas (Yunan).

Roman terribini meydana getiren unsurlardan biri de mekandır. Mekan, öncelikle olayların “sahne”si olma fonksiyonu ile karşımıza çıkmaktadır. Bununla birlikte mekan, diğer yapı unsurlarının ve muhtevanın istenen nitelikte verilebilmesi hususunda da önemli fonksiyona sahiptir.⁵² Mekan tasvirleri eserlerdeki kahramanların bazı hususiyetlerini dikkatlere sunmaya yardım eder. İtibari âleme has unsurlar içinde yaşadığımız kâinata ait olanlarla bir bakıma kavranabilir duruma gelir.⁵³

Romanlardaki merkezi kahramanların psikolojik durumlarının ve kültür düzeylerinin yansıtılmasında mekan unsurundan ziyadesiyle yararlanılmıştır. Merkezi kahramanların yaşadıkları evlerin duvarlarında mahallî motifleri ve zevkleri yansıtan kilimler, heybeler, seccadeler bulunmakta; duvarlar kimi zaman bir sazla, kimi zaman da bir mushafıa süslenmektedir. Odaların zemininde çoğu zaman basit bir kilim ve bir kenarında divan bulunmaktadır. Benekçi’nin kahramanları genellikle kanaatkâr insanlardır; onlar, içinde yaşadıkları köy toplumunda sıra dışı kimselerdir. Yazar, kahramanlarını sunarken mekan unsurundan istifade etmiş, tasvirlerle mekanı etkin hale getirmiştir.

Güvercin Geçidi romanının girişinde geniş bir mekan tasviri vardır. Burası, Mimar Reşit’in evidir. Bu bölümdeki tasvirler sadece bir süs vasıtası olarak kullanılmamıştır. Yazar, bu tasvirleriyle Mimar’ın içinde bulunduğu sosyal ve kültürel iklimi, Mimar’ın yaşayış tarzını vermiştir. Benekçi, bu romanda insan-mekan ilişkisine değişik fonksiyonlar yüklemiştir. Nitekim, 19. asır romanının hakim özelliği, kahramanların içinde buldukları, yaşadıkları,

⁵² ÇETİŞLİ İsmail, Memduh Şevket Esendal, Kardelen Kitabevi, Isparta, 1999, s.194

⁵³ AKTAŞ, a.g.e., s.131

özledikleri mekanlar ile açığa çıkarılması veya keşfettirilmesidir. Bu bir cins karakter yaratma, yani karakterizasyon usûlüdür.⁵⁴

Kırlangıçlar Erken Göçtü'de romanın odak noktası Emin Ağa'nın kulübesidir. Bu kulübe ile kulübe dışındakilerin meydana getirdikleri köy düzeni vak'ayı oluşturur. Romandaki kulübe ile vak'a, şahıslar ve diğer teferruatlar arasında sıkı bir organik ilişki vardır. Yazar, köy hayatı ve bu hayatın içinde olan sıradışı kişiliğiyle Emin Ağa'yı anlatabilmek için bu kulübeyi inşâ etmiştir. Kulübenin bahçesi ve içinin dizaynı, duvarlarda asılı olan eşyalar ve bu eşyalara yüklenen fonksiyonlar âdeta bir sembolik mekanın unsurları durumundadır. Bununla birlikte kulübenin köy dışında bir yerde olması, okuyucuya Servet-i Fünûn şair ve yazarlarına mahsus olan "kaçma temi" fikrini hatırlatmaktadır. Yaşanılan hayattan kaçma, uzak ve mesut bir ülkede mesut olmayı özleyen bu tasavvur geniş manada günlük hayatın baskılarından kurtulma arzusuyla açıklanabilir.⁵⁵ Kulübenin bir özelliği de, dış mekanda olmayan ve dışarıya kapalı olan bir saadet ve sükûnetin sembolü oluşudur.

Şimdi Ağlamak Vakti ve Kırlangıçlar Erken Göçtü romanlarında köy hayatı, miskinliği sebebiyle, köylüler tarafından kaçınılan bir hayat olarak sunulmuştur. Zira onlara göre, cehaletin giderilebileceği ve medeniyetin yakalanabileceği yer şehirdir; köy ise, renksiz ve çirkin bir yerdir. Bu çirkinliğin merkezi ise, sefaletin ve cehaletin kolgezdiği köy evleridir. Bu iki romanda köy evleri vasıtasıyla âdeta bir medeniyet sorgulaması yapılmıştır. Buna karşılık Şimdi Ağlamak Vakti ve Kumsalı Olmayan Ada romanlarındaki Almanya ile diğer romanlarda da kullanılan İzmir, Ankara ve Kütahya şehirleri birer medeniyet sembolü olan mekanlardır. Çünkü romanların merkezi kahramanları ve köy çocuklarından bazıları buralarda eğitim görmüşler, köylü zihniyetini ve hayat tarzını aşabilmişlerdir.

Bir Şafak Yürüyüşü'nde romanın üç merkezi kahramanı, farklı mekanlarda tanıtılmıştır. Yazar, onların mukayesesini ettirebilmek için, onları bazen bir araya getirmiş, bazen de ayrı ayrı göstermiştir. Birçok yardımcı mekan ve zamandan meydana gelen roman, yapı bakımından dağınık gibi görünse de, yazarın sık sık başvurduğu mukayese vasıtasıyla yine de sağlam bir temele sahiptir. Yazar, üç kahramanın çok farklı hayat sahnelerini "geriye dönüş" tekniğiyle birer tablo gibi küçük epizotlarla göstermiştir.

⁵⁴ KERMAN Zeynep, Halid Ziya'nın Romanlarında Karakter Yaratma Usûlü Olarak Mekan Kullanımına Bir Bakış, *Türk Dili Dergisi*, S.529, Ocak-1996, s.116

⁵⁵ KERMAN, a.g.m., s.120

Roman sanatının temel unsurlarından biri de “zaman”dır. Genel boyutuyla zaman unsuru üç dilimden ibarettir: Geçmiş, hâl ve gelecek.⁵⁶ Klâsik romanda zaman unsuru, aynı bölümler halinde verilmiş ve romancı tarafından bölümlerin farklılığı bilhassa hissettirilmiştir. Modern roman anlayışında ise artık, sözkonusu geçmiş, hâl ve gelecek zaman kesitleri iç içe bir halde ve sürekli ilerleyen bir çizgide verilmiştir. İnsanın karmaşık dünyası en azından böyle bir uygulamayı gerekli kılmıştır.⁵⁷ Şerif Benekçi'nin roman sanatı, modern romanın bu hükümlerine itaat etmiştir. Modern roman, “kronolojik zaman” anlayışı yerine “sosyal zaman” anlayışını öngörmüştür. Kronolojik zaman, en basit ifadesiyle tarihe bağlı zaman boyutudur; anlatılan maceranın/vak'anın, tarihin hangi zamanında yer aldığına cevap veren zamandır. Sosyal zaman ise, tıpa tıp uyulan kronolojik zaman yerine, mozaik gibi parçalardan oluşan zaman anlayışıdır. Balzac, kronolojik düzeni altüst ederek yerine, sosyal zaman düzenini getirmiştir.⁵⁸ Şerif Benekçi'nin bütün romanlarında sosyal zaman tahakkümünün izlerini görmekteyiz. Anlatılan vak'anın çoğu kez geriye dönüşlerle bölündüğü; iki, hatta üç ayrı zamanın bir arada verildiği görülmektedir. Zaman grafiği düzenli bir seyir halinde değildir. Buna karşılık hadiselerin anlatımında herhangi bir boşluk bulunmamaktadır. Anlatılmadan geçen günler/aylarda cereyan eden hadiseler, daha sonra yapılmış bir özetlemeyle veya geriye dönüşlerle okuyucuya aksettirilmiştir.

Benekçi'nin bütün romanları bölümler halindedir. Zaman ölçüsü ve yoğunluğu bakımından bölümler arası farklılıklar vardır. Romancı, anlatmak istediği vak'anın önemine ve vermek istediği mesajın anlamına göre bazı bölümleri uzatmış, bazılarını da kısa tutmuştur. Romanlarda anlatılan zamanların dilimleri, gün-ay-mevsim-yıl şeklinde parçalanmamış; romanlardaki merkezi kahramanların hayat hikayelerindeki belli başlı dönemlere göre parçalanmıştır. Diyebiliriz ki, romancı sosyal zaman ilkesine romanlarını bölümlere ayırarak uymuştur.

Şerif Benekçi'nin romanlarında “karmaşık zaman” kullanımına da rastlanmaktadır. Romanların bazı kısımlarında ise zamanda muhayyellik vardır. Kırlangıçlar Erken Göçtü romanının 87-91 sayfaları arasında yer alan, roman kahramanı Emin Ağa'nın uykuya yenik

⁵⁶ TEKİN Mehmet, **Roman Sanatı ve Romanın Unsurları**, SÜ. Yayınları, Konya, 1989, s.24

⁵⁷ TEKİN, a.g.e., s.25

⁵⁸ BOURNEUR – QUELLET, a.g.e., s.123

düşmeden az evvelki hatırlamalarında bu türden bir zaman anlayışı bulunmaktadır. Bu bölümde yer alan hatıralarda geçen vak'anın "aktüel zaman"ı sırasıyla Balkan Harbi, Çanakkale Savaşı ve İstiklal Harbi yıllarını, İkinci Dünya Savaşı dönemini, Adalet Partisi dönemini ve son olarak da 12 Eylül İhtilali dönemini içermektedir. Yazar bütün bu hadiselerden bahsederken gerçek ve belirli bir zamanı kullanmamıştır, ancak okuyucu bahsedilen hadisenin gerçek zamanın hangi diliminde yer aldığını anlayabilmektedir.

Psikolojik tahlillerin yapılırken "aktüel zaman"dan yararlanılmıştır. Romanlarda, köylülerin Alaman Harbi diye bahsettiği yıllardaki duygu ve davranışlarıyla, aktüel zaman ve onun getirdiği şartlar arasında ciddi bir münasebet gözlenmektedir. Zira, harp yıllarında kıtlık ve bununla birlikte gelen yoksulluk âdeta köylülerin ruhuna sinmiş, onları esir almış ve onları yoksulluk psikolojisi davranışlarına itmiştir. Bu bölümlerde bariz bir zaman-kahraman psikolojisi ilişkisi söz konusudur.

Romanlardaki zaman kipi, geçmiş, şimdiki ve gelecek zaman kiplerinin herhangi biriyle verilmemiş, yazar bunlardan hepsini birden kullanmayı tercih etmiştir.

Şerif Benekçi, birçok yazar gibi "sembolik zaman"dan da istifade etmiştir. Örneğin, Bir Şafak Yürüyüşü romanındaki gelecek zaman ve bu zamana yüklenen anlam "geleceği vaat olunan saadet"e dairdir. Buna karşılık harp yılları ile askeri ihtilaller dönemleri, "karamsar bir çizgide beliren istikrarsızlık"ın diğer adıdır.

Roman dünyasına adım attığımız andan itibaren, en azından üç türlü zaman anlayışını bir arada düşünmek gerekmektedir: Maceranın kendi zamanı, yazıya geçirme zamanı ve okuma zamanı.⁵⁹ "Maceranın kendi zamanı" yahut "Tarih'e bağlı zaman boyutu" olarak bilinen zaman anlayışı, anlatılan maceranın tarihin hangi zamanında yer aldığını cevap veren zamandır. Şerif Benekçi'nin romanlarındaki tarih'e bağlı zaman boyutu 1950'li yıllar ile 1985'li yıllar arasında geçmektedir. Okuma zamanı (Lektür zaman) ise, okuyucunun esere ulaşmış okuduğu zamandır. Çalışmamıza konu olan romanların lektür zamanı 1985 ve onu takip eden yılları kapsamaktadır. Dolayısıyla romanlardaki, maceranın kendi zamanı ile lektür zaman birbirinin ardından gelmektedir.

⁵⁹ BOURNEUR – QUELLET, a.g.e., s.120

Benekçi'nin romanlarında kullandığı dil, son derece sadedir. Romanlarında Türkçe'nin en güzel numunelerini veren yazarın dili, sanatını hizmetine sunduğu halkın anlayacağı türdendir. Cümlelerin umumiyetle uzun ve devrik olduğu görülmektedir. Yazarın devrik cümle kurmadaki hüneri, romanlarını daha akıcı ve estetik kılmıştır. Kurulan kısa cümlelerin ise, çoğu zaman uzun cümlelerin arasında bulunduğu görülmüştür. Bu durum, vak'alardaki yükselen ve alçalan gerilimin verilmesinde kolaylıklar tanımıştır. Romanlarda yer yer Arapça ve Farsça kelimelere rastlansa da, bunlar okuyucunun anlayamayacağı türden kelimeler değildir. Bununla birlikte bazen Almanca ve İngilizce ifadeler de rastlanmaktadır. Bu ifadelerin Türkçe karşılığı, ifadenin geçtiği sayfanın hemen altında gösterilmiştir. Köylerde geçen vak'alarda, köylünün konuştuğu Türkçe'yle karşılaşmaktadır. Romanlarda köylerde konuşulan Türkçe'nin kullanılması eserlerin gerçekçiliğini arttırmış, üslûba da renklilik kazandırmıştır. Kendisi de köy kökenli olan yazar, bunu yaparken sıkıntı çekmemiş, bilakis son derece başarılı olmuştur. İç Anadolu ağzının hakim olduğu bu kısımlarda dil kaba-saba değil, tabî ve yumuşaktır.

İKİNCİ BÖLÜM

KÜLTÜR ANLAYIŞI

2.1. KÜLTÜRE BAKIŞI

Kültür kavramının pekçok tanımı yapılmıştır. Amerikalı iki yazar, kültürün 160 tarifini bulmuşlardır.¹ Sosyolojik bir terim olan kültür kelimesini ilk defa kullanan kişi Ziya Gökalp'tir. Kelimeyi dilimize Ziya Paşa Fransızca'dan getirmiştir.² Kültür, Fransızca'da "toprağı işleme" manasına gelmektedir. Kültür yalnız bir ulusun din, ahlâk, hukuk, akıl, estetik, dil, iktisat ve fenle ilgili yaşayışlarının uyumlu bir toplamıdır.³ Kültürün manası antropolojiktir, folkloriktir: İnsan topluluklarının bütün yaptıkları, maşa, kap kacak, çadır, eşyadır.⁴ Belli bir topluluğa ait sosyal davranış ve teknik kuruluşlar bütünüdür.⁵ Kültürün kaynağı halktır; o halde kültür halkın meydana getirdiği değerler sistemidir.⁶ Kültür insanın hayatında içtimai yoldan tevarüs ettiği maddi ve manevi her unsuru ihtiva eder.⁷

Bugün için kültür kelimesi hakkında herkesi tatmin edecek bir tarif yoktur. A. Lawrance Lowell, bu hususta "...Kültürden söz etmek zorunda kaldım. Güç bir işti bu. Dünyada kültürden daha kaypak bir mefhum tanımıyorum. Tahlil edemezsiniz, çünkü unsurları sonsuz. Tasvir edemezsiniz, çünkü bir yerde durmaz. Manasını kelimelerle belirtmeye kalkıştınız mı, elinizle havayı tutmuş gibi olursunuz. Bakarsınız ki, her yerde hava var ama avuçlarınız bomboş." demiştir.⁸

¹ KARAMISIR Sami, *Türkiye'nin Kültür Meseleleri*, Osmanlı Araştırmaları Vakfı Yay., İstanbul, 1995, s.9

² AÇIKGÖZ Halil, *Cemil Meriç ile Sohbetler*, Seyran Yayınları, İstanbul, 1993, s.17

³ GÖKALP Ziya, *Türkçülüğün Esasları*, İnkılâp Kitabevi, İstanbul, 1997, s.25

⁴ AÇIKGÖZ, a.g.e. , s.17

⁵ KAFESOĞLU İbrahim, *Türk Millî Kültürü*, Boğaziçi Yayınları, İstanbul, 1992, s.16

⁶ TÜRKDOĞAN Orhan, *Değişme-Kültür ve Sosyal Çözülme*, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Yayınları, İstanbul, 1998, s.21

⁷ TURHAN Mümtaz, *Kültür Değişmeleri*, MÜ.Yayınları, İstanbul, 1994, s.33

⁸ MERİÇ Cemil, *Siyamlı İkiizler Yahut Medeniyetle Kültür*, *Türk Edebiyatı Dergisi*, S.102, Nisan-1982, s.7

Kültür kelimesiyle birlikte zihinlerde çağrışım yapan bir mefhum vardır ki, o da “medeniyet”tir. Kimi mütefekkirler kültür ile medeniyet arasında esaslı bir fark kabul etmekte, kimi mütefekkirler ise bu iki kelimeyi birlikte mütalaa etmektedir. Söz konusu iki mefhum hakkında, Türk düşünce hayatının meşhur simaları arasında da ciddi fikir ayrılıkları mevcuttur. Cemil Meriç, Erol Güngör, Mümtaz Turhan ve Mehmet Kaplan kültür ve medeniyeti aynı manada kullanmışlardır. Ziya Gökalp, İbrahim Kafesoğlu, Mehmet Eröz’e göre kültür millî olduğu halde, medeniyet beynelmiledir. Onlara göre kültür yalnızca bir milletin dinî, ahlâkî, hukukî, aklî, bedîî, lisânî, iktisadî ve fennî hayatlarının âhenktar bir mecmuasıdır; medeniyet ise birçok milletlerin içtimaî hayatlarının müşterek bir mecmuasıdır.⁹ Çalışmamızda hareket noktası olarak kabul edeceğimiz tanım da budur.

Şerif Benekçi kültür meselelerine karşı hassas romancılarımızdandır. Onun roman, hikâye ve denemelerinde yoğun bir şekilde zengin kültür mirasının pırıltılarını görmekteyiz.

Şerif Benekçi’nin romanlarına göre, kültürel değerler manzumesini oluşturan unsurlar şunlardır: Türk dili ve edebiyatı, Türk tarihi, Türk musikisi, Türk plastik sanatları, Türkiye’nin güzellikleri ve buraların taşıdığı değerler, İslâmiyet, mimarî, örf ve âdetler. Adı geçen kültürel unsurlar romanlarda incelikle işlenmiştir.

Benekçi, kültür değerlerimizin Batılılar gibi işlenmesi özlemini duyar, onların kendi kültürlerine verdikleri öneme gıpta ederken, bizim kültür değerlerimize sahip çıkamayışımızı ve gereken önemi veremeyişimizi üzüntü ile karşılar. Şerif Benekçi’den önce pekçok sanatçı ve düşünür de bu ilgisizlikten şikâyet etmiştir. Örneğin Tanzimat dönemi şairi Ziya Paşa duygu yüklü bir gazelindeki;

Diyâr-ı küfrü gezdim beldeler kâşâneler gördüm

Dolaştım mülk-i İslâmı bütün virâneler gördüm¹⁰

mısralarıyla bizdeki umursamazlık ve miskinlikten yakınmıştır. Ziya Paşa’dan sonra Namık Kemal, A. Hamdi Tanpınar, Peyami Safa gibi sanatçılar da aynı konuda şikâyetlerini dile getirmişlerdir. Konuyla ilgili olarak Namık Kemal, Avrupa medeniyetini mutlaka almamız

⁹ TURHAN, *a.g.e.*, s.37

¹⁰ Beytin Türkiye Türkçesi’ne çevrilmiş şekli şöyledir: Kâfirler ülkesini gezip dolaştım, orada mamur şehirler ve saraylar gördüm. İslâm diyârını da gezip dolaştım, fakat baştan başa harap bir dünya gördüm.

gerektiği inancından hareketle; “Medeniyetsiz yaşamak, ecelsiz ölmek kabilindedir.” hükmünü vermiştir.¹¹

Benekçi'nin romanlarında millî kültürüne karşı derin bir hayranlığın izleri görünmektedir. Bu hayranlığın tezahür şekli daha çok unutulmaya yüz tutmuş kültür miraslarımıza yöneliktir. Şimdi Ağlamak Vakti'nde Peyami Safa ve Divân-ı Kebîr'e; Güvercin Geçidi'nde Safâhât, Dede Efendi ve Nurettin Topçu'ya; Kumsal Olmayan Ada'da Mesnevî'ye, Fuzûlî'nin Su Kasidesi'ne, Yunus Emre'ye; Kırlangıçlar Erken Göçtü'de Mesnevî'ye ve nihayet Bir Şafak Yürüyüşü adlı romanında Ahmet Haşim'in O Belde'sine ve gene Mesnevî'ye atıfta bulunulmuştur. Günümüzde “melâli tanımayan” nesil, mesnevî müellifinin ismini bilmezken, romancımız bütün romanlarında Mesnevî'den en az birkaç defa istifade etmiştir. Benekçi bir devamlılık ve bütünlük taraftarıdır. Nitekim Onun romanlarındaki kahramanlar, Mesnevî okudukları, Su Kasidesi'nden ezbere beyitler bildikleri, Dede Efendi'den hüseyinî musiki dinledikleri gibi Nurettin Topçu, Mümtaz Turhan, Remzi Oğuz Arık ve Erol Güngör'ün son dönem Türk düşünce hayatıyla ilgili fikirlerini tartışırlar. Halkaların birbirini tamamlayarak bir zinciri meydana getirmesi gibi, eski ve yeni kültür halkalarını da birbirini tamamlayarak bir bütünlük oluşturabileceği fikrini savunmuştur.

Romanlarda kültür değişimi ve kültür değişmelerinde resmî ideolojinin rolü üzerinde de durulmuştur. “Paçavra gibi bir millet olup çıktık. İş soysuzlaşmaya vardı.” diyerek içine düşülen kültür yozlaşmasının vahametini vurgulamıştır. Söz konusu yozlaşmanın müsebbibi olarak aydınlarımızı sorumlu tutan Güvercin Geçidi'ndeki Mimar Reşit, “Durup dururken olmadı bu, Sabiha. Sen öğretmen, ben mimar olarak bu yozlaşmaya çanak tuttuk. Tutmadık mı?” diyerek gerçek sorumluların ülkedeki okumuş-görmüş aydın kesim olduğu sonucuna varmaktadır. Ona göre Cumhuriyet dönemi Türk aydını ne olduğunu bilmediği kavramların gerisine sığınmış, resmî ve buyurgan ideolojinin gönüllü fedailiğini yapmıştır. Aydınlarımızın bu gaflet ve dalaleti neticesinde ortaya çıkan boşluğun bedelini yeni nesiller ödeyecektir. Mimar Reşit, “Bizi geçtim, çocuklarımız da yitik nesil olacak, öyle görünüyor. Sabiha. Bir yaşına yeni gelen son torun ile onüçündeki ilk torun oturmuş ve kaynaşmış bir toplumda yaşar mı, o bile şüpheli” diyerek âdeta nesline acımaktadır. “Resmî ideolojinin dışladığı kendisiyle arasına sürekli mesafe koyduğu, okumuş ve aydın kesimin horladığı; genel sıfatı yobaz olan, dönemine göre bazen cahil yığınlar, bazen sürü ve kuyruk olarak adlandırılan insanların da şaşkın, içine kapanık ve

¹¹ GÖÇGÜN ÖNDER, *Türk Edebiyatı Araştırmaları-I*, SÜ. Yayınları, Konya, 1991, s.171

dağınık olduklarını gördü” cümlelerinde resmî ideoloji ve bu ideolojinin fedaisi olan aydınlar dışında kalan halkın panoraması çizilmiştir. Küçümsenen ve dışlanan bu halk, Benekçi’ye göre kelimenin tam manasıyla gözden çıkarılmış halktır. O halde halk ne yapmalıdır? Bunun cevabı Kırılmaçlar Erken Göçtü romanındaki Selim tiplemesiyle verilmiştir. Romanın merkezi kahramanlarından olan Selim, Akdağ’ın güney eteklerindeki Dostlar Köyü’de doğmuş sıradan bir köy çocuğudur. Dedesi Emin Ağa’nın köyün dışındaki bağ kulübesinde kalan Selim’in “büyük adam” olma idealiyle okumaya karar verip şehre gitmesi, aslında Benekçi’nin probleme bulunduğu çözümdür. Benekçi’ye göre halk içine kapalı ruh halinden sıyrılmalı, kabuğunu kırmalıdır. Bütün bu mücadelenin amacı kendisine mesafe koyan aydınlara yetişmek ve resmi ideolojiye gereken dersi vermek olmalıdır.

Benekçi, eski kültürü oluşturan mimarî, sanat, musiki ve edebiyat unsurları üzerinde de en ince ayrıntılarıyla durmuştur. Camiler, türbeler, kaleler ve eski kültürü oluşturan diğer konular Benekçi’nin dilinde yeniden canlanarak eski değerlerine kavuşmuşlardır. “Ulu çınar ağaçları...eski ihtişamını yitiren hüzünlü kale ...ahşap dik çatılı evler”¹² ifadeleri geçmişe duyulan özlemin en bariz ifadeleridir. Aslında bu ifadelerin her biri diğerlerini çağrıştırmaktadır. Bu yönüyle aralarında bir bütünlük, devamlılık ve nihayet uyum vardır. Yukarıdaki alıntıda ifadesini bulan unsurlar maddî kültürün manevî kültürle birleşerek düzenli bir biçimde yıllar boyu sürecek âhenkli bir uyum oluşturabileceğinin kanıtı durumundadır. Benekçi, oluşan bu âhenkli uyumdan heyecan duyar ve son derece mutlu olur.

Kütahya, Benekçi’nin romanlarında kültür değerlerinin odak noktasını teşkil eden bir şehirdir. Bu yönüyle Kütahya şehri romanlarda sembolik mekandır. Romanlarda Kütahya kadar olmasa da İstanbul ve Erzurum şehirlerinin de adı geçmekte ve onların da kültürel açıdan değerleri ortaya konmaktadır. Kütahya mimarîsiyle, tabî güzellikleriyle, Ulucami’siyle, türbeleriyle, ulu çınar ağaçları ve taşlık yollarıyla eski kültürümüzün halen canlılığını kaybetmemiş şehirlerindedir. Osmanlı Devleti döneminde Anadolu Beylerbeyi Sancağı konumunda olan, Germiyanogulları’na başkentlik yapmıştır. Kütahya’da birçok mimarî eserler inşâ edilmiş, şair, edip ve fikir adamları bu şehirde toplanarak eserler yazmışlardır; burası her bakımdan Anadolu’nun önemli merkezlerinden olmuştur.¹³ Roman kahramanları çoğu kez Kütahya hasretiyle yanıp tutuşan, ondan ayrı kalmak istemeyen tipler olarak karşımıza

¹² BENEKÇİ, Güvercin..., s.5

¹³ DEĞİRMENCİ Kevser, 19. Yüzyılın Sonları ile 20. Yüzyılın Başlarında Kütahya Vilayetinin Demografik Yapısı ve Ekonomik Durumu, PAÜ. SBE. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Denizli, 2001

çıkışlardır. Güvercin Geçidi romanında geriye dönüş tekniğiyle sık sık Mimar Reşid Efendi'nin çocukluk yıllarına değinilmiştir. Bu bölümlerde Mimar, çocukluğunun geçtiği Kütahya'ya özlem duymakta, o yıllara ait anıları canlandıkça hüzünlenmektedir.

Benekçi'ye göre manevî birliğini ve beraberliğini sağlayamamış, bunu üst seviyeleri çıkaramamış bir milletin maddî sahalarda başarılar kazanması ve büyük devlet olması mümkün değildir. Benekçi'nin Bir Şafak Yürüyüşü romanında, Almanya'da yaşayan üç merkezi kahraman Halil, Özer ve Mehmet, memleketlerinden uzak bu yabancı vatanda yaşamalarının sebebi olarak maddî kültürümüzün imkânsızlıklarını görmektedir. Onlara göre Türkiye'nin yurt dışına işçi vermesinin ana nedeni medeniyet bakımından geri kalmışlıktır.

Yazar, roman kahramanlarının gurbetteki hüznünü “İki yıldır içinde yaşadığım iklim, mevsim asaletinden yoksundu. Hemen daima kurşun rengi bir gökyüzü, akşam saatlerinde giderek yoğunlaşan puslu bir hava bulurdum başımın üzerinde” cümleleriyle vermektedir. Yazara göre, milletlerin büyüme yarışındaki esas kuvvetleri maddî güçleri değil, maddî gücü elde etmeye imkân açan manevî güçleridir. Kim daha üstün bir kültür seviyesine ulaşabilirse, kim daha üstün bir manevî iklim estirebilirse büyük, mutlu ve müreffeh millet olur, bütün dünyayı tahakkümü altına alır. Yazara göre Alman milleti bunu başarmıştır.

Millî varlığımız, ancak kültürümüze sahip çıkmakla devam eder. Millî kültürü yozlaşan toplumlar çözülür ve yok olurlar. Yazar ancak kendi kültürüne bağlı olan ülkelerin iktisadî ve içtimaî hayatta ilerlediklerini; kendi kültürlerine yabancı kalan yahut onu aşağı gören ülkelerin ise itibarlarını kaybettiklerini vurgular. Kültür yozlaşmasının önüne geçmenin başlıca çarelerinden biri, toplumun ortak din ve kültür kaynaklarına dönmesi ve onlarla beslenmesidir. Benekçi bu görüşlerini, Şimdi Ağlamak Vakti romanının 78-85 sayfalarında öğretmenlerden Asu Kırca, Meral ve Akgül hanımlar ile romanın merkezi kahramanı Orhan Ardıçlı arasındaki diyalog ile açıklar.

Şerif Benekçi Türk kültürüne büyük hizmetlerde bulunmuş ve asırlara damgasının vurmuş Türk büyüklerinin eserlerini değişik açılardan ele almıştır. Güvercin Geçidi romanında ney sesiyle birlikte Mimar Reşit, Mesnevî'den dizeler okumaktadır. Mimar Reşit'in “Şöyle bir nefes ver, kamaşa ruh aksın” sözü ile birlikte okuduğu şu mısralar:

Dinle neyden, duy neler söyler sana,
 Derdi vardır ayrılıklardan yana:
 ‘Kestiler sazlık içinde’ der, beni
 Dinler ağlar hem kadın hem er beni,
 Hasret anlatmam için bulmam gerek,
 Ayrılıktan parçalanmış bir yürek.

...

Bir ateştir, ses değildir, ney sesi
 Kimde yok âteş, yok olsun böylesi.

uzaklarda bir yerde yitirdiğine inandığı kendi öz parçasını el yordamıyla arar gibi, eliyle boşluğu okşayan bir adamın sessiz çığıdır. Burada Mesnevî’den alınan mısralar ney sesi ile birlikte bütünleşen bir çizgide manevî kültürün çok önemli bir cephesinin teşkil etmektedir. Bu mısralarda eski kültürümüze ait bütün unsurların, mikro düzeyde neyle birlikte müşahhaslaştığı görülmektedir.

Benekçi’nin eski kültürü ifade ediş tarzında musikinin çok önemli bir rolü vardır. “Uzaklarda bir yerlerde Dede Efendi’nin hüseyinî eseri: Musiki buydu; gelsin dinlesindi Sabiha öğretmen. Çağırın ve kanat dolduran bir esinti geliyordu; bir yüzleriyle ay ışığını emen; öbür yüzleriyle karanlığa kanat çırpan; böyle yapınca da, Mimar’ı ister istemez kütüphanesinin önüne kadar götüren çıplak tepenin ardında bir şeyler oluyordu. Dünyada Mimar’a daha şirin görünmek isteyen ne varsa dışbükey bir aynada toplanmış, bir sabun köpüğü gibi otobüsün camına çarpıyordu. Mimar, beyin hücrelerinin çöl kumları kadar çoğalıp, etrafa serpişimini seyretti bir süre. Adam, aklın devre dışı kalmasıyla birlikte, kendini içbükey bir aynanın karşısında bulmuştu: Büyümüştü adam...Bütün büyük oluşlar gibi, bu oluş da kısa bir sürede meydana gelmiş, anlık değişimin şokundan kurtulan adam, deve tabanlarının kumda çıkardığı hışırtıyı duymuştu” diyen romancı, burada musikiyi çağırın ve kanat dolduran bir esintiye benzetmektedir.

Musikiden edebiyata, oradan da mimariye kadar eski kültürümüzün hayranı olan ve onları bugünün kuşağına iletmeyi kendine mutluluk veren bir görev bilen Benekçi, eski kültürümüzü tanıtırken Kütahya’dan başka İstanbul, Erzurum gibi şehirleri de bu tanıtımda bir fon olarak kullanmıştır. Ona göre Müslüman Türkler ve Doğu dünya tefekkürünün merkezidir.

Bütün dünyanın kültürümüz karşısında hayranlığını gizleyememesi de bundandır. Doğu düşüncesinin kusuru ise sistemli bir bütünlüğü olmayışı, bir başka ifadeyle disiplin kazanmış olmamasıdır.

Şerif Benekçi'nin romanlarında kültürümüzün canlılığını koruyan ve gelecek nesillere intikalini sağlayan gelenek ve göreneklerimizden, birtakım inançlardan ve eski kültür hayatımızın numunelerinden bazı izler görmekteyiz. Bunların belli başlıları kız isteme, düğün, sünnet ve adak kurbanı kesmedir. Şimdi Ağlamak Vakti romanının 257. Ve258. Sayfalarında kız isteme usûlü anlatılmaktadır. Aynı romanda “İki gün sonra nişan yapıldı. Bir hafta sonra oğlan tarafının hazırladığı çörek, fındık, leblebi şekeri, lokum, fıstık ve yaşlılar için yapılmış yumuşak baklavalarla dolu tepsiler, köylü kadınlarının başları üzerinde bir bir eve getirilirdi... Kesilmemiş türlü çeşit basmalar, hazır elbiseler de vardı bu tepsilerde”¹⁴ cümleleriyle “gelin kızına gelme” adetinden bahsedilmiştir. “İnsanoğlu yeryüzü yollarında neler neler tüketmiş, nice yorgunluklar sinmiştir tozlu yollara; nice bahar yolcuları yollarda kalmış, nice kış yolcuları konaklar aşip bir yerlere varmışlardır. Yol vardır, yolcusunu dağlar aşirtir; yol vardır, en akıllı insanı düzlüğünde şaşirtir; yol vardır, kavuşturur, getirir; yol vardır, yolcusunu bitirir. Fakat bizim hikayenin konusu olan yol, şimdilik sadeliğini hâlâ koruyan köy yoludur”¹⁵ cümleleriyle tanıtılan yol, “Doğan Tepesi Yolu”dur. Yolun diğer ismi ise konumuzu asıl ilgilendiren yönüyle alâkâlıdır: Gelin Getiren Yol. Köylü, gelenekleri icâbı gelin gezdirme merasiminde belli bir güzergâhı takip eder ve sonunda gelin, Doğan Tepesi Yolu'ndan köye giriş yapar. Romana göre bu yolda ağlayan da, gülen de çok olmuştur. Romancı eski düğün geleneğine ait olan bu Gelin Getiren Yol hikayesini önemsemektedir. Bu durum, romancının eski geleneklere olan özlemini ve bunlara verdiği değeri göstermektedir.

Kırlangıçlar Erken Göçtü romanında sünnet şölenleri hakkında bilgiler bulunmaktadır. Romanın 57-59. sayfalarında sünnet şölenlerinin en renkli sahnesi olan meydan sofrası anlatılmıştır. “Ziyafet sofraları köyün ortasındaki ulu çınar ağacının altına kurulmuştu. Sinilerin çevresine halka şeklinde oturan erkekler, önlerindeki kaşıklara uzanmak için destur bekliyorlardı”¹⁶ başlayan meydan sofrası tasvirleri sayfalarca sürmektedir. Eski kültürün özelliklerinden olan yaşlıların sofrada baş köşede oturması, gençlerin su, ekmek, yemek vs.

¹⁴ BENEKÇİ, Şimdi..., s.25

¹⁵ BENEKÇİ, Şimdi..., s.97

¹⁶ BENEKÇİ, Kırlangıçlar ..., s.57

servisi yapmaları, sofradaki en âlim kişinin sohbet etmesi ve gençlerin Onu pürdikkat dinlemeleri bu sayfalarda en canlı şekilde anlatılmıştır.

Aynı romanda kurban kesme ibadetine de değinilmiştir. Romanın çocuk kahramanı olan Selim doğduğunda dedesi Emen Ağa torunu için bir “akika kurbanı” kesmiştir. “Doğumun yedinci günü bağ evine gelen Emin Ağa, kiraz ağacının dibinde akika kurbanı kesti, torununu kucağına alıp üzerine asma sardırılan çadırın altına oturdu, çocuğun sağ kulağına ezan, sol kulağına kamet okudu”¹⁷ cümlelerinde bu ibadetin şekli verilmiştir. Romanın ilerleyen sayfalarında “O gündönümü Emin Ağa, torununun ortaokulu bitirişini bağda bir kuzu keserek eş dostla kutladı”¹⁸ cümlesiyle Selim’in mezuniyetinin gene kurban kesme ibadetiyle kutlandığı belirtilmiştir. Nitekim Anadolu insanı yüzyıllardır hayırlı ve saadet verici bir gelişmeden sonra Rabb’ine olan şükürünün bir ifadesi olarak kurban kesmiştir.

Köy hayatının en meşhur özelliklerinden biri de hiç şüphesiz “imece”dir. İmece, unutulmaya yüz tutmuş bir işbirliğidir. Benekçi’nin Şimdi Ağlamak Vakti romanının 71. sayfasında Kıranarık ve Bahçebaşı su arkları için köylülerin imeceye gittiklerini görmekteyiz. Özellikle tarımın modernleşmesi ve sanayileşmeyle birlikte kültürel değerlerimizin erozyonuyla birlikte bugün köylerimizde imeceye son derece az rastlanmaktadır. Benekçi, bu romanında imeceye değinmekle bir nevi, köylülerin dayanışmasıyla ortaya çıkabilecek birlikteliğe olan özlemine dile getirmektedir.

Rüya, rüyaya inanma ve gerçek hayatı rüyaya göre tanzim etme, kültür hayatımızın önemli unsurlarındandır. İslamiyet içinde insan hayatı ile ilgili iyi ve kötü olayların habercisi olarak kabul edilen rüya, Türklerin İslamiyet’ten önce de âşina olduğu bir inanç ve düşünce tarzıdır. İnsanlık tarihi boyunca bütün dünyada pek çok bilinmeyenin anahtarı, insanın ve geleceğinin habercisi olarak zaman zaman, korkulan zaman zaman hayranlık duyulan rüyalar, edebî eserlerin pek çoğuna konu olmuş, eserlerde farklı akisler yaratmıştır.¹⁹ Benekçi’nin birçok romanında rüya bahsinin geçtiğini görmekteyiz. Şimdi Ağlamak Vakti romanının 63. sayfasında romanın merkezi kahramanı olan Orhan Ardıçlı’nın, 7 ve 65. sayfalarında Orhan’ın annesi Emine kadının gördüğü rüyalardan bahsedilmektedir. Bir Şafak Yürüyüşü romanının

¹⁷ BENEKÇİ, *Kırlangıçlar...*, s.8

¹⁸ BENEKÇİ, *Kırlangıçlar...*, s.167

¹⁹ GÜNAY Umay, *Türkiye’de Aşık Tarzı Şiir Geleneği ve Rüya Motifi*, Akçağ Yayınları, Ankara, 1999, s.88

167. sayfasında roman kahramanı Halil'in hapisane odasında gördüğü rüya anlatılmıştır. Kumsal Olmayan Ada romanının 158-161. sayfaları arasında ise roman kahramanı Salih Bağcı'nın gördüğü rüyaya yer verilmiştir. Bu sayfalarda, görülen rüya bütün ayrıntılarıyla anlatılmıştır. Benekçi'nin romanlarında rüya bahsi önemli bir yer teşkil etmektedir.

Şerif Benekçi'nin romanlarında tahta köprü, bakın kap, heybe, mushaf, ekmek teknesi, küfe, gazyağı, gramafon, sedir, kirmende yün eğirme gibi eski kültürümüze ait eşyalar ve hayat tarzları bütün canlılığıyla kendini göstermektedir.

2.2. TARİHE BAKIŞI

Şerif Benekçi, gençlik yıllarından itibaren Türk tarihine heyecanla bakmaya başlamıştır. Benekçi'nin Türk tarihini ele alış tarzında yaşadığı çevrenin ve bu çevrede oluşan değer yargılarının izleri görülür. Kapalı toplum özelliğini gösteren köyde doğan yazar, ilkokulu kendi köyünde bitirmiş, daha sonra İmam-Hatip eğitimi almıştır. Onun köydeki öğretmenlerinden ve büyüklerinden aldığı ilk tarih sevgisi, ortaöğretim yıllarında daha bir şekillenmiş ve bu sevgi "millî romantizm"e dönüşmüştür. Anadolu insanının benliğinde derin izler bırakan Battal Gazi hikâyelerinin, Köroğlu destanlarının, Hz. Ali menkıbelerinin ve asr-ı saadet portrelerinin bunda büyük rolü olmuştur. Diyebiliriz ki, romancının Türk tarihine ilk bakışı ilmî değil, hissi olmuştur.

Romancı, Türk tarihinin gerekli ölçüde incelenmediğinden ve tanınmadığından şikayetçidir. İnceleme ve tanıtmadaki eksikliklerin, gençlerin milli tarihi sevdirememesi ile bütünleşerek önemli bir kusur haline geldiğini belirtmektedir. Benekçi'ye göre bin yıllık bir tarihinin sırt dönülmesi mümkün değildir. Zirâ bir millet geçmişini öğrenmeden geleceğe ait planlar yapamayacak, geleceğe umutla bakamayacaktır. Millî birlik ve beraberliği pekiştiren, geçmişle hâl ve hâl ile gelecek arasında irtibat kurduran, fertleri millet yapan tarih şuurudur, tarih bilincidir.²⁰ Tarih, bir milletin hemen hemen bütün varlığına eşittir; tarih, milletin geçmişteki varlığı, onun mirası, bugüne kalan hatırasıdır.²¹ Romanlarında yukarıdaki tespitleri savunan Benekçi'ye göre, milli tarih bütün yönleriyle ve ince ayrıntılarına kadar incelenmeli, araştırılmalıdır.

²⁰ KARAMISIR, a.g.e., s.184

²¹ KAPLAN Mehmet, *Kültür ve Dil*, "Türk Tarihi", Dergah Yayınları, İstanbul, 1987, s.48

Benekçi, eğitim görmek ve memuriyet yapmak için Anadolu'nun çeşitli şehirlerini görmüş, buralarda ikâmet etmiştir. Bütün yönleriyle yakından tanıma fırsatını bulduğu Selçuklu ve Osmanlı medeniyetine hayran kalmış, bu hayranlığını romanlarına aksettirmiştir. Benekçi, şahsi hayatında İstanbul, Erzurum, Kütahya, Ankara ve İzmir'de ikâmet etmiştir. Bu şehirler Benekçi'nin tarih anlayışında birer sembolik mekandır. Buralar son dönem Türk tarihinin yaşadığı sosyal çalkantıların birer canlı şahididir. Kırılmaçlar Erken Göçtü romanının 87 ile 91. sayfaları arasında Türk insanının son bir asırdaki dramatik serüveni verilmiş, yaşanan gerçek tarihe atıfta bulunulmuştur. Romancıya göre Türk tarihinin son elli yıllık dönemi kıtlık ve darbelerle dolu yıllardan ibarettir. Bu olumsuz havadan oldukça etkilenen yazarın tarihe bakışında bir karamsarlık hakimdir. Acılarla, kıtlıklarla insanoğlunun içini sızlatan dramatik hayat hikayeleriyle dolu olan bu yıllar, romancı tarafından ancak hüznle hatırlanır. “Yaşlı kadınlar, tevekkülün ince hatlarını yansıtan yüzlerini gökyüzüne çevirerek ‘bugünler de geçer’ diyordu” cümleleri bu tespitimizin en açık delilleridir.

2.3. TOPLUMA İLİŞKİN GÖRÜŞLERİ

2.3.1. İNSAN

Şerif Benekçi, kendisiyle yapılan bir röportajda “İnsanı ve onun varlığını ciddiye almak gerekir... İnsanoğlu, yerin ve göğün yüklenmekten kaçındığı emaneti kucaklaması ve varoluşun ön sırasında durması hasebiyle, en çarpıcı iniş ve çıkışları kendinde toplar”²² demiştir. Ona göre, insan, bütün kâinatın en önemli ögesidir, bütün kâinat, onun içindir ve ona göredir. Bunun için, insanın varlıklar sahnesindeki dramatik mücadelesine saygı duyulmalı ve onun serüvenine dikkat edilmelidir.

Benekçi'nin romanlarına bakıldığında anlatılan insan tiplerinin, bazı küçük ayrıntılar dışında, hep aynı özellikleri yansıttıkları görülür. Romanlardaki kahramanlar, çevreler, manzaralar, hayaller ve gerçeklerle iç içe yürüyen olaylar yazarın çocukluğundan itibaren ilk gençlik yıllarına doğru kendi ruh ve düşünce gelişiminin aşamalarını yansıtır. Yazar, bu kişilerin ruhsal bunalımlarını, gerilimlerini bazen doğrudan doğruya, bazen de genellemelerle sembolik ifadeler biçiminde vermeye çalışmıştır. Benekçi'nin çizdiği insan tipleri, merkezi kahramanlar ile yardımcı kahramanlar bakımından keskin bir ayrılık gösterir. Romanlardaki merkezi

²² TAŞDELEN, a.g.r., s.69, 70

kahramanlar son derece aktif, dışa dönük ve aydın tiplerdir. Buna karşılık, yardımcı kahramanlar genellikle içine kapanık, olaylar karşısında ürkek, sürekli kendi hayal ve bilinçaltına yönelen, ancak burada huzur bulabilen bir tip özelliği gösterirler. Bu iki ayrı karakter grubunun varlığı, yazarın çocukluk ve gençlik yıllarında çevresinin etkisinden kurtulamayışındandır.

Romanlarda genel olarak şehir ve köy kültürleri arasında kalan Türk insanının bocalayışı gözler önüne serilmiştir. Her iki kültürü de tam olarak benimsemeyen bu insan tipinde iki ruh, iki çehre sürekli çatışma halindedir. Karşımıza çıkan bu insan aslında Benekçi'nin kendisidir. Bir başka ifadeyle Benekçi, romanlarında, gerçek yaşamda kendi içinde taşıdığı ve sürekli çatıştığı kendi "ben"ini anlatmıştır. Benekçi'nin romanlarında şimdi orta yaş kuşağını meydana getiren insanlarımızın, her biri ayrı ufuklarda yoğunlaşan arayış ve sancılarını; kendi öz fısıltılarını, insanca irkilmiş ve kucaklaşmalarını bulmak mümkündür.

Kumsalı Olmayan Ada romanında Salih Bağcı, kendi değerlerine ait olmayan bir çevrede, gurbette yediği vurgunla kimlik arayışına girişmiştir. Onun bu arayış esnasındaki ıstırapları şöyle verilmiştir: "Birden yüreğimin orada bir ağrı duydum. Kalbim paslanıyor muydu yoksa?... Orada hâlâ beni izleyen tel örgüye baktım. Çürümüş kazıkları, paslanmış telleriyle, ömrünün son günlerini yaşayan bir insanı andırıyordu. Bakışlarım uzaklara, tel örgünün insanlardan ayırdığı tarlaların yeşilliğine doğru uzandı. Orada toprak, bir zamanlar pırlanta olan kalbimi hatırlatır gibi, ıslak yeşilliklerle örtülüydü"²³ Yazar, bu kısımlarda tasvirlerle kahramanının psikolojisini vermeye çalışmıştır. Roman kahramanının ruh halindeki bu gerilim, bir süre sonra kahramanının biyolojik varlığını da tesir etmeye başlamıştır. "Tel örgü boyunca yürümeye devam ettim. Daha on adım atmadan, ağırlığımdan bir şey eksilmediğini gördüm. Dizlerim ağrıyordu. Bacaklarım çürüyor muydu yoksa? Önce bacaklarımda duyduğum ürperti, giderek bütün vücuduma yayıldı"²⁴ Salih Bağcı, istemediği halde itildiği bu yalan dünyadan tiksindir, adetâ bir varoluş mücadelesi verir. "Genç adam...hayatı bir dizginle kavramanın mümkün olmadığını düşünüyordu. Bütün hücrelerim el olsa, her biri bir dizgini kavrasa da nafiye. Kaygan ve kaypak bir kürede insan yalnızsa ne yapsın? Yalnızlık Allah'a mahsus derdi annem. Allah'a mahsus olan yalnızlığın altından kul nasıl kalksın? Ortak mutlak amaçlar nerede? Birliktelik, bölüşmek, omuz vermek nerede? Nerede insanlık?"²⁵ Böylesine fikri

²³ BENEKÇİ, *Kumsalı Ol...*, s. 139, 140

²⁴ BENEKÇİ, *Kumsalı Ol...*, s. 140, 141

²⁵ BENEKÇİ, *Kumsalı Ol...*, s. 290

bunalımlar içinde çırpınan roman kahramanı, mücadele etmeyi değil, kaçmayı tercih etmiştir. “Salih, köyüne arttık dönemeyeceğini şimdi daha iyi anlıyordu. Bu yörenin, dahası bu iklimin insanı değildi”²⁶ Kaçmayı, bir bakıma kolay olanı tercih eden Salih, bu yönüyle Cumhuriyetin ilk nesil aydınlarının genel temayülünü göstermiştir. Nitekim, Salih Bağcı, altı ay sonra Manisa Ovası’ndan küçük bir çiftlik almış, orada küçük ama mücadelesiz bir hayat sürdürmüştür. Bu aslında toplumun baskısından ve cehaletinden bunalan Türk aydınının büyük ve genel davaların mücadelesini vermekten vazgeçip, kendi özel meselelerinin mücadelesini vermeyi tercih etmesidir.

Güvercin Geçidi romanında, insanın en nihayetinde yalnız bir varlık olduğu gerçeği vurgulanmıştır. Buna göre insan, neye, ne kadar yaklaşırsa da neticede yalnızdır. İnsanlar arasındaki bütün münasebetlerde her şey konuşulmamakta, konuşulsa bile detaya inilmemekte, inilse de bir ayrıntıya gelince yol mutlaka çatallaşmaktadır. İnsan bütün bunların sonunda yine yalnız kalmaktadır. “Sırttan bir gerçek vardı: İnsanın yalnızlığı. İnsan bu parçalanamaz yalnızlığı ile bir kişilikti; kayaların derinliğinden gelen su sızıntıları gibi. İnsan bütünlüğünü sağlayan yalnızlıktan ne, ne kadar sızarsa; işte bu kadarı ipucu oluyor, bütünden haber veriyordu”²⁷ Benekçi’ye göre insanların yalnız oluşlarının sebebi, yaratılışlarındaki farklılıklardır. Yazara göre bu farklılığı insan, eşiyile bile yaşamaktadır. “Mimar Reşit diş fırçasını kavanoza koydu, sarı renkli fırçanın, Sabiha öğretmenin kırmızı fırçasına değişini, ona, başını yaslamış gibi duruşunu seyretti bir süre. Adam, fırçaların bu yakınlığını, insanların -eşlerin bile- yaşamadığını, bu tesanüdün insanlardan ve diğer canlılardan esirgendiğini düşündü”²⁸

Benekçi’nin romanlarındaki yardımcı kahramanlar, hep aynı tip insanlardan oluşmaktadır. Bu insan tipinde fakirlikten bunalan, cehaletten şaşırın, ürkek, muhteris, hemen daima bir felaket bekleyen, sürekli kendi dar çevresinde açılıp kapanan bir insan tipi ortaya çıkar. Böyle bir insan tipinin ortaya çıkmasında, yazarın çocukluk yıllarında etkisi altında kaldığı olayların yanında, ülkemizde yaşanan yenileşme hareketlerinin çarpıklığı ve köyün değişime ayak uydurma konusundaki gecikmişliğinin de rolü vardır. Ülkedeki iktisadi ve sosyal gelişmelerin dışında/kenarında kalan veya bırakılan köylünün huzursuzluğu zamanla umutsuzluğa ve nihayet mutsuzluğa dönüşmüştür. Böyle bir sosyal psikolojinin tesiriyle köylü, kendi iç dünyasına çekilmiş, orada sadece âni kurtarma kaygılarıyla geçen basit bir hayat tarzını

²⁶ BENEKÇİ, *Kumsal Ol...*, s. 292

²⁷ BENEKÇİ, *Güvercin...*, s.182

²⁸ BENEKÇİ, *Güvercin...*, s. 9

seçmiştir. Köylünün iç dünyasını ve orada kopan sessiz fırtınaları yansıtmaya isteği, Benekçi'nin insan anlayışında önemli bir yer tutar.

Şerif Benekçi'nin eserlerindeki kahramanlar düz karakterli değil, yuvarlak karakterlidirler. Romancı, tek tip insandan yana değildir. Devlet politikalarının ve şartların tek türden insanı arzu ettiğini ve yarattığını vurgulayan yazar, “koskoca Anadolu’yu aynı tip vatandaş imal eden bir fabrika gibi görenleri”²⁹ eleştirmiş, insanları korku çamuruyla birbirine bağlamanın, kerpiçle duvar örmeye benzeyeceğini savunmuş, “oysa, kerpiç duvar bildiğiniz gibi çabuk çözülür”³⁰ diyerek ikazda bulunmuştur. Zorlamalarla hiç kimseye fayda gelmeyeceğini söyleyen yazar “Topraktan başını çıkararak filize fazla dokunur, onun kendince serpilmesine mani olursanız, o filiz, ne sizin istediğiniz gibi bir ağaç olur, ne de olması icap ettiği gibi büyür... Hasılı böyle bir ağaç hiç kimsenin işine yaramaz. Gölgesi bile çarpık olur”³¹ diyerek hür düşünceli insan modelinin yanında yer almıştır.

Bir Şafak Yürüyüşü’nde, romanın merkezi kahramanlarından Mehmet ile Hasan Bey arasındaki diyalogda, insan bahsi, ilahî bir bakışla değerlendirilmiştir. Hasan Bey, konuşmasında “Biz insanı en güzel özelliklerle yarattık” ayetinden hareketle, “Şimdi, insaf edip çevremize şöyle bir bakalım ya da yaşadığımız ortamı göz önünde bulunduralım. Hani güzellikler nerede? Görebiliyor muyuz çevremizde güzellikten bir kesit? Beyler, dünya çirkef çarşısına dönmüştür. Önce insan güzelliğini yitirdi”³² demiştir. Hasan Bey’e göre, yaratılanların en güzeli ve özeli olan insan, zamanla çirkin bir mahluk olmuş, buna bağlı olarak da insanların ikametgâhı olan dünya çirkef çarşısına dönmüştür.

Sonuç olarak diyebiliriz ki, toplumda görülen dengesizlikler, tezatlar ve kültür bunalımları karşısında, önce biraz çözüm yolları arayan, ancak mücadele güçleri zayıf olduğu için sorunların çözümünde başarı sağlayamayan, sonra da mücadeleden tamamıyla vazgeçen aydın insan tipi, Benekçi'nin romanlarında işlenen esas tiptir. Romanlarda işlenen bir diğer önemli insan tipi de köylü tipidir. Osmanlı Devleti döneminden irsî bir hastalık gibi Cumhuriyet’e de miras kalan köylü ile -gerektiği kadar- ilgilenmeme politikasıyla köylü iyice yalnız bırakılmıştır. Köylü, hızla gelişen medeniyetten ve buna mukabil modern hayattan

²⁹ BENEKÇİ, *Kırlangıçlar Erken...*, s. 156

³⁰ BENEKÇİ, *Kırlangıçlar Erken...*, s. 157

³¹ BENEKÇİ, *Kırlangıçlar Erken...*, s. 156

³² BENEKÇİ, *Bir Şafak...*, s.282. Bkz. Kur’an, Tîn Suresi, 95/4

nasibini alamamış, tam bir bohem hayatına sürüklenmiştir. “Sosyal sistemdeki kalkınmaya uyan ferdi seviyede bir değişim”³³ i yaşamayan köylü insan tipi, bu yönüyle bazen acınacak, bazen kızılacak, bazen de kendi haline bırakılacak bir tiptir.

2.3.2. AİLE

Benekçi'nin romanlarında çoğunlukla Osmanlı tipi aile yapısı³⁴ ve çekirdek aile³⁵ yapısıyla karşılaşılır. Bu kısımlarda ailenin içinde yaşadığı mekandan da söz edilmektedir. Onun romanlarında aileyle alakalı olaylar konak tipi büyük ve geniş, iki katlı evlerde geçer. Bu geniş mekanlar içinde kalabalık ailenin bir arada yaşama geleneğini sürdürdüğünü görürüz. Yazar, çocukluğunda böyle evlerde yaşamış³⁶, köy hayatının bir gereği olarak hep böyle ailelerle ilişkide bulunmuştur. Bu yüzden romanlarında genellikle konak tipi evlere, bazen de bağ evlerine ve kalabalık aile tipine yer vermiştir. Bilindiği gibi, eski kültürümüzde ailenin birlikte yaşamasının büyük önemi vardı. Dededen toruna iki üç kuşak bir arada kalır, acılar, hüznler ve saadetler birlikte yaşanır. Büyükleri sürekli saygı gösterilir, hatırlarını kırmamaya özen gösterilirdi. Baba veya en yaşlı erkek uzuv ailenin başı olmak sıfatıyla, onun bütün işlerinden, maddî manevî refah ve iyiliğinden mesuldür. Bu itibarla nüfuzları büyük ve mutlak.³⁷ Bugün özellikle büyük şehirlerde hemen hemen tamamen değişmiş, hatta unutulmuş olan bu aile tipi, Benekçi'nin romanlarında eski kültürün bir parçası olarak dikkat çeker. Eski aile geleneğinde bütün aile fertlerinin bir çatı altında yaşamlarını sürdürmeleri, aile fertleri arasında çok sıkı bir ilişki yaratmış, ihtiyarların unutulup bir köşeye atılmalarını önlemiştir. Yazarın, eski aile geleneğine özlemle bakmasının bir nedeni de budur.

Şimdi Ağlamak Vakti romanında romanın merkezi kahramanı olan Orhan, annesi Emine, babası Ayhan, kardeşleri Nazmiye, Handan ve Şükriye ile birlikte bir köy evinde yaşamaktadır. Bu ahşap evin, Anadolu'da görebileceğimiz hemen her köy evi gibi bir dam üstü vardır. Dam üstü, tarladan toplanan ot ve çalıkların serildiği günümüzdeki balkon tipi bir yerdir.

³³ TÜRKDOĞAN, a.g.e., s.73

³⁴ Osmanlı tipi aile yapısı ifadesinden kasıt, “ataerkil aile”dir. Ataerkil ailede eşler, çocuklar ve evli olan erkek evlatlar ile onların kendi aileleri bir arada otururlar. Bu tür ailelerde tam bir baba/dede hakimiyeti söz konusudur. Evin her türlü iktisadi, sosyal ve kültürel kararlarını baba verir, evin ve evde yaşayan fertlerin istikballerine ait pekçok planı baba yapar, bu planların uygulayıcısı da babadır.

³⁵ Çekirdek aile anne, baba ve evlenmemiş çocuklardan oluşan aile yapısıdır. Kültürel değişimle ve özellikle şehirleşme hadisesiyle birlikte toplumda daha çok bu tür ailelerle karşılaşılmaktadır.

³⁶ Bkz. Şekil:1

³⁷ TURHAN, a.g.e., s.64

Bu evin bir de tavan arası vardır. Burası bir nevi köy evinin malzeme deposu ve kileridir. Evin büyük bir salonu vardır, çoluk çocuk bütün aile bu odada oturur, kışın odadaki ocakbaşında yakılan çam kütükleriyle ısınır. Odada birkaç sedir bulunur, yerde kilim serilidir. Odanın duvarlarında umumiyetle bir mushaf, tüfek, saz asılıdır. Evin aydınlatılması lüks ile veya gazyağıyla yapılır. Romandaki vakalar zincirini ilerleyen bölümlerinde Nazmiye ve Handan evlenmiş, başka bir eve -kayınpederlerinin evine- çıkmışlardır. Yine de bu iki kızdan olan beş torun gündüzleri bu evde vakit geçirmekte, damatlar ile birlikte bütün ev halkı yazın tarla işlerinde beraber çalıştıklarından yine bu evde kalınmaktadır. Kırlangıçlar Erken Göçtü romanında ise ailenin yaşadığı mekan olarak, genellikle Emin Ağa'nın yaşadığı köyün dışındaki bağ evini görürüz. Bağ evinin çevresinde kiraz, vişne ve elma ağaçlığı, sebze meyve arkları ve bir gölyeri bulunmaktadır. Son derece sade ve basit olan bu evin tek bir odası vardır. Hanımı yıllar önce ölen Emin Ağa, bu evde yalnız yaşamakta, bazen de yanına torunu Selim gelmektedir. Güvercin Geçidi romanında ise, şehirli bir aile yapısına rastlamaktayız. Emekli bir mimar olan Reşit ve eşi Biyoloji öğretmeni Sabiha Hanım'ın yaşadığı bu ev, tek katlı, betonarme, teras katı olan bir yapıdır. Bu evin arka bahçesinde Mimar Reşit'in her sabah suladığı çiçekler ve nar ağaçları, yem attığı, beslediği tavukları vardır. Romanda evin iç kısımlarından söz edilir. "Mimar Reşit, bir ucu oturma odasına, bir ucu da mutfağa açılan üç metre genişliğindeki holü geçti, mutfak kapısından içeri girdi... Adam, güney duvarı gömme dolapla kaplı olan geniş mutfağın ortasındaki masanın çevresinde bir tur atıp dışarı çıktı... Batı duvarında orjinal iki tablonun bulunduğu dikdörtgen şeklindeki oturma odasında her eşya yerli yerindeydi. Karşılıklı duran L biçimindeki koltuk takımlarının arasında üç metrelik bir mesafe; buradan gelen güney cephesinin iki yakasında yuvarlak küçük masalar ve bunların üzerinde iki çini vazo vardı. Bahçeye bakan kuzey duvarındaki kalorifer petekleri pencerenin alt pervazına kadar yükseliyordu."³⁸ Kaloriferli olan bu evde, yemekler mutfaktaki masada yenmektedir. Yazarın son romanı olan Güvercin Geçidi'ne kadarki bütün romanlarında mekan olarak köy evleri seçilmiş, bu romanda ise, yukarıda bahsi geçen ev seçilmiştir. Bu tercihler, aslında yazarın şahsi hayatında yaşadığı evlerle alakalıdır. Zira yazar, yaşamının ilk yıllarını köylerde ve köy evlerinde geçirmiş, daha sonra şehirde ve şehirlere mahsus evlerde yaşamaya başlamıştır.

Benekçi, aile içerisinde kadının yeri ve rolü üzerinde de durmuştur. Doğu toplumlarında

³⁸ BENEKÇİ, Güvercin..., s.10

kadın, sosyal yaşamda tam olarak -hak ettiği- yerini alamamış, devamlı olarak ikinci plana atılmıştır. Osmanlılar döneminde biraz da dinin yanlış yorumlanmasının etkisiyle kadın, sadece evde erkeğinin hizmetçisi, çocuğunun da bakıcısı olarak değerlendirilmiştir. İsteklerine kulak tıkanan kadına, evlilik gibi yaşamın en önemli kararlarında bile fikir sorulmamıştır. Bu uygulamaların bir tezahürü olarak kadının isteklerini saklaması, duygularını bilinçaltına atması ve neticede onları açığa vurmaması, Benekçi'nin romanlarına yansımıştır. Benekçi'nin romanlarındaki erkek kahramanlar da, kadınlarına atalarından gördükleri üzere davranmışlardır. Roman kahramanlarından Ayhan, damadı Cemil'i karşısına alarak "Bak oğlum, dünyayı daraltan biraz da kadınlardır; kızıma dikkat et, her istediğini alma. Çocuk gibidir kadın, avutmasını bilirsen, hoş vakit geçirirsin."³⁹ demektedir. Bu cümlelerde bir babanın damadına verdiği öğütleri ibret ve şaşkınlıkla okumaktayız. Görülmektedir ki, köy kültüründe kadına bakış şekli önce atalardan miras kalmaktadır. Oysa, aklî ve vicdanî olan kadına bir çocuk gibi değil, bir eş gibi bakmaktır. Aşağıdaki diyalogda okuyucuyu daha derinden sarsan bir mantıkla karşılaşmaktayız:

"-Buba be; bayram değil, seyran değil, niçin gidiyon bugün sen pazara?

Ayhan ceketini giyiyordu, Emine kadın kızına çıkıştı;

-Elinin hamuruyla erkek işine garişma, git ablana yardım et

Şükriye, yarı açık oda kapısından sessizce süzüldü; yazlığa, ablasının yanına gitti."⁴⁰

Bu sözlerin sahibi Şükriye'ye çıkışan Emine kadındır. Emine kadın, bir kadın olarak kendilerine verilen değeri kabullenmiş, hayatını neye göre ve nasıl tanzim etmesi gerektiğini iyi ezberlemiştir. Toplum tarafından kendisine lâıyk görülen yerden rahatsızlık duymaması, şikayet etmemesi, bütün bunların ötesinde kızına da aynı sosyal normları aşılması, üzerinde en çok düşünülmesi gereken konudur. Aile içerisinde kadın erkeğine, erkeğin de kadınına nasıl bir nazarla baktığı konusunda bir örnek de aşağıda verilmiştir:

"-Erkek milleti de'l misiniz? Hep kendinizi düşünür, keyfinize bakarsınız. Soğuktan buydum, ellerim buz kesti. Kimin umrunda.

Ayhan, oğluna şeddeyi öğretiyordu. Elini eşinin omzuna atıp;

-Siz kadınlar da şeddeli yalan söylemeyi çok becerirsiniz, dedi."⁴¹

Diyalogda kadının sızlanmasına neden olan konu, erkeğinin ehlikeyif tabiatıdır. Gerçekten de köy erkeği tarlada çalışsa da kadın kadar çalışmaz, vaktinin büyük bölümün ya

³⁹ BENEKÇİ, Şimdi Ağlamak..., s.26

⁴⁰ BENEKÇİ, Şimdi Ağlamak..., s.27

⁴¹ BENEKÇİ, Şimdi Ağlamak..., s.58

kahvehanede, ya da cami avlusunda arkadaşlarıyla sohbet ederek geçirir, çocukların eğitimiyle ve terbiyesiyle pek fazla ilgilenmez. Kadın ise tarlada en fazla çalışandır, inek, koyun vs. hayvanlara bakandır, çocuklarla ilgilenendir, mahsulü satmak için pazarda en fazla bekleyen ve yıpranandır, üstüne üstelik horlanan ve dayak yiyendir. Bu, umumiyetle böyledir. Nitekim romanda Döndü'nün Emine kadınla dertleşirken söylediği şu sözler, az önceki tespitlerimizi delillendirmektedir: “Hangimizin çektiği öbüründen az, Emine kadın. Sabahın köründe galkarsın. Tarlaya ilk inen kadın olur. Beyler guşlukta endam eder. Gelir gelmez gölgeye kurulur, cigara molası verirler. Ağaç gövdesinde oturmak kızana ayıptır. Kadının hamaratı erkeğini hem uyutur, hem böyütürmüş, öyle söylenir. İki fidan arasına derme çatma bir salıncak yapar, çocuğu yatırır. İkinci ezanı okundu mu beyler efkârlanır, bir cigara molası daha verirler. Gün batımı, akşam oluncam, bey eşeğe kurulur. Gızanların haddine mi eşeğe binmek? Ayıp denen bir şey vardır. Bağaltı yokuşunu boş çıkmak hoş görülmez. ‘Sıpa gibim salınıyor’ derler; çalı çırpı alırsın sırtına, sen de öyle çıkarsın yokuşu. Bey kahve önünde eşekten iner. Yorgun argın eve gelirsın. Sıra dinlenmekte, uzanmakta mıdır? Ne gezer. Malların altı, ineğin sütü vardır; bey gelmeden ocaktan inmeli aş. Döşeğe uzanırsın, ağırlı. Gece yüz defa uyanırız. Çocuk ağlar, at kişner; kalk meme ver, in ahıra bak”⁴²

Aynı romanda merkezi kahraman Orhan Ardıçlı'nın da kadın konusunda babası Ayhan'dan çok farklı düşünmediğini görmekteyiz. “Kadınlar hep saçma sorular sorarlar insana. Belki bu onların saçma bir benliğe sahip olmalarındandır... Kadınlar saçma benlikli mahluklardır. Sözlerinin saçmalığı da buradan gelir”⁴³ Hararetli bir şekilde kadınları eleştiren, onları saçma benlikli olmakla suçlayan Orhan, ilerleyen bölümlerde Sinhatta ile olan bu tartışmanın dozunu düşürmüş ve sözlerine şöyle devam etmiştir: “Siz kadınlar dünyanın her yerinde aynısınız. Kendinizi imtiyazlı, mükemmel yaratıklar olarak görürsünüz. Bunun böyle olmadığını, sizin de eksiklikler, hatalar içinde kıvrandığımızı rahatlıkla yüzünüze haykırabilen bir erkeği, sorumsuzca ve biraz da ahmakça kadın düşmanı ilân ediverirsiniz. Bu görüş size katı ve acımasız gelebilir; fakat doğrudur. Birkaç yıl önce intihar eden Japon yazarı Mişima ‘Hayatım boyunca kadın adı altındaki imtiyazlı yaratıkla mücadele ettim; anlamadılar yahut başka türlü anladılar’ diyor. Bu serzeniş bütün insanlara ve özellikle sizedir.”⁴⁴ Roman kahramanı Orhan'a ait olan “Kadınlar saçma benlikli mahluklardır” görüşü hakkında, bir röportajda Benekçi'ye

⁴² BENEKÇİ, *Şimdi Ağlamak...*, s.112

⁴³ BENEKÇİ, *Şimdi Ağlamak...*, s.180

⁴⁴ BENEKÇİ, *Şimdi Ağlamak...*, s.181

fikri sorulmuş ve yazar şöyle demiştir: “Şüphesiz Allah’ın yarattığında abes yoktur. Böyle bir görüşe katılmak mümkün değil. Abesle iştilgal biz insanlara mahsus bir şeydir. Yaratılan bir kişi söz konusu ise, bu kişi abesle iştilgal edebilir. Kendini abesleştirebilir. Yaratılışından getirmedeği bir abeslik sergileyebilir. Günümüzde kadınlar da böyle. Kadınlar gerek cemiyetimizde ve gerekse Avrupa’da kendilerini birkaç dakikalık hazların kaynağı olarak görmektedirler artık. Roman kahramanının tepkisi işte böyle sun’i kadınlara karşıdır. Kadınların cinsi cazibelerini bir koz olarak düşünmelerinedir tepkisi. Kadınlığın bilincinde olmayan ve analık özlemlerinin çok dışında bir tip olarak devamlı karşımıza çıkabilmektedir. Kahramanımız işte böylesi kadınlara tepki göstermektedir. Yoksa kadın düşmanlığı değil yapılan. Hepimiz bir kadının gönül meyvesiyiz nihayet”⁴⁵

Güvercin Geçidi romanında, kadın konusunun farklı ve medeni bir bakış açısıyla ele alındığını görmekteyiz. Romanın yardımcı kahramanı ve Mimar Reşit’in karısı olan Sabiha Hanım, Kütahya Lisesi’nde Biyoloji öğretmenliği yapan; “İkide bir rapor alan, aksayan derslerin ve biriken konuların sorumluluğunu, geç vakit yapılan sabah kahvaltılarında somurtgan bir yüze kocasının üzerine yığıveren”⁴⁶ tahsilli, münevver bir kadındır. Cumhuriyetçi bir dünya görüşüne bağlı olan Sabiha’yı romanda sık sık eşiyle fikri tartışmalar yaparken görmekteyiz. Romanın ilk sayfalarında pencereden dışarıyı seyredereklerken gördükleri iki kuştan hareketle dayanışmayı sorgulamışlar, hayat ve varoluş üzerine felsefe yapmışlardır. Daha sonra da Sabiha Hanımı kültür değerlerinin bozulmasına karşı cephe alırken ve içinde yaşadığı toplumu tenkit ederken görmekteyiz. “İnanır mısın, insanlarımızın arzettiği gayri mütecanislikten iğrenir oldum. Aman Allah’ım, paçavra gibi bir millet olup çıktık”⁴⁷ diyen öğretmen hanımın harareti, tartışmanın ilerleyen bölümlerinde iyice artmış ve “Yozlaşma evresini çoktan aştı durum; iş soysuzlaşmaya vardı, dayandı”⁴⁸ demiştir. Romanın daha birçok bölümünde, eski aile kültürün mahsus klasik kadın anlayışının dışında gördüğümüz Sabiha Hanım, aile ve toplum içindeki yeri, düşünceleri, endişeleri, ve uğraşlarıyla ideal ailedeki yerini almıştır.

Eski kültürün en önemli özelliklerinden biri de, hiç şüphesiz dinî öğretilerin aile içerisinde çocuk eğitimi üzerine etkileridir. Benekçi’nin romanlarındaki çocuk kahramanların eğitiminde ailenin ve dinsel geleneğin etkisini görmekteyiz. Kırlangıçlar Erken Göçtü

⁴⁵ GÜNDOĞAN, a.g.r.

⁴⁶ BENEKÇİ, Güvercin..., s.8

⁴⁷ BENEKÇİ, Güvercin..., s.17

⁴⁸ BENEKÇİ, Güvercin..., s.17

romanındaki çocuk kahraman Selim'in ilk bilgileri dedesi Emin Ağa'dan aldığını görmekteyiz. Bilgisi, görgüsü ve davranışlarıyla sıradışı bir köy insanı olan Emin Ağa, torunun eğitimini önemsemiş, onun önüne idealler koymuş, bir nevi aile içi rehberlik yapmıştır. Henüz ilk çocukluk çağını yaşayan Selim'in sorduğu bütün soruları büyük bir sabır ve dikkatle dinleyen Emin Ağa, savsaklamadan, doğru ve yeterli cevapları vermiştir. Oysa, eski ailelerde, çocuğun eğitimi önemsenmemiştir. Anne ve babalar, bir fikri tenkit süzgecinden geçirmeden, körü körüne kabul etme alışkanlıklarını çocuklarına da aşılamış; "Allah taş eder", "şeytan/cin çarpar" ve "öcü gelir" türünden öğrenmeyi engelleyici tavırlar sergilemişlerdir. Bu dönemlerde, henüz Batılı anlamda eğitim yapılmamış, bir takım dogmaların etkisinde kalınarak, çocukların felsefe yapmasına, türlü kutsal değerler hakkında fikir yürütmesine izin verilmemiştir. Romanda Selim'in eğitimiyle ilgilenen bir başka kişi de Mr.Heang'tir. Romanın 160. sayfasında Mr.Heang ile Selim'i İngilizce çalışırken görmekteyiz. Şimdi Ağlamak Vakti romanında Orhan Ardıçlı'nın çocukluk yıllarının verildiği bölümlere baktığımızda, Orhan'ın ilk eğitimi aile içerisinde aldığını görmekteyiz. Yarı aydın bir tip olan Orhan'ın babası Ayhan, aile içerisinde oğluna ideal anlamda ilk eğitimi veren kişidir.

2.3.3. TOPLUM

Tanzimat Fermanıyla resmîlik kazanan Batılı bir toplum ve insan oluşturma isteği, Şark-İslâm medeniyeti içinde yoğrulmuş Türk toplumu açısından bir zihniyet kırılmasına yol açar ve tabî olarak bu, edebî metne de yansır.⁴⁹ Şerif Benekçi'nin romanlarındaki toplum, genel karakteristiği itibarıyla söz konusu zihniyet kırılmasını yaşamışsa da, yazarın merkezi kahramanları vasıtasıyla idealize etmeye çalıştığı toplum yapısında, resmî ideolojinin oluşturmaya çalıştığı Batılı bir toplum ve insan isteğinin kültürel yönlerine bir başkaldırı vardır.⁵⁰

Şerif Benekçi, romanlarında kahramanlarının kimliğinde toplumun yapısını ortaya koymuş, çeşitli sorun ve bunalımları dile getirmiştir. Romanlarında daha çok insan üzerinde duran yazar, insanın tek başına olduğu zaman bir anlam ifade etmeyeceğini, ancak bir bütünlük ve birlik düşüncesiyle hareket edildiği zaman değer kazanacağını vurgulamıştır. Benekçi'ye

⁴⁹ BALCI Yunus, Batılılaşma Açısından Roman-Aydın İlişkisi ve İlk Dönem Romanlarımızda Aydınlar, *Türk Yurdu Dergisi*, s.153, 154, Mayıs-Haziran 2000, s.133.

⁵⁰ Roman kahramanları vasıtasıyla idealize edilmeye çalışılan toplum yapısı modeli, aynı zamanda reel hayattaki yenilmişliğin kabulü anlamına da gelmektedir.

göre, insan, toplum düşüncesine bağlanmadığı ve toplumu benimsemediği takdirde unutulmaya ve yok olmaya mahkûmdur. İnsanı ebedî yaşatan ve yücelten toplumdur, toplumun değerleridir. Fertleri birbiriyle bütünleyen toplumlar hiçbir zaman geri kalmamış, sürekli ilerleme göstermişlerdir. Bir toplumun sağlam ve uzun ömürlü olması için de o toplumun bireyleri arasındaki bütün bağların kuvvetli ve sarsılmayacak nitelikte olması gerekir. Böyle olmadığı takdirde bireyler arasında görülebilecek muhtemel dengesizlikler ve ekonomik farklılıklar, o toplumun parçalanmasına ve yok olmasına neden olur.

Benekçi, Şimdi Ağlamak Vakti romanındaki köydeki toplumsal değişme ile ilgili olarak kendine yöneltilen bir soruya şu cevabı vermiştir: “Köyde kullanılan eşya sınırlıdır. Yüzyıllardan beri kullanılan eşyalardan kağıt, saban ve fırın gerçeği önemli bir yer tutar. Oda gerçeği var meselâ. Sonra yozlaştırılmış kahveler girer işin içine. Kahvelerin köylünün safiyetini yitirmede en büyük etken olduğunu söyleyebiliriz. Romanın ilk bölümünde daha içtenliğini yitirmemiş bir köy hayatı vardır. Gelinler at üstünde gelirler yeni evlerine. Toprakla bütünleşmiş insanlardır bunlar. Ülke siyasetinde ve kentte olanlardan habersiz, kendi dünyalarında yaşarlar. Yönetime kim gelirse gelsin, gelenlerden etkilenmeyen bir köy. İçe dönük, kapalı bir köy yani. Lâkin her dönemde olduğu gibi bu dönemde de üçkâğıtçılar vardır. Bunlar resmî ideoloji ile bütünleşmiş görünen, bilhassa millî şef döneminde köylünün canını hayli yakan, köylünün ortak mallarını midelerine indiren insanlardır. Bunlar öteden beri köye gelen öğretmenleri, kendi ilgi dairelerine çekerek, köylüyü ve köylünün saygı duyduğu imamı yok farzederek yaşayan çıkarıcı heriflerdir. Burada köylüler safiyetini hâlâ taşıyor demiyorum. Çünkü köylü de içtenliğini yitirmiştir artık, dejenere olmuştur. Gerçek anlamda saf kalabilmiş bir köyümüz var mı bilemiyorum. Yozlaşma kentten kıra doğru yol almış ve dejenere olmamış bir yerleşim birimi bırakmamıştır. Fakat insanımız, öteden beri gelenek biçiminde de olsa, taşıdığı inançlarını muhafaza etme çabasıdadır”⁵¹ Yazara göre değişen köy toplumu, her şeye rağmen değişime direnç göstermektedir. Fakat bu, şuursuz bir dirençtir; çünkü bu gelenek ve göreneklere iman derecesinde sarılma ile mümkün olmuştur. Nitekim, Roman kahramanı Orhan ile babası Ayhan, yozlaşmış geleneklere göre dine yaklaşan cami cemaatine bazı gerçekleri söyledikleri zaman, “bu, bizim inanageldiğimiz, yapageldiğimiz din anlayışına terstir” diye tepki görmektedirler.

Tanzimat döneminde başlayan, cumhuriyet dönemi politikalarıyla hız kazanan ve 80’li yıllardan itibaren daha bir garabet haline gelen bireyler arası ekonomik dengesizlikler, toplum

⁵¹ GÜNDOĞAN, a.g.r.

içinde birbirinden çok farklı ve birbirine düşman fertler yaratmıştır. Yoksullardan yana tavır koyan Benekçi, romanlarında “İnsanlık, dünyaya hakim olmak ve zavallıları ezmekten başka amaçları ve eylemleri olmayan zenginler zümresinden daha ağır bir yük taşımamıştır”⁵² fikrini benimsemiş bir aydın olarak karşımıza çıkmaktadır. Benekçi’ye göre, kişi başına düşen millî gelirdeki dengesizlik, toplum içinde ilerisi için tehlikeli olabilecek uçurumlar oluşturmuştur. Bu durumda ekonomi, toplumsal tabakalaşmayı meydana getiren önemli bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır. “Mimar Reşit, pancar üreticisinin aylar sonra alacağı parayı düşündü; üç rakamlı enflasyonu, faize yatırılan yüksek meblağları ve bunların yükünü omuzlarında çeken garibanları hatırladı.”⁵³ cümlesinde roman kahramanı, ekonomik bakımdan alt kültüre mensup pancar üreticisine ve onlarla birlikte ezilen bütün garibanlara acımış, vicdanen duyduğu rahatsızlığı dile getirmiştir. Mimar Reşit, ilerleyen bölümde daha geniş bir düşünce açısıyla olan biteni sorgulamaktadır. “Köylüleri, onların ağızını bozan darlığı, cehaleti ve terkedilmişliği; bütün bunlara en ufak bir tepki göstermeyen sessiz yığınları; ne yandan bakılırsa bakılsın, batı ülkelerindeki sosyal tabakalarla ve onların hak arayışlarıyla, uzaktan yakından benzerlik göstermeyen Şark tipi nemelazımcılığı ve uyuşukluğu; onlar için fikir üreten beyinleri, onların ağızına bir kaşık bal çalarak gene bildiğini okuyan siyasi kadroları”⁵⁴ Bu kısımlarda yazar, kabahatin bir kısmını toplumda bulmaktadır. Gelir dağılımının biri gereksinimle, diğeri insan onuru ile ilgili iki yönü vardır.⁵⁵ Bütün bunların bilincinde olmayan toplum, tepki göstermeyerek, çözüme doğru örgütlenmeyerek sessiz bir yığın haline gelmiştir. Halkın hayat felsefesi, dünya görüşü ve zihniyeti ‘olanla yetinme’ diyebileceğimiz bir kader çizgisini⁵⁶ izlemektedir. Toplumun bu tavrı doğuya mahsus bir uyuşukluktan kaynaklanmaktadır. Nitekim, Doğulular yer, içer, yatar, uyur, doğurur; hayatı hep minder üstünde ve rüya içinde geçer... Lapacı, tembel ve hayalperesttirler.⁵⁷ Çok yayılmış ve yaşamış bir kanaate göre bütün şark fatalist ‘kaderci’dir; onu garptan ayıran, lâpalaştıran ve hımbillaştıran bu kafa yapısıdır.⁵⁸

Benekçi’nin bir aydın tipi olarak ortaya koyduğu Mimar Reşit, iç diyaloglarıyla baş başa bırakılmıştır. Mimar Reşit’in içinde kopan bu fırtınalar, elinden bir şey gelmeyişinin ezikliğini duyan, çaresiz bir aydına mahsus çırpınış tezahürleridir. Roman kahramanı,

⁵² TOLSTOY Lev Nikolayeviç, *Sanat Nedir*, (Çev. Baran Dural), Şûle Yayınları, İstanbul, 1992, s.113

⁵³ BENEKÇİ, *Güvercin...*, s. 184, 185

⁵⁴ BENEKÇİ, *Güvercin...*, s. 185

⁵⁵ MARDİN Şerif, *Türk Modernleşmesi*, İletişim Yay., İstanbul, 1997, s.196

⁵⁶ TÜRKDOĞAN, *a.g.e.*, s.126

⁵⁷ SAFA Peyami, *Fatih Harbiye*, Ötüken Neşriyat, İstanbul, 1995, s.45

⁵⁸ SAFA Peyami, *Türk İnkılâbına Bakışlar*, Atatürk Araştırma Merkezi Yay., Ankara, 1988, s.83

düşünceleri arasında, fikirleriyle bu topluma yol gösteren, “ideal toplum”un sınırlarını çizen diğer aydınları Remzi Oğuz Arık’ları, Mümtaz Turhan’ları, Erol Güngör’leri hatırlamıştır. Mimar Reşit’in içini sızlatan bir başka konu da, adı geçen aydınların yaptıkları çalışmaların neticesiz kalışıdır.

Yaşanan hadiseler karşısında tepkisiz ve hatta ilgisiz kalan toplum, nihayet Mimar Reşit’i çileden çıkarmıştır. Mimar, olup bitenlerden o kadar mustarıptir ki, -insan olmadığı için- hiçbir şey hissetmeyen ota imrenmiştir. “Orada, toprak bir saksıda güneş ışınlarına doğru uzanan iğne yapraklı süs bitkisinin külrengi dallarını avuçlayarak mırıldandı Mimar: ‘Rengi sana benzeyen bir ülkede; uçuk benizli, göçük avurtlu köylüleri; onların her şeyini hor gören kent soyluları ve her tabakasında hissedilir bir yılmışlık ve vurdumduymazlık gözlenen et yığınlarının ortasında, ey bitki; seninle aynı hüznü yaşıyoruz. Bu denli uyuşuk, hayata küsmüş ve tüm erdemleri kendilerine küstürmüş bir toplumda, ey çiçek; sen ve diğer bitkiler benden ve benim gibilerden çok bahtiyarsınız. Hiç olmazsa otsunuz. Bu edilgen ve güdülmeye yatkın toplum, o bile değil. Ot bile değil”⁵⁹ diyen roman kahramanı, topluma yer yer hakaret etmiştir. Bunu, Mimar Reşit’in öfkesine ve öfkesinden kaynaklanan heyecanına bağışlamak gerekmektedir. Aynı romanın ilk bölümlerinde geriye dönüşlerle roman kahramanının çocukluk yıllarına değinilmiş ve İkinci Dünya Savaşı’nın memleket insanını ne derece etkilediği gözler önüne serilmiştir. “İkinci Dünya Savaşı’nın bütün cephelerde acımasızca devam ettiği 943 yılının ağustos ayı sonlarında kasaba esnafının hali perişandı. Kaldırdıklarının çoğu ellerinden alınan köylülerin pek azı kasabaya iniyor, onlar da yarım okka tuz ve bir gazoz şişesi sıvı yağla evlerinin yolunu tutuyorlardı”⁶⁰

Kumsal Olmayan Ada romanında yoksul halk tabakaları, romanın merkezi kahramanı Salih Bağcı’nın bakış açısından verilmiştir. Salih, yoksulluğu derin bir şekilde yaşamamışsa da, Salih’in çevresinde bulunan şahısların hemen hepsi, annesi ve köylülerin pek çoğu fakir kimselerdir. Salih’in başına gelen felaketlerin pek çoğu yoksulluk ve yalnızlıktan kaynaklanmıştır. Babası çok önceleri ölmüş, köydeki dul anası da toprağa bağlı yoksul bir hayat sürdürmektedir. Romanda köylüleri Manisa ovalarında pamuk tarlalarında ırgatlık yaparken görmekteyiz. “Nisan ayının ortalarına doğru Balıkesir’den gelen seksen kişilik işçi tayfası çiftlik damlarına yerleşti, işçiler ertesi gün işbaşı yaptı. Üçte ikisi kadın olan işçilerin gelmesiyle çiftlik

⁵⁹ BENEKÇİ, Güvercin..., s. 185

⁶⁰ BENEKÇİ, Güvercin..., s. 54

iyice hareketlendi.”⁶¹ cümlelerinde bahsi geçen pamuk işçileri, Anadolu’nun dört bir yanından gelmiş fakir kimselerdir. İşçilerin çiftlikteki yaşamlarını anlatan “Kadınlar sabah erkenden kalkıp tulumbalarda yüzlerini yıkıyor, ocaklarını yakıp önlerinde çömelerek çorbalarını kaynatıyorlardı. Dayıbaşı denilen işçibaşının çaldığı kalkış düdüğüyle başlıyordu gün. Sabahları, herkes traktör kasalarına binip tarlalara gidiyordu”⁶² ifadelerinden de açıkça anlaşılacağı gibi çiftlikteki yaşam, adeta askeri bir kampı hatırlatmaktadır. Bu çiftliklere gelenler yalnızca erkekler değildir, onların kadınları ve çocukları da çalışmakta, kurulan çadırlarda küçücük bebekler yaşamaktadır. Yoksulluk içinde kıvranan toplumun küçüğünden büyüğüne bütün fertleri aynı zorlukları yaşamakta, sıkıntıyı beraber paylaşmaktadır. “Demiryoluna üç, köye ise iki kilometre uzakta bulunan çiftlik, ovanın en zengin ağasının üç çiftliğinden biri ve en büyüğüdü”⁶³ ifadesinden de açıkça anlaşılacağı gibi köy toplumunda iki ayrı tabaka vardır: ağalar ve köylüler. Ağalar, bu romanda “mutlu azınlığın”; köylüler ise, “öteki Türkiye”nin temsilcisi olmuşlardır. Ancak şunu da belirtmek gerekir ki, Türkiye’nin değiştiremediği bir gerçeği olan ağalık müessesesi, Benekçi’nin romanında hiç sorgulanmamış, bu müessese romanlarda sadece bir fon olarak kullanılmıştır.

Yazara göre bu ülkenin kalkınmasını engelleyen faktörlerden biri toplumdaki sınıf farklılıklarının doğurduğu uçurumdur. Batıdaki toplum tabakalarında böyle büyük boyutlarda bir uçurum söz konusu değildir. Demokrasiyi çok iyi uygulayan Batı, halkını bütün etnik unsurlarıyla bir ayırım gözetmeden korumuş, yoksulu zengine ezdirmemiştir. Hemen her konuda olduğu gibi özgürlükler konusunda da Avrupa’ya ayak uyduramayan toplumumuz, özgürlüğü istemekle birlikte, cehaletinin tesiriyle özgürlüğün ne demek olduğunu, nasıl isteneceğini ve nasıl işlediğini bilmez. Özgürlük çığırkanlığı yapanlar da, aslında halkın değil, kendi çıkarlarının peşindedir. Zorbalık ve baskı, insan özgürlüğünün en önemli engelleridir. Batı’da toplumlar bu engelleri bedel ödeyerek aşmış ve bir defa yakaladığı özgürlüğün kıymetini bilmiştir. Bizde ise gelişmeler böyle olmamış, özgürlük adını ortaya atanlar, çoğu kez yeni bir baskının ve zulmün başlatıcısı olmuşlardır. Toplumun ortak dileği olan özgürlük, toplumun geneline yayılmamış; özgürlükten ve onunla gelen nimetlerden ayrıcalıklı bir grup insan yararlanmıştır. Sayıca ekseriyeti oluşturan geniş halk tabakaları da, ayrıcalıklı kesimin altında ezilmiş, ezildikçe yoksullaşmıştır. Baskıların artmasıyla birlikte başlayan geçim sıkıntısı

⁶¹ BENEKÇİ, *Kumsal Olmayan...*, s. 171

⁶² BENEKÇİ, *Kumsal Olmayan...*, s. 171

⁶³ BENEKÇİ, *Kumsal Olmayan...*, s. 170

ve huzursuzluk roman kahramanı Emin Ağa'nın ağzıyla şu şekilde verilmektedir "...asker amcalar geliyordu köye. Ekilip dikilenlerden bir kısmı sahiplerine bırakılıyor, geri kalanı kağnılarla, at arabalarıyla kasabaya götürülüyordu. Çocuklar için her şey bir oyun, bir eğlenceydi. Büyüklerin suratından düşen bin parça olsa da, yaşlı nineler kapı önlerinde homurdansalar da, onlar büyüklerinin bu haline bir anlam veremiyorlardı. Çocuklar için değişen tek şey, arada bir yedikleri dayığın sıklaşmasıydı. Bir de her gün tanık oldukları dırdırların çoğalması, geceden gündüze taşınmasıydı"⁶⁴ Benekçi'ye göre, ülke demokrasi ve hukuk anlayışlarında da Batılı anlamda ilerlemiş değildir. Batı, bütün halkını kanun karşısında eşit tutarken, bizim yöneticilerimiz, hukuk anlayışından uzak durarak, halka eşit davranmayarak halk arasında ayrılıklar yaratmıştır. Bu ayrılık halk arasındaki mevcut huzursuzluğu arttırmış, halkın devletine olan güvenini azaltmıştır. Bireyleri arasında soğukluk, kopukluk olan toplumun millî tesanüdü (kollektif şuur) sağlaması mümkün değildir. Millî tesanüdü sağlayamayan bir toplumun ise, ayakta kalması ve ilerlemesi düşünülemez.

Yoksulluk kültürü⁶⁵, Benekçi'nin romanlarındaki hakim kültürdür. Romanlarda, yoksul halk tabakalarının yanında, onların dertlerine yabancı, gününü gün eden, yeme- içme, eğlence ve aşktan başka kaygıları olmayan zengin tabakaya mensup kişilere hemen hiç rastlanmaz.

Güvercin Geçidi romanında toplum ve mekan arasında kültürel açıdan bir ilgi kurulurken, Kumsal Olmayan Ada ve Kırlangıçlar Erken Göçtü romanlarında Almanya ve Almanya'da yaşayan Türk toplumu arasında sosyal ve psikolojik açıdan bir ilişki kurulmuştur. Yazar, adı geçen ilk romanda, Cumhuriyet kültürüyle hızlanan yenileşme hadiseleri ile birlikte değişik kültürlerin etkisiyle Kütahya'nın eski sadeliğini ve ihtişamını kaybetmesine üzülmemektedir. Benekçi, iki kültür arasında bocalayan ve tam bir tüketim toplumuna dönen toplumumuzun bütün yönleriyle bir çıkmaza girdiğini belirtir. Romanın ilk sayfasındaki Kütahya tasviri ve 17-21 sayfaları arasında kahramanların tartışmaları şeklinde verilen diyaloglarda bunu açıkça görmekteyiz. Bu bölümlerde özetle yaşanan bunalımların içinden çıkılmaz bir hâl aldığı, toplumun bütün yönleriyle bir çıkmaza girdiği belirtilmiştir. Benekçi romanlarında,

⁶⁴ BENEKÇİ, *Kırlangıçlar...*, s.89

⁶⁵ Batılılaşmaya, bilhassa sanayileşme ve kentleşmeye uyum sağlama aşamasında kültürel dengenin meydana gelememesi durumunda oluşan bir yan kültürdür. Bu kültür, daha çok gelir azlığı ve geçim güçlüğü şeklinde tezahür eder. Zamanla o kültür grubu içindeki bütün bireylerin zihniyetini ve davranışlarını tesir altına alır. Yoksulluk kültürü ifadesini ilk kullanan Orhan Türkdoğan'dır. Bkz. Değişme-Kültür ve Sosyal Çözüm. s. 107-112 ; 125-139.

toplumun bunalımlarını verirken, mekan tasvirlerinden istifade etmiş, yaşanan gelişmelerin birer canlı şahidi durumundaki tarihî Kütahya şehrini ustalıkla kullanmıştır.

Benekçi, eski aile geleneği içinde, toplum yaşamı üzerinde etkili olan olaylara romanlarında geniş yer vermiştir. Eski kültürümüze bilimsel bir açıdan bakan yazar, bazı geleneklerin güzelliğinin yanı sıra bazılarının da olumsuz sonuçlar doğurduğunu vurgulamıştır. Özellikle kadının sosyal yaşam içerisinde istenilen yere gelemediğini vurgulayan yazar, bunun nedeni olarak cehaleti göstermiştir. Benekçi, toplumu oluşturan bireylerin eşit haklara sahip olması gerektiğini, kadın-erkek ayırımının çağın gerisinde kaldığını belirtir. Öte yandan romanlarda toplum içindeki gelir dağılımı farklılığından ve farklılığın doğurduğu sosyal tabakalardan bahsedilmiştir. Yazara göre toplum yaşadığı pek çok sorunun temelinde iktisadi bozukluk yatmaktadır. Yazar, toplum-ekonomi ilişkisi üzerinde yoğun bir şekilde durmuştur. Romanlarda üzerinde durulan bir diğer konu da, halkın kendisini ezen ve hatta yok sayan sisteme tepkisiz kalışıdır. Yazar, bir aydın olarak böyle bir toplumda bulunmanın dayanılmaz eziyetini yaşamaktadır, bunu yaparken de çözümler üretmiş, aydın olmanın gereğini yerine getirmiştir.

2.4. DİNÎ VE FELSEFÎ GÖRÜŞLERİ

2.4.1. DİN

Din, kültürün en önemli ve etkili unsurudur. S. Eliot'a göre din, kültürü aşan ve onu besleyen bir kaynaktır; kültür aslında herhangi bir toplumun dininin vücut bulmuş şeklidir.⁶⁶ Zira dinlerdeki inanç ve ibadet manzumeleri, fert, aile ve toplum hayatına yönelik şekiller öngörür. Bir toplumun düşünceleri, tavır ve davranışları, sanatı, kültürü kısacası hayatı dinle yoğrulur, şekillenir. Din, bütün insanlık âlemi için o kadar önemlidir ki, bazı düşünürler, dinin kültürü aşan ve onu kapsayan bir yapı olduğunu işaret etmişlerdir. Hemen belirtmek gerekir ki, yine de pek çok düşünür, dinin kültüre ait bir öge olduğu fikrinde birleşmektedirler.⁶⁷ “Bu romanı ben, ıstırabımı göğsümde hissettiğim, geceler boyunca ne olacak hali diye gözyaşı döktüğüm milletin ve ümmetin parlak istikbaline adıyorum”⁶⁸ diyen Şerif Benekçi, ümmetinin

⁶⁶ KAPLAN Mehmet, *Kültür ve Dil - Din ve Kültür*, Dergah Yay., İstanbul, 1982, s.15

⁶⁷ Din-kültür ilişkisi dairesinde, ‘dinin kültüre ait bir unsur olduğu’ fikrini, çalışmamızda hareket noktası olarak kabul edeceğiz.

⁶⁸ Aksiyon Dergisi, a.g.r., s.50

halini geceler boyunca gözyaşı dökerek ağlayacak derecede düşünen, merhametli ve samimî bir Müslümandır.

Benekçi, bir kültür ögesi olarak dinî konulara da sıkça değinmiş ve romanlarındaki tipler aracılığıyla bu düşüncelerine açıklık getirmiştir. Yazarın dinî meseleleri romanlarında yoğun bir şekilde işlemlerini, şahsi hayatının on beş yıllık bir bölümünde din görevlisi olarak çalışmasına bağlayabiliriz. Şerif Benekçi'yi şahsî hayatında “klasik imam tipini, gerçek münevver çizgiye taşıyan bir adam”⁶⁹ olarak değerlendirmek mümkündür.

Romanlarında dinî kurallar, ibadet, günah ve sevap kavramları üzerinde fazla durmayan yazar; dini, daha çok insanlar arasında oluşturduğu ilişkiler, ferdî ve içtimâî faydaları ve gerekliliği bakımından ele alır. İslâmiyeti, insanı ebediyete kadar doğruluk üzere götürecektir bir din olarak kabul eden yazar, vermek istediği mesajları romanlarındaki kahramanlar aracılığıyla ortaya koyar. Roman kahramanlarının içinde Orhan Ardıçlı, Salih Bağcı, Emin Ağa ve Mehmet, din konusunda son derece hassas tiplerdir. Bununla birlikte romanlarda sayıları az olmakla birlikte Mehmet ile İbrahim'in ev arkadaşı Özer ve Şimdi Ağlamak Vakti romanındaki adı geçen Engil Köyü'nde görev yapan öğretmenlerden Meral ile Akgül Hanımlar din konusunda daha çok eleştirel yaklaşımlarda bulunan merkezi kahramanlardır. Mimar Reşit'in tipik bir Cumhuriyet aydını olan karısı Sabiha Hanım, kocasının hacca gitmesine taraftar değildir.⁷⁰ Mimar Reşit'in büyük kızı Emel de annesinin meşrebindedir. Bunu romanın ilerleyen sayfalarında babasını duvara besmele tablosunu asarken gösterdiği tepkiden anlıyoruz⁷¹ Kahramanların kendi aralarındaki diyaloglarında insan-toplum-hayat-yaratılış ve din gibi konular felsefî bakımdan değerlendirilmiş, buradan hareketle din türlü açılardan tahlil edilmiştir.

Dinî konular, yazarın bütün romanlarında çeşitli yönleriyle işlenmiştir. Roman kahramanları, peşin bilgi ve yargılara ilgi göstermeyen, Batı ve Doğu kültürlerinin yararlı yönlerini beğenen çağdaş düşünce sahibi kişilerdir. Çocukluğunda din ağırlıklı bir eğitim alan ve çevresinin dindar olmasına karşın, halkın anladığı manada dinin klasik kurallarına sıkışıp kalmayan Benekçi, dinî konuları değerlendirirken de bu kurallardan mümkün merteye uzak kalmıştır. Yazar, diğer konulara olduğu gibi, dinî konulara da son derece rasyonel yaklaşmış ve

⁶⁹ GENÇ Nurullah, Şerif Benekçi, Kitap Dergisi, 1994, s.14

⁷⁰ KARABIYIK BARBAROSOĞLU Fatma, Güvercin Geçidi, Türk Edebiyatı Dergisi, S.222, Nisan-1992, s.64

⁷¹ KARABIYIK BARBAROSOĞLU, a.g.m., s.64

gerçekçi olmaya özen göstermiştir. Yazara göre din konusuna baskı neticesinde değil, akıl ve mantıkla yaklaşılmalıdır. Böylece insan, dini ve Tanrı'yı daha iyi anlayacak, bir daha aksaklıklar yaşamayacaktır. İnsan ve Tanrı arasında tesis edilmesi gereken münasebet ancak böyle sevgiyle kurulacak bir bağla güçlenecektir.

Roman kahramanlarından Ayhan “Ekmeğin kıtlığı kıtlık zamanındadır; şimdi asıl kıtlığı duyulan şey, dindir, dinin kıtlık zamanıdır”⁷² diyerek toplumun dine olan ihtiyacını dile getirmiştir. Bir başka romanda Salih Bağcı, “Gözlerimi açmak istedim, bunu da başaramadım. Vücudum bana hizmet etmek istemiyordu. O çaresizlik içinde kıvrılırken, maddenin dışına çıktım, Allah'ı hatırladım. Şimdi yakarıyordum: Allah'ım diye inledim”⁷³ sözleriyle adeta yakarmış, acziyetini, çaresizlik içindeki çırpınışlarını dile getirmiştir. Yazara göre, insan bir sürgün yeri olan dünya hayatında sadece kendi iradesiyle ayakta duramayacaktır. Tanrı'yı dikkate almayan yahut bu konuda hassas olmayanlar dünya hayatının taarruzlarına karşı mukavemet gösteremeyecektir. İnsan, mutlak suretle Tanrı'nın yardımına ihtiyaç duymaktadır. Bir Şafak Yürüyüşü romanında, bu husus bir İtalyan atasözü ile dile getirilmektedir. “Tanrı'ya hesap dışı bırakan hesabını şaşırır”⁷⁴ Benekçi, aynı romanda sahte ilahlar meselesine de değinmiştir. Romanın yardımcı kahramanlarından Hasan Bey, Özer'in bir sorusu üzerine “Tarihte bazı kişilerin ilah olmadıklarını bildikleri halde, ilahlık davasına kalkıştıklarını görüyoruz. Firavun, Nemrut, Şeddat vs. bunların en ünlüleri. Bu adamlar nefislerinin tutsağı oldukları için böyle davrandılar. Şimdi ise ilah enflasyonundan geçilmiyor. Herkes kendi çapında ilahtır şimdi. Bunu hiç kimse diliyle söylemiyor, çünkü bu durumda komik olurlar, ilahlıkları hiç değilse yüzeysel mantıkla reddedilir. Fakat hâl ve hareketleriyle çizdikleri görüntü budur”⁷⁵ şeklinde verdiği cevapla kendilerini sahte ilah olarak ilan edenlerin yanı sıra, Müslümanlar arasında Allah'ın emir ve yasaklarını kabul-red noktasında eleştiren ve İslam inancında kendilerine münafik adı verilen kişilerin durumunu ortaya koymuştur.

Roman kahramanlarının din anlayışında peygamber sevgisinin büyük bir yeri vardır. Bir Şafak Yürüyüşü romanının bilge kişisi Hasan Bey, gene Özer'le yaptığı bir sohbette Allah'ın bir kudsî hadiste Hz. Muhammed'e hitaben “Seni sevmeseydim, eflâki yaratmazdım”⁷⁶ diye

⁷² BENEKÇİ, *Şimdi...*, s.34

⁷³ BENEKÇİ, *Kumsal...*, s.148

⁷⁴ BENEKÇİ, *Bir Şafak...*, s.142

⁷⁵ BENEKÇİ, *Bir Şafak...*, s.283

⁷⁶ BENEKÇİ, *Bir Şafak...*, s.279

buyurduğunu iletmiştir. Romanın bu bölümlerinde Hasan Bey'in bir vaiz gibi dinî mevzularda çevresindeki kişilere seslendiğini görmekteyiz.

Roman kahramanlarından Mehmet, cami çıkışı toplanan kalabalığa bakıp, bir gün Hz. Muhammed'in gözlerinin içine bakarak kendisini dinleyen arkadaşlarına "Son zamanda yaşayacak olan ümmetlerim sizi görselerdi, bunlar deli derlerdi. Siz de onları görseydiniz, bunlar Müslüman değil, derdiniz"⁷⁷ şeklindeki hadisini hatırlamış ve ulvi duygular içinde dalıp gitmiştir.

Güvercin Geçidi romanının bir bölümünde Mimar Reşit, bir ara hayatını sorgulamış ve hayatın anlamı üzerine düşünmüştür. Mimar'a göre aslanan yaşamaktır ve Mimar, kırk yaş döneminin bütün iç bakışıyla ve tecrübesiyle evini yenilemiştir. Oysa yaşamının ne anlama geldiğini bulmak gerekmektedir. İlerleyen bölümlerde Mimar'ın yaşamının ne anlama geldiğini Arşimetvari bir şekilde bulduğunu görmekteyiz. Yazar, Mimar Reşit'in bu konudaki düşünce ve hislerini şöyle anlatmaktadır. "Aslanan yaşamaksa, yaşamak neydi? Din mi hayat için vardı, hayat mı din için vardı? İki şık da doğruysa tek yol kulluktu"⁷⁸ Kulluk hususunda yukarıda ismi geçen roman kahramanı Hasan Beyin de düşüncelerine yer verilmiştir "Aradığım huzuru, başka bir deyişle kendimi, kulluğuyla gurur duyan insanları burada buldum ben. Kulluğun en belirgin özelliği barıştır. İnsanın kendisiyle barışık, hemcinsiyle barışık, Rabb'isiyle barışık olması demektir kulluk"⁷⁹ Hasan Beye göre bütün sistemlerin huzuru, ancak kullukla sağlanabilecektir. Zira kulluk, barışı getirecektir ve böylece insan, kendisiyle, diğer insanlarla ve kendisini yaratanla barış içinde olacaktır. Şimdi Ağlamak Vakti romanında, Almanya'da Goethe Enstitüsü'nde eğitim gören, Müslüman ülkelerden gelen öğrencilerin toplu halde Cuma namazı kıldıklarını görmekteyiz. Enstitü'nün önünde, çimlerin üzerinde omuz omuza saf tutan Müslüman öğrencilerin kıldıkları bu namaz ibadeti, bir bakıma kulluğu Allah'a has kılmanın anlamlı bir gösterisidir.

Romanlarda Müslümanların durumları, sergiledikleri haller de gözler önüne serilmiş, romanlardaki kahramanlar tarafından bunlar eleştirilmiştir. Mimar Reşit'e göre "dindarların çoğu abesle iştilal ekmektedir."⁸⁰ Bir sonraki sayfada roman kahramanı tenkitlerinin dozunu

⁷⁷ BENEKÇİ, **Bir Şafak...**, s.281

⁷⁸ BENEKÇİ, **Güvercin...**, s.138

⁷⁹ BENEKÇİ, **Bir Şafak...**, s.283

⁸⁰ BENEKÇİ, **Güvercin...**, s.139

arttırmakta ve “Din, dindar bilinen çevrelerde katlediliyor; bütünleşme değil, parçalanma, sevişme değil buğuzlaşma, ışığı kendi doğal seyrinde bırakma değil gölge olma, anlama değil anlamama, etken olma değil edilgen olma, sevimli olma değil onun tam zıddı olma, içe yöneliyorum aldatmacalarıyla dışı büsbütün ihmal etme, onu temelli karıştırma; sonra, yeni şeyler söyleyip usandırmama yerine ısrarla ve inatla aynı şeyi tekrarlama... ve daha beteri, bütün bunları din adına, sünnet adına yaptığımı sanma. O kanaatle ve daha iyisini yapıyorum iddiasıyla diğer grupları hor görme, onlarla selâmlaşmama”⁸¹ demektedir. Mimar Reşid’in penceresinden yapılan Müslümanlara yönelik bu eleştirilerde, toplumsal ve ferdî plandaki aksaklıklar tesbit edilmektedir. Yazar, romanlarının iki ayrı yerinde de, Müslümanlara, yaratıcı tarafından yöneltilen eleştirilere yer vermiştir. Tabîî olarak bu yapılırken de ayetlere başvurulmuştur: “İnsan gerçekten Rabb’ine karşı pek nankördür”⁸² ve “Allah’ı gereği gibi değerlendiremediler”⁸³ Yazar, “Müslüman ne ile uğraşırsa uğraşsın, mesleğinin ve meşrebinin hakkını vermek kaydıyla Müslümanlığı, insanlığı ve beşerî güzelliği önde olmalı”⁸⁴ kanaatindedir.

Benekçi, romanlarında Müslümanların yozlaşması üzerinde de durmuştur. Ona göre, bir takım aydınlar yarım yamalak din bilgisiyle/kültürüyle donanmakta ve toplumun önünde bu halleriyle model oluşturmaktadır. Orhan Ardıçlı, romanın bir yerinde, vaktiyle kendisine “Babam aydın bir Müslümandır; hem her gün viskisini içer, hem de beş vakit namazını kılar”⁸⁵ diyen bir kızı hatırlar ve ürperir.

Romanlarda, genel olarak din görevlileri de eleştiri oklarından nasiplerini almışlardır. Ancak romanlarda adı geçen din görevlilerinin hepsi anlayışlı, beyefendi, bilinçli, aydın birer tip olarak karşımıza çıkmaktadır. Kırlangıçlar Erken Göçtü romanı dışındaki bütün romanlarında bu konuya değinilmektedir. Şahsi hayatında kendisi de imam-hatiplik yapmış olan yazar, bu camiayı iyi bilmekte, camianın zaaflarını, hatalarını ve din görevlilerin sorunlarını yakinen tanımaktadır. Benekçi, şahsi hayatındaki bu tecrübelerinden hareketle, kahramanları aracılığıyla konuyu değişik yönleriyle işlemiştir. Yazara göre toplumdaki din görevlilerinin ekseriyeti muhteris, kifayetsiz kimselerdir. Güvercin Geçidi’nde Mimar Reşit, “Mevlid davetlerine

⁸¹ BENEKÇİ, *Güvercin...*, s.140

⁸² BENEKÇİ, *Güvercin...*, s.203

⁸³ BENEKÇİ, *Bir Şafak...*, s.291. Bkz. Kur’an, Hacc Sûresi, 74. ayet

⁸⁴ YILMAZ, a.g.m.

⁸⁵ BENEKÇİ, *Şimdi...*, s.189

kanatlanarak giden din adamları”⁸⁶’nı hatırlamış; imamından cemaatine abesle iştigal eden ve dini yüzeysel kalıplara oturtan topluma acımıştır. Bir başka romanda Salih Bağcı ile Harmandalı caminin imamı arasında geçen diyalogla karşılaşmaktayız. Söz, bir ara dolaşıp gelmiş, mâbed ve millete dayanmıştır. İşte bu esnada İmamın söyledikleri, bir din görevlisinin özeleştirisi olarak karşımıza çıkmaktadır. “Mâbedle millet barışık değil, kardeşim. Suçun ekserisi, insanların en acılı anlarında onları soymaya kalkan cami görevlilerinde. Kırkıydı, ellisiydi, deviriydi, yıl dönümüydü diye, ölü sahiplerini kendilerine abone yapıyorlar. İnsanlar iki halde çok zayıftır: Kederli anlarında ve sevinç durumlarında. Maalesef, nikâh ve doğumda da insanlarımız istismar ediliyor. Veren razı, alan razı deyivereceğim ama; olan Allah’ın dinine, hepimizin ışığına oluyor”⁸⁷ İmama göre, cami görevlilerinin bu faydacı tavırları, belki kısa vadede müspet netice doğurmamaktadır, ama uzun vadede imamın ve dolayısıyla bütün bir müessesenin itibarını, güvenini zedelemektedir. Benekçi, romandaki bu eleştiri ve itirafları bir cami imamına söyletmekle, söylenen sözlerin tesirini arttırmıştır. Yaşanan bu sorunlar, Bir Şafak Yürüyüşü romanında yine bir cami imamı vasıtasıyla dile getirilmektedir “Bazıları camilerin ilân tahtasına bir âyet ya da hadis mealini doğru dürüst yazamazken, ceplerine para getirecek olan mevlid duyurularını, tebeşiri yan yatırarak, sekiz sütuna manşet atar gibi, tahtaya yazdılar. Eh, bizim insanımız da, iri ve gösterişli olanın büyük ve doğru olduğuna inanmaya pek yatkındır doğrusu. Adamlar, mademki mevlid hocalarımız tarafından böyle gözlerin içine sokulur gibi ilân ediliyor, öyleyse bunda bir iş var deyip, yılda bir kere mevlid okutmak yahut dinlemekle dünya ve âhîretlerini mâmur etmenin kestirme yoluna saptılar”⁸⁸ Bu kısımlarda dine ait özün ve ibadetlerin, en tepedeki cami görevlisinden başlayıp, en alttaki cami cemaatine kadar nasıl yozlaştırıldığından; cahil halkın gerçekleri öğrenme ve uygulama bakımından imamına ne kadar inandığından ve bu durumda imamların ne kadar mesuliyet altında olduklarından bahsedilmektedir. Özeleştirileriyle dikkatleri çeken imamın heyecanı, sözlerinin ilerleyen bölümlerinde iyice artmış ve imam, sözlerini şu bedduayla tamamlamıştır:”Bana kalırsa, herkesten ve her şeyden önce, bid’atleri farz tahtına oturtan bu aşağılık adamlara veyl olsun”⁸⁹

Din adamların mevlid okuma geleneği, bir başka romanda “Cami görevlisine yeterli gelir sağlanmamakta, âdeta mevlitçiliğe zorlanmaktadır. Beni yanlış anlamayın lütfen; bir pamuk işçisinin aylığı benim maaşımı üçe katlıyor, Ayağı yere basmayanlar varsın söylesin, dursun.

⁸⁶ BENEKÇİ, Güvercin..., s.139

⁸⁷ BENEKÇİ, Kumsalı..., s.178

⁸⁸ BENEKÇİ, Bir Şafak..., s.219

⁸⁹ BENEKÇİ, Bir Şafak..., s.219

Maddesiz mânâ olmaz, olmuyor da. Olur diyen varsa ya geri zekâlıdır, yahut dünyadan habersizdir.”⁹⁰ cümleleriyle dile getirilmiştir. Bu kısımlarda, din görevlilerinin yaşadıkları ekonomik sıkıntılar nedeniyle, yeni gelir kaynakları oluşturmaya yönelik davranışlar sergiledikleri vurgulanmıştır. Bir Şafak Yürüyüşü romanındaki cami imamı bir başka yerde şöyle demektedir: “Şer güçler, kendi kabullerini bu necip millete bir yere kadar benimsetebildilerse, ki bunu başarmışlardır, herhalde bunda din adamlarının itibar kaybının rolü büyüktür. Şer güçler, âlimler ile cemaat arasındaki gönül köprüsünü uçurarak, bu milleti can evinden yaraladılar. Âlime olan güven sarsılınca, ağzında sigara ile mahallenin imamından selâm bekleyen cemaat tipi çıktı ortaya”⁹¹ Buralarda yapılan yanlışlıklardan sonra ortaya çıkan trajedik ve tehlikeli manzaranın tasviri yapılmıştır. İmam ile halk arasında saygı ve sevgiye dayanmayan bir münasebet olmayınca, bütün toplumun din müessesesi yıpranmış, itibar kaybetmiştir.

Romanlarda, din adamlarının halka yönelik eleştirilerine de yer verilmiştir. Harmandalı Köyü’nün imamı, bir cemaatin “Hocam be, Karadeniz’in suyu ile aptes alınır mı?” sorusuna karşılık, roman kahramanı Salih Bağcı’ya hitaben “Bu adamların soruları çileden çıkarır insanı. Nerede ununu eleyip, eleğini asan varsa, sadece onlar geliyor camiye, İlk günler çiftliklere kadar uzandım, bir şeyler anlatmaya çalıştım. İyi davranıyorlar, hürmet ve ikramda kusur etmiyorlar; ama gene de bildiklerini okuyorlar. Allah, dinini ve az çok bir şeyler bilen kullarını, cahillerden korusun”⁹² demiştir. İmam, bu bölümde, oldukça geniş bir şekilde üzerinde durulması, düşünülmesi gereken konulara temas etmiştir. İmama göre, din sadece yaşlanınca değil, herkese ve her zaman lazım olan bir müessesedir. Bununla birlikte cemaatin, bilmediği halde bilenlere itibar göstermemesi veya söylenenleri uygulamaması eleştirilmiştir. Güvercin Geçidi romanında din adamları sorgulamasından ziyade, din adamlarının muhatap olduğu kitlenin tenkidi yapılmıştır. Daha önceki romanlarında açıkça Diyanet suçlanırken burada insanların bilgisizliği, kabalığı ön plana çıkartılarak ihmellik üzerinde durulmaktadır.⁹³

Şimdi Ağlamak Vakti romanında köy imamı Osman Bey, aydın bir imam kimliği ile karşımıza çıkmaktadır. Romanda, resmi ideolojinin kendilerine cahil ve yobaz olarak baktıkları ve hatta rejim düşmanlığıyla suçladıkları din görevlilerine temsilen yapılan Osman Hoca

⁹⁰ BENEKÇİ, *Kumsalı...*, s.178

⁹¹ BENEKÇİ, *Bir Şafak...*, s.219

⁹² BENEKÇİ, *Kumsalı...*, s.179

⁹³ ÖMEROĞLU Serdar, *Hac Faciası da Romanlaştırıldı*, Millî Gazete, 5 Ağustos 1991, s.8

tiplemesi, yapılan karalamalara ve buna benzer bütün önyargılara bir cevap niteliğindedir. Romanda Osman Bey'i, köye yeni gelen öğretmen Meral ve Akgül hanımlarla diyalog ve işbirliği halinde iken görmekteyiz. Bu aslında, bir nevi resmi ideoloji ile din adamları nezdinde din müessesesinin barışması anlamındadır. Bu işbirliği, roman kahramanı Orhan Ardıçlı'yı da mutlu etmiş ve Orhan, içindeki coşkuyu şöyle dile getirmiştir “Buna sevindim işte. İmamı ile öğretmenin anlaştığı, kaynaştığı bir ülkenin geleceğine ümitle bakılabilir”⁹⁴

Romanlarda son yılların adeta bir moda haline gelen “din reformu” meselesine de değinilmiştir. Yazara göre dinde reform taleplerinin bir kısmı dışarıdan, bir kısmı da içeriden gelmektedir. Şimdi Ağlamak Vakti romanında öğretmen Meral Hanımın “Dinde reform, Batı’da yapıldı. Bizde niye yapılmaz?” şeklindeki sorusuna Orhan Ardıçlı şöyle bir cevap vermiştir: “Batı’da yapılan her şeyi biz de yapmak zorunda değiliz. İncil, derebey şakşakçısı, çıkarıcı papazların keyfine göre değiştirilmiş, aslını yitirmiş bir kitaptır. Kur’an öyle mi? Hangimizde sağlam bir din bilgisi var? Kulaktan dolma, yarım yamalak bilgi ile bir konu hakkında konuşmak bilimsellik ile bağdaşmaz. Okumuşumuzun bütün eksikliği:Okumamak”⁹⁵ Orhan’a göre İslamiyet, bozulmamış bir hak dindir. Mensuplarını ilelebet huzura götürecek bu dinin, Hristiyanlığın uğradığı reforma benzer bir reforma ihtiyacı yoktur. Yazara göre bir kısım Müslümanlar da, “dine dönüş” adına hem kendilerine hem de başkalarına zarar vermektedir. Bir Şafak Yürüyüşü’nde romanın merkezi kahramanlarından olan Özer ile sohbet eden Hocaefendi, bu konuda şunları söylemiştir. “...ilginç görünmek ve dikkat çekmek için pek mühim fikhî konular hemen her yerde dile getiriliyor. Fakat o ne çılgıktır, yâ Rabbi. Neredeyse kulak zarımızı patlatacaklar. Onca gürültü içinde neye uğradığını şaşırın insanımız baskına uğradığını sanıyor. Doğru dürüst Fatıha’yı okuduğundan şüphe ettiğim adam, bir de duyuyorum ki, mezhep imamlarına, İmam-ı Rabbani’ye, aklına gelen bütün müçtehid âlimlere dil uzatıyor. Neymiş efendim, Müslümanları yüzyıllardır uyutan bu âlimlermiş, filan. Bunlara radikal Müslümanlar deniliyor. İş kökünden ele alan adam demekmiş bu. Fakat heyhat, dinin temellerini kökünden söküp atıyorlar. Neymiş efendim, Kur’an’ı okuyup, herkes ona göre amel etsinmiş... Adamların niyeti üzüm yemek mi, bağcı dövmek mi? Bunu anlamış değilim. Elhak, Müslümanların her coğrafyada silkinip ayağa kalkması, her birinin ayrı ayrı amel defteri

⁹⁴ BENEKÇİ, Şimdi..., s.82

⁹⁵ BENEKÇİ, Şimdi..., s.82

alacağıının şuuru içinde, yeniden dirilmesi şarttır. Lâkin bu zarurete uzanırken, bizi dinin aslına götüren vesileleri hurpalamanın mânâsı nedir?”⁹⁶

Şerif Benekçi'nin romanlarındaki kahramanlar, kadere tam manasıyla iman etmiş kişiler olarak karşımıza çıkmaktadırlar. Şimdi Ağlamak Vakti'nde, roman kahramanı Orhan Ardıçlı'ya seven ve onunla evlenmek isteyen öğretmen Asu Kırca, romanın bir yerinde “Herkes kendi yarınlarına yürür” demiştir. Benekçi, kendisiyle yapılan bir röportajda, bu cümleyi şöyle açıklamıştır: “Herkes kendi yarınlarına yürürken, herkes kendi kaderine yürür. Herkesin çizilmiş bir kaderi vardır. Ve bu kader çizgisinde herkes adımını atar. Olacak hadiseler, yazılmış kader levhaları halinde, yeri ve vakti gelince Allah'ın istediği zaman ve mekanda ortaya çıkar”⁹⁷ Kader bahsi, Bir Şafak Yürüyüşü romanının değişik bölümlerinde de ele alınmıştır. Halil ile Özer'in karşılaşmaları kadere bağlanmıştır. “Onunla böyle bir akşam üzeri istasyonda karşılaştık. Mahşeri kalabalıkta çarpışmasak belki birbirimizi asla görmeyecektik. Fakat alın yazısı diye bir şey vardı; bir omuz çarpmasıyla da olsa, her şeyin bir başlangıcı olmalıydı”⁹⁸ Aynı romanın iki yerinde kaderin değiştirilemeyeceği gerçeği, bölüm girişlerinde vurgulanmıştır: “Karalar, denizlerin kuşatması altında. Kıydan atılan birkaç taşla bu kuşatma yarılabilir mi?”⁹⁹ ve “En ileri ve keskin himmetler bile, kaderleri çevreleyen sırları delemmez”¹⁰⁰

Romanlarda ilim ve cehâlet konularına da değinilmiştir. Şimdi Ağlamak Vakti romanında, köyün görmüş-geçirmiş ihtiyarlarından olan Hasan Çavuş'u, roman kahramanı Orhan'a nasihat ederken görmekteyiz. “İlim, irfan başta gelir, yeğenim. Ha, burada sormak lâzım: İlim nedir? Eşyaya, yaratılmışa ait olan ilim midir? Bilmek, bir yığın şeylere ait mâlumat mıdır? İlim, kişiöğlunun kendini bilmesi; irfan ise kendini bulmasıdır... İlimde olgunlaşmaya bak. Fakat bu inişsiz, çıkışsız, çilesiz olmaz. İlimde olgunluk, amelde olgunluğa ermekten efdaldır. Bunun tersi de doğrudur. İlimde kusur, amelde kusurdan tehlikelidir”¹⁰¹ Gene aynı romanda, bir ayetle birlikte cehalet meselesi de ele alınmıştır:

“-Hocam be, Kur'an'ın son sayfasındaki sûrelerin birinde, ‘Bastırınca karanlığın şerrinden, tan yerini ağartan Rabb'e sığınırım de’ anlamına gelen bir âyeti soracaktım. Ne demek bu karanlık?

⁹⁶ BENEKÇİ, *Bir Şafak...*, s.220

⁹⁷ GÜNDOĞAN, a.g.r.

⁹⁸ BENEKÇİ, *Bir Şafak...*, s.5

⁹⁹ BENEKÇİ, *Bir Şafak...*, s.130

¹⁰⁰ BENEKÇİ, *Bir Şafak...*, s.196

¹⁰¹ BENEKÇİ, *Şimdi...*, s.132, 133

-Bildiğimiz karanlık, yâni gece

-Buradaki karanlıkta cehalet kastedilmiş olabilir mi?

-Yorum meselesi; güvenilir tefsirlere bakmak lâzım, olabilir”¹⁰²

Orhan Ardıçlı ile Osman Hoca arasında geçen bu diyalogda, cehalet konusu ilahî bir bakışla ele alınmıştır. Buna göre, salih kullar, cehaletin taarruzu karşısında, ancak yaratıcıya sığındıkları taktirde korunacaklardır.

Bir Şafak Yürüyüşü’nde roman kahramanlarının ziyaret ettikleri yerde, ilahî bir iklim altında tevbe ettikleri görülmektedir. Bir bakıma, onlara göre birikmiş günahlardan kurtulmanın ve de, yeni bir aşk ve heyecanla hayata başlamanın yolu tevbe etmekten geçmektedir. Yazar, onların bu eylemlerini hangi ruh ve düşünce haliyle gerçekleştirdiklerini anlatırken, Kur’an’daki bir takım ayetlerden yararlanmıştı: “Ey insanlar. Yürekten tevbe ederek Allah’a dönün”¹⁰³ ve “Kim tevbe etmezse, işte onlar, zalimlerin tâ kendileridir”¹⁰⁴

Romanlarda dua bahsi önemli bir yer tutar. Bir Şafak Yürüyüşü’nde Emin Ağa, Selim’in doğumunun yedinci günü, çocuğu kucığına alıp, sağ kulağına ezan, sol kulağına kamet okumuş, heyecanlı ama titrek bir sesle şu duayı mırıldanmıştır: “Selim diye ünlen yavrum. Adımı ben verdim, rızkını sen ver, bol ver Allah’ım. Şu âhir zamanda gurbetlerde süründürme; buraya yerleşip, yöresinde eğleşsin. Yoksulluk yarlarından ayağı kayarak isyan deresine yuvarlanmasın. Boğaz derdine düşüp gönlünü buruşturmasın, kulluğunu unutmasın. Benim güzel Allah’ım, emanetini temiz olarak gönderdin, temiz olarak geri al”¹⁰⁵ Emin Ağa’ya göre, yoksullaşmak ve bunun sonucu boğaz derdine düşmek, âhir zaman kulu için en büyük tehlikedir. Zira, böyle bir durumda kul, iyice daraldığı zamanlarda isyan edebilecektir. Bunun içindir ki, Anadolu’da bugün bile pek çok yerde “geçim kaygısıyla imtihan edilmek”ten korkulduğu için, dua metinleri bu temalardan oluşmaktadır. Şimdi Ağlamak Vakti’nde, Hasan Çavuş, dinî konulardaki bir yığın sözlerden sonra dua bahsine de geçmiştir. “Hele dua. Onu temelli unuttuk. Herkes ganî kesildi, kimsenin bir ihtiyacı yok sanki”¹⁰⁶ sözlerindeki şikâyetlenmeler, Müslümanların duaya yönelmemelerinden duyulan rahatsızlıkların neticesidir. Oysa, insanoğlunun başına gelen/gelecek her şey yüce yaratıcıdandır. Bu sebeplerle, Hasan Çavuş’a göre, inananlar için sığınılacak son liman duadır.

¹⁰² BENEKÇİ, Şimdi..., s.94

¹⁰³ BENEKÇİ, Bir Şafak..., s.292

¹⁰⁴ BENEKÇİ, Bir Şafak..., s.292

¹⁰⁵ BENEKÇİ, Kırılmaçlar..., s.8

¹⁰⁶ BENEKÇİ, Şimdi..., s.132

İsraf, yazarın üzerinde durduğu problemlerden biridir. Roman kahramanları toplu halde oturup sohbet ederlerken, konu israfa gelmiş ve Mehmet, “Dört porsiyon yemek yiyip, sindirmek için üzerine soda içen beyler, zıkkımın kökünü içsinler. İki porsiyon yeseler, rahat bir mideyle sofradan kalkacaklar. Dillerinden hiç düşürmedikleri sünnete uygun olanı da budur. Fazladan yedikleri iki porsiyonu ve bu fazlalığı sindirmek için içtikleri sodaya verecekleri parayla, bir yoksulun karnı doyar... Böyle davranmakla, sünnet şöyle dursun, farzı ortadan kaldırıyorlar... Allah, kuluna, ‘Yiyiniz, içiniz; ama israf etmeyiniz’ diyor. ‘İsraf ederseniz sizi sevmem’ diyor.”¹⁰⁷ Yazar, burada kahramanı Mehmet aracılığıyla bireyselleşen ve her haliyle toplumu unutan Müslümanları değerlendirmekte, kendi kazancını kendi tüketerek israfa yönelen Müslümanları eleştirmektedir. Mehmet’i rahatsız eden bir diğer konu da israfa yönelmiş toplumun, zamanla içinde bulunduğu durumun vahametini kabullenip, onu tabii bir hadise gibi algılayıp, farzı tehdit etmesidir.

2.4.2. TASAVVUF

İnsanla yaşıt olan düşüncelerden biri de mistik düşüncedir.¹⁰⁸ Latince bir kelime olan Mistisizmin anlamı gizli olmak, dudakları ve gözleri kapamak, konuşmamaktır. Mistisizmin temelinde ilahî bilgiler ve gizli tutulması gereken sırlar vardır. Belirli oranda gizliliği öngören bu düşüncenin temelinde maddeye karşı bir tavır yatmaktadır. Bununla birlikte, mistisizm belli bir terbiyeyi gerektirir, bu terbiyede ise çeşitli merhaleler vardır.

Felsefenin ilgi alanı içinde yer alan ana konulardan birisi olan varlık problemi, mistisizmi de yakından ilgilendiren konulardandır. Düşünürler, tüm varlıkların asıl kaynağının tek olduğunu ve yaratılan varlıkların tekrar asıl kaynağına döneceğini savunmuşlardır. Daha sonraları bu düşünceler, İslâm dini içinde yoğrularak İslâm mistisizmini/tasavvufu doğurmuş ve şekillendirmiştir. Bu aşamada, karşımıza çıkan tasavvuf kavramı üzerinde durmak gerekmektedir. Tasavvuf, ihtirası bırakıp Hakk’ın verdiği şükretmek, şikayeti bırakıp sıkıntıya alışmak, kibri bırakıp tevâzuyu huy edinmek, tembelliği bırakıp çalışmaya devam etmek, hayalleri bırakıp tatbikata bakmak, uykuyu ve gafleti bırakıp ibadete devam etmektir.¹⁰⁹ İbadette ısrar etmek, Allah’a yönelmek, dünya hayatının süsüne kanmamak, insanların itibar ettiği zevk, mal ve şöhrete sırt çevirmek, ibadet etmek için halktan ayrılıp, halvete

¹⁰⁷ BENEKÇİ, *Bir Şafak...*, s.197, 198

¹⁰⁸ KARA Mustafa, *Tasavvuf ve Tarikatlar Tarihi*, Dergah Yayınları, İstanbul, 1998, s.11

¹⁰⁹ İZ Mahir, *Tasavvuf*, Kitabevi Yayınları, İstanbul, 1997, s.30

çekilmektir.¹¹⁰ Baştan başa edeptir, kötü huyları terk edip, güzel huylar edinmektir; nefse karşı girişilen ve barışı olmayan bir savaştır.¹¹¹ Dini sadece kaideler üzerine almayıp, onun derûnî mamasına nüfuz etmeye çalışmak ve dolayısıyla manevî hayatı maddî hayata üstün kılmak, Allah'la kul arasındaki münasebeti iyice derûnîleştirmektir.¹¹² Tasavvuf, Hakk'ın rızasını kazanmak ve ebedî saadete ulaşmak için nefsi terbiye etme, ahlâkı güzelleştirme, içi ve dışı tenvir etme, sûret ve sîreti tezkiye etmeden bahseden bir ilimdir.¹¹³ Tasavvufun gayesi, bizi, Yaraticımız, esasımız, bütünümlü daha bu dünyada temasa getirmektir.¹¹⁴

İslam tarihinde mistisizm ile tasavvufun ne derecede birbirine benzeyip benzemediği öteden beri tartışılmıştır. Erol Güngör'e göre "Tasavvuf İslâm mistisizminin adı"¹¹⁵ iken, Yaşar Nuri Öztürk'e göre tasavvuf, öncelikle dinsel bir mistisizm, sonra da bir aksiyon mistisizmidir. Pek çok İslâm alimine göre de, mistik hareketler insanın ruh dünyasında bir takım hüner ve maharet kazanmaya yönelik iken; İslâm tasavvufu, insanı gerçek bir kul ve tam anlamıyla bir insan yapmaya müteveccihdir. Onlara göre, mistisizm pasif ve methodsuzdur, insanın nereden başlayıp nereye gideceği pek bilinmez; oysa tasavvufta insanın bir başlangıç ve kemalat noktası vardır. Yine mistisizmde mürşidler silsilesi bulunmamaktadır; bu nedenle de onun telkin edeceği bir zikir yoktur. Mistik sistemlerde bir hiyerarşi de bulunmamaktadır. Buna karşılık tasavvufta piramide benzer bir yapı vardır ve bu yapı içinde herkesin yeri bellidir.

Mutasavvıflar tüm düşüncelerini, vahdet-i vücud nazariyesi içerisinde açıklamaya çalışmışlardır. Vahdet-i vücud nazariyesine göre Tanrı ezeli ve ebedîdir. Yatılan tüm varlıklar onun bir tecellisidir ve bu varlıklar yine Tanrı'ya döneceklerdir. Tanrı kendi güzelliğini görmek için varlıkları, bu varlıkların içinde en güzeli ve mükemmeli olan insanı yaratmıştır. İnsan nasıl kendini görmek için aynaya bakarsa, Cenab-ı Hak da kendi güzelliğini temaşa etmek için, ayna hükmünde olan kainatı ve insanı vücuda getirmiştir.¹¹⁶ İnsan, Tanrı'nın bir aynası olduğu için, varlıkların en üstünü ve şerefli olarak değer kazanmıştır. Tasavvufa göre, asıl vücud sahibi olan Tanrı'ya kavuşmak için tüm dünya nimetlerini terk etmek gerekir. Bunun için de insan içindeki bütün kötü tutkuları, istekleri törpülemelidir. Nitekim, mutasavvıflar Tanrı'ya

¹¹⁰ İBN HALDUN, *Mukaddime*, Tasavvuf İlmî Mad. (Çev. Zakir Kadîrî Ugan), C.II, MEB. Yayınları, İstanbul, 1991, s.540, 541

¹¹¹ ULUDAĞ Süleyman, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, Marifet Yayınları, İstanbul, 1995, s.512

¹¹² GÜNGÖR Erol, *İslam Tasavvufunun Meseleleri*, Ötüken Yayınları, İstanbul, 1982, s.65

¹¹³ TÜREK Osman, *Ana Hatlarıyla Tasavvuf Tarihi*, Seha Yayınları, İstanbul, 1995, s.26

¹¹⁴ ÖZTÜRK, Yaşar Nuri, *Kur'an ve Sünnete Göre Tasavvuf*, Yeni Boyut Yayınları, İstanbul, 1995, s.32

¹¹⁵ GÜNGÖR, a.g.e., s.17

¹¹⁶ LEVEND Agah Sırrı, *Divan Edebiyatı*, Enderun Kitabevi, İstanbul, 1980, s.15

kavuşmanın dünyayı terk ile mümkün olacağını vurgulayarak, dünyanın kıymetsizliğine ve geçiciliğine dikkat çekerler. Mutasavvıflara göre, Tanrı'ya ulaşmanın en emin ve kısa yolu, aşk yoludur. Onlara göre yaratılan bütün varlıklar Tanrı'ya kavuşmak için birer araçtır. Sevginin son sınırı olan aşk, insanı yaratanına götüren en etkili silahtır. Aşkın en yüksek mertebesine gelen kul, bir zaman sonra mecnuna döner ve artık şeyyad olur, bu ise, kemâlatın en ileri derecesidir. Bir Şafak Yürüyüşü romanındaki din görevlisinin, Mehmet'e aktardığı “Kişiye deli denmedikçe imanı kemâle ermez” hadisi, bunun en keskin delilidir. İskender Pala, bu konuda, “Tasavvufun özünü ‘Ben gizli bir hazine idim. Bilinmeyi istedim ve yarattım.’ Kudsî hadisi oluşturur. Bu hadisin içeriğinde aşk vardır.” demektedir.¹¹⁷

Benekçi, Bir Şafak Yürüyüşü romanında birçok düşünceyle birlikte, tasavvuf konusuna da geniş biçimde yer vermiştir. Romanın merkezi kahramanlarından olan Mehmet, İmam-Hatip ve Yüksek İslam Enstitüsü mezunudur. Romanda Müslüman şahsiyetiyle öne çıkan Mehmet'e romanın diğer merkezi kahramanları Halil ve Özer'in “Molla” diye hitap etmeleri de bundandır. Bu üç arkadaşın içinde tasavvufî meselelere en yakın olanı da tabî olarak Mehmet'tir. Sevgiden hareketle ulaşılabilecek olan tasavvuf, Mehmet'in nazarında dinî bir zenginlikten öteye geçmemektedir. Romanın sonunda, bir çeşniden ziyade, tasavvufun bir ideal olduğunu Mehmet de farkedecektir.¹¹⁸ Tasavvufî düşünceler, romanın değişik bölümlerinde kısa aralıklarla tekrarlanmıştır. Yazar bu düşünceleri bazen derli toplu, bazen de parça parça vermiştir.

İslâm mistisizminde mürşid ve mürid ilişkisi son derece önem taşımaktadır. İrade sahibi, rehber, kılavuz, yol gösteren anlamlarına gelen mürşid, tasavvuf örgüsü içinde en üst makamda bulunan kişidir. Mürid ise, irade ve taleb eden, arzu eden kişidir. Romanda Hasan Bey, Özer ve Halil'e mürşidlerin tasavvuf yolu içerisindeki fonksiyonunu şöyle anlatmaktadır: “Şu bulutlar... Diriltlen yağmurlar da, çürüten yağmurlar da onlardan iner. Nisan yağmurları bitkileri yeşertir. Allah dostları da, dağınık kalpleri topluyor. Dökülen otomobille yollar aşılamayacağı gibi, dökülmüş, darmadağın olmuş bir kalple yol almak, olgun insan olmak mümkün değil”¹¹⁹ Yine Hasan Bey'e göre, “bütün zamanlar ve bu zamanlarda yaşayan insanlar Allah'ındır. Yüce Allah, her zaman ve mekana elçiler göndermiştir. Hâtem-ün Nebî ile peygamberlik devri kapanınca, insanlar nübüvvet mesajını yozlaştırmaları diye, yüce Allah, seçkin insanlar

¹¹⁷ PALA İskender, *Divan Şiiri Sözlüğü*, Akçağ Yayınları, Ankara, 1995, s.53

¹¹⁸ YEŞİL Kamil, *Bir Şafak Yürüyüşü*, *Vahdet Dergisi*, S.37, 12-18 Eylül 1988

¹¹⁹ BENEKÇİ, *Bir Şafak...*, s.282

göndermektedir. Her bilge kişi kendi çapında bir işlev sürdürürken, ilimde râsih olmuş, derinlik kazanmış gerçek evliyalar da birer peygamber vekili olarak vazife görmüş ve görmektedirler. Bir Yunus Emre, bir Mevlâna, daha geçmişte bir İmam-ı Rabbanî, Abdulkadir Geylânî gibi zatlar, böyleydi”¹²⁰ Hasan Bey’e göre, Yaşadıkları devirlerin kutbu olan bu zatlardan sonra da gelenler olmuş, bunların her biri göçüp giderken, öncesiz tasarruf, onların yerini dolduracak olan yenilere görev vermiştir. O halde, Allah bu zamana da bir kutb, bir yol gösteren göndermiştir. Üçler, yediler, kırklar bunlardandır. Sözü edilen kâmil insanlar, sohbetleriyle çevresindeki insanlara önderlik etmektedirler.

Benekçi’nin tasavvuf anlayışında ehl-i beyt sevgisinin ayrı bir yeri vardır. Aynı romanda âlim duruşuyla ön plana çıkan Hasan Bey, kendisini merak içinde dinleyen Özer’e şunları söylemektedir: “Ehl-i beyt, Peygamber Efendimizin aile efradı ve temiz soyu demektir. Efendimizin pâk neslinden gelen mübarek zatlar, kendini bilen her toplum ve iradede sevilmiş, sayılmış ve üstün ilgi görmüşlerdir. Eskiden İslâm dünyasında nur neslinin sicilleri tutulurdu. Bu iş ihmal edilince, sahtekârları çoğalmış olmasına rağmen, Efendimizin soyundan gelenlere yeryüzünün hemen her yerinde rastlamak mümkündür.”¹²¹ Hasan Bey’in verdiği bu kitabî bilgilerle romanın son kısımlarında sıkça karşılaşılmaktadır. Romanın ilerleyen bölümlerinde Mehmet’i gökyüzünü seyredirken tefekküre dalmış bir vaziyette görmekteyiz. Beyaz bulut kümelerinin güneye doğru akmasıyla sürekli olarak değişen gökyüzü manzarası, Mehmet’e “Ehl-i beytim ümmetime emniyet dayanağıdır; onlar ortadan kalkınca, ümmetime kaza ulaşır” hadisini hatırlatmıştır.¹²²

Tasavvufa göre nefis, kulun aşağı duyguları, kötü huyları ve çirkin vasıflarıdır.¹²³ Nefis kişinin en büyük düşmanı olduğundan; tasavvufa göre onu kırmak, ona itaat etmemek gerekir. Güvercin Geçidi’nde roman kahramanı Mimar Reşit ölümü çok yakından hissettiği, ölümle burun buruna geldiği dakikalarda nefsiyle hesaplaşmakta ve şöyle demektedir:¹²⁴ “Ey benim mamut gövdeli, gergedan suratlı, timsah dişli nefsim. Ey sivri kaya parçalarıyla başı ezilesi nefsim. Artık sesini kes ve dinle. Yarım asırlık bir ömrü seni dinlemekle geçirdim. Hatırı sayılır bir saltanat sürdürdün. Hiç değilse şu son dakikalarımı bana ver de ödeşelim seninle...”¹²⁵ Mimar

¹²⁰ BENEKÇİ, *Bir Şafak...*, s.285

¹²¹ BENEKÇİ, *Bir Şafak...*, s.279

¹²² BENEKÇİ, *Bir Şafak...*, s.286

¹²³ ULUDAĞ, *a.g.e.*, Nefs Mad., s.405

¹²⁴ COKUM Sevinç, Nefs ve Biz İnsanlar / Edebiyat Sohbetleri, *Türkiye Gazetesi*, 21 Kasım 1991

¹²⁵ BENEKÇİ, *Güvercin...*, s.223

Reşit'in bu meydan okumalarından sonra, nefsiyle girişeceği mücadelede Rabb'ine sığındığını, O'ndan yardım dilediğini görmekteyiz: “Ve mimar, sevilmiş ve seçilmişlerin bile temize çıkaramayacakları/çıkaramadıkları nefisten; dilediğini kahreden, dilediğine hayat veren Rabb'ine sığındı:

-Güzeller güzeli Yusuf'un; Züleyha'dan değil de, nefsinden sana sığınmıştı, Rabb'im. Ben kulun da, şu dağın altında öyle yapıyorum. Buharalı Bahaeddin Efendimiz hürmetine, şu nefsimi devre dışı bırakmadan, onu yuyup yıkamadan beni yanına çekme. Yaradanım!”¹²⁶

Benekçi, toplumun içinde bulunduğu bunalımı, bu bunalım içinde kendi iç dünyalarına yönelmelerini ve huzuru ancak tasavvufta bulacaklarını inanmaları gerektiğini, mistik bir yaklaşımla ele almayı uygun bulmuştur. Bununla birlikte, Benekçi'ye göre, tasavvuf, toplumun yaşadığı bunalımlardan bir çıkış yolu değil, daha çok dinî daha anlamlı, nitelikli ve profesyonelce yaşamının bir zorunluluğudur.

2.4.3. AHLÂK

Ahlâk, felsefe ilminin önemli bir cephesini teşkil etmektedir. Hakkında pek çok tanımı yapılan ahlâk kavramının Orhan Hançerlioğlu'na göre tanımı, “Belli bir toplumun, belli bir dönemde bireysel ve toplumsal davranış kurallarını saptayan ve inceleyen bilim”¹²⁷ şeklindedir. Hilmi Ziya Ülken'e göre ahlâk, “İnsanın doğuştan getirdiği veya sonradan kazandığı birtakım davranış şekilleri, huylar, tavırlar, manevî seviyesini belirten tutum ve tavırlar”¹²⁸ bütünüdür.

Ahlâk denilince, varlıklar içerisinde biyolojik yönden hayvanlarla aynı olmasına rağmen zekâsı, iradesi ve vicdanıyla olayları, davranış ve hareketlerini değerlendirip mânâlandırabilen tek varlık olması dolayısıyla, kâinatın en güzide varlığı olan insan akla gelir.¹²⁹ Çünkü insan düşünen, düşündüklerini yapan, yaptıkları hakkında menfi ya da müsbet kararlar verebilen tek canlıdır. İnsana yaptığı eylemlerin iyi veya kötü, doğru veya yanlış, güzel veya çirkin vs. olup olmadığı hususunda karar vermede vicdan yardım eder; bu insanın kendi dünyasındaki bir nev'i

¹²⁶ BENEKÇİ, Güvercin..., s.223

¹²⁷ HANÇERLİOĞLU Orhan, *Ahlâk Mad., Felsefe Sözlüğü*, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1989, s.8

¹²⁸ ÜLKEN Hilmi Ziya, *Ahlâk Mad., Meydan Larousse*, Meydan Yayınevi, İstanbul, 1969, s.162

¹²⁹ AKGÜN Mehmet, Kutadgu Bilig'de Ahlâk, *Felsefe Dünyası Dergisi*, S.23, Kış-1997, Türk Felsefe Derneği Yayını, Ankara, 1997, s.99

iç hesaplaşmasıdır.¹³⁰ Ahlâkın konusu içindeki, insanla ilgi belli başlı vasıflar, zıtları ile birlikte İyi-kötü, doğru-yanlış, sakin olma-hiddetlenme, alçak gönüllülük-kibirleşme, kanaatkârlık-aç gözlülük, nefesine hakim olma-nefsine hakim olamama, helâl-haram, vefa ve merhamet-cefa ve zulüm, fedakârlık-menfaatçilik, dostluk-düşmanlık şeklinde sıralanabilir. İşte bütün bu vasıflar ahlâk kavramı içerisinde ele alınmakta ve ahlâk konusu felsefenin önemli bir kolunu oluşturmaktadır. Bununla birlikte ahlâkı, felsefeye olduğu gibi, sosyolojiye, psikolojiye, biyolojiye, antropolojiye, fiziğe, hatta ekonomiye bile indirgeyenler vardır.¹³¹

Sınırları oldukça geniş olan ahlâk kavramı, yeme içme kurallarından, kutsal değerlerden, hak ve özgürlüklerden, çalışma ve iş hayatından, cinsiyet ilişkilerine kadar uzanan bir davranış ve yaşayış dizisini içine alır. Toplum içinde yaşayan bütün bireyler birbirinden farklı davranışlar gösterirler. Buna göre toplumda iyi ahlâklı kimseler olduğu gibi kötü ahlâk sahibi kimseler de bulunmaktadır. Toplum, kötü ahlâklı bireylerin başkalarına zarar vermelerini önlemek/en aza indirmek için, devleti vasıtasıyla bir takım yaptırımlar içeren kurallar koyar. Bunlara ‘hukuk kuralları’ adı verilir. Bununla birlikte yazılı olmayan, bir takım değerler taşıyan bir müessese vardır ki, buna ahlâk denir. Ahlâkî değerleri koyan, kollayan ve taşıyan devlet birimleri değil, bireylerdir. Diğer yandan, ahlâkın dinle de yakın ilgisi vardır. Yapılan herhangi yanlış bir davranış, ahlâka göre ayıp sayılırken, dinde bu davranış günah olarak nitelendirilir. Bu durumda ahlâk kavramı, kurallara ve yasalara bağlı olarak değil, insanın vicdanına göre davranması anlamına gelmektedir. Kimsenin göremeyeceği, duyamayacağı, anlayamayacağı bir suçu kimi zaman kanunlar önleyemez ama vicdan önleyebilir. İşte bu yüzden ahlâkın kaynağı vicdandır. Kişilerdeki vicdanî ölçülerin şekillenmesinde en önemli faktör ise, dindir. Müslüman kültürünün etkin belirleyicisi Kur’an, ahlâkta tekeli ve dogmatik davranmayarak bilginin doğal kanallarını dışlamamış, ahlâk ilkelerinin bilinmesinde insanı ikileme düşürmeden vahyin rolü kadar akla da eşit düzeyde yer vermiştir.¹³²

Benekçi, romanlarında ahlâk konusunu, daha çok bireylerin toplum içerisindeki davranışlarını ele alarak işlemiştir. Yazar, bunu yaparken de, ahlâkı, dinin sosyal meselelerle ilgili hükümleri ile irtibatlandırmıştır. Ona göre ahlâklı olmak samimî ve nitelikli bir Müslüman olmakla da mümkündür. İnsana ve topluma saygılı olmak ahlâk anlayışının özünü oluşturur.

¹³⁰ AKGÜN Mehmet, *a.g.m.*, s.100

¹³¹ ÖKTEM Ülker, Levy Bruhl’ün Ahlâkın Bilim Olarak İncelenmesinde Yöntem Adlı Makalesi Üzerine Bir İnceleme, *Felsefe Dünyası Dergisi*, S.23, Kış-1997, Türk Felsefe Derneği Yayınları, Ankara, 1997, s.176

¹³² AÇAR Halil Rahman, Ahlâk Alanındaki Akılcılığı Kültürümüzde Savunu İmkânı, *Felsefe Dünyası Dergisi*, S.23, Kış-1997, Türk Felsefe Derneği Yayını, Ankara, 1997, s.242

Ahlâk anlayışını romanlarında çizdiği tiplerle ortaya koyan yazar, romanlarında bir ahlâkçı, bir ahlâk öğütleyicisi olmadığı gibi, katı kurallarla belirlenmiş ahlâklı insan imajını vurgulayan da değildir. Yazarın ahlâk anlayışında dürüstlük, hoşgörü, insan sevgisi, insana saygı ve alçakgönüllülük temaları önemli yer tutar. Yukarıda da belirttiğimiz gibi Benekçi, bu değerlere verdiği önemi, doğrudan doğruya değil de roman kahramanlarının karakterleri ve davranışlarıyla vermiştir.

Romanlardaki merkezi kahramanların tamamı ahlâklı kimselerdir. Onların ahlâklı olmasında doğup büyüdüğü aile ve yaşadıkları toplum yapısının büyük rolü vardır. Bununla birlikte aile ve toplumdaki gelenek-göreneklerin ve manevî duyguların da rolü vardır. Benekçi'ye göre ahlâkın inançla çok sıkı bir ilişkisi vardır. Kutsal değerlere saygılı olan bir insanda, vicdan duygusu vardır, bu yüzden hareketlerini sürekli olarak denetim altında tutabilir. İradesine sahip olan ve oto kontrolünü yapabilen insan başkalarına karşı sevgi dolu olacaktır. Böyle bir durumda fert ile toplum arasında kendiliğinden olumlu bir ilişki kurulmuş olacaktır.

Benekçi'nin romanlarındaki ahlâksız kişiler, sayıca son derece az olmalarına karşılık, bunlar daha çok yardımcı kahramanlardan oluşmaktadırlar. Kırlangıçlar Erken Göçtü'de roman kahramanı Emin Ağaya kurulan bir tuzakla karşılaşmaktayız. Dostlar köyünün muhtarı, Emin Ağaya olan kin ve kıskançlığından dolayı Ona tuzak hazırlamıştır. Tuzağa göre muhtarın baş azası Arif ile Arif'in yeğeni Murat, kendi tarlalarından kestikleri taze çam fidanlarını, Emin Ağanın tarlasına yığmışlardır. Amaçları eski muhtarın suç üstü yakalatıp, itibardan düşürmektir. Fakat bir rastlantı sonucu Selim, Arif ile yeğeni Murat'ı suçüstü görmüş ve durumu dedesine haber vermiştir. Emin Ağanın bağ kulübesinde oğlu Süleyman ile Ülfet, kendilerine kurulan bu ahlâksız tuzağa karşı yeni bir plan hazırlamışlardır. Buna göre Süleyman ile Ülfet, aynı gece sessizce ağaçları muhtarın tarlasına taşımışlardır. Böylelikle Muhtarın oyunu ters tepmiştir. Romanın bu bölümünde, bağ kulübesinde şu diyaloglar geçmektedir:

“-Çam fidanlarına yazık olmuş, diyordu Ülfet. Bu kadar ince direklerle ancak tavan kapatılabilir. Hiç mi vicdanı yok bu adamların? Söyle Emin amca, hepten mi sütü bozuk bunların?

Emin Ağa, elindeki kıymıkla ateşi karıştırarak mırıldandı:

-Merhamet hak getire, Ülfet. Baltayı vurandan çok, kestiren vicdansız. Ne yapsın dağ köylüsü? Adamlar zaten aç. Bastır parayı, istediğin fidanı devirsinler. Muhtaçlığın gözü kör olsun. Aç köpeklerin fırın duvarı delmesi normaldir. Ayıp olan ise, tok köpeğin bu işi

yapmasıdır.”¹³³ Bu kısımlarda gözü dönen insanın canavarlaşabileceği vurgulanmıştır. Muhtar ve adamlarının tazecik çam fidanlarını kesmeleri tamamıyla onların merhametsizliğine bağlanmıştır. Ülfet’e göre vicdansız bir kimseden her şey beklenebilir. Emin Ağaya göre insanları ahlâksız davranışları iten sebep, muhtaçlık, yani açlıktır. Ona göre yoksulluk içinde kıvranan insanlardan mantık ve insaf beklemek bir noktadan sonra gereksizdir, zira açlık insana hemen her şeyi yaptırır. Yoksul bir kişiden ve böyle kişilerden oluşan bir toplumdan ahlâklı olmalarını beklemek mümkün değildir. Yine aynı romanda Emin Ağanın iç diyalogları şeklinde verilen 87-91. sayfalar arasındaki bölümde, Kıranark semtindeki bağına doğru yürüyen Emin Ağa ile Nurullah isimli bir kişinin yolda karşılaştıklarını görmekteyiz. “Eski muhtar, elini ara sıra cebine sokup oradan bir avuç leblebi şekeri alıyor, sonra bunları ikişer, üçer ağzına tarak yiyordu. Bağ yolunda yürürken, bir zamanlar leblebi şekeri verdiği bir adamın karşı yönden geldiğini gördü Emin Ağa. Adam yaklaşınca selâm verdi. Eski muhtar:

-Aleyküm selâm Nurullah, dedi. Leblebi şekeri versen yer misin?

Adam durdu, yutkundu. Sonra bir çırpıda söylenip yürüdü, gitti.

Emin Ağa. Bağın oraya geldiğinde adamın verdiği cevabı mırıldanıyordu:

-Pek haz etmem ben ondan, sen ye âfiyet olsun.

Eski muhtar, bağdaki kiraz ağaçlarının birinin altına geldiğinde, ‘Allah Allah’ diyordu; ‘Şu insan denen varlık ne tuhaf. Ağzına bile iftira atmaktan çekinmiyor. Halbuki, adının manası Allah’ın nuru olan bu meymenetsiz herif, herkes avucunu açarken, eteğini uzatırdı önüme”¹³⁴ Romanda geçen bu diyalogda, Nurullah tiplmesiyle ne oldum delisi olan, vefasız bin insan portresi çizilmiştir. Nurullah, bu davranışıyla, kişiliği tam oturmamış, ham ve saygısız bir karakter olarak karşımıza çıkmaktadır.

2.4.4. ÖLÜM

Eski çağlardan beri edebiyatımıza konu olan “ölüm” realitesi; bazen mistik yaklaşımlarla kabullenilmiş, bazen de felsefi bir problem olarak sorgulanmıştır.¹³⁵ Herkesin değişik açılardan baktığı ve buna göre yorumlar getirdiği ölüm düşüncesi, Benekçi’nin romanlarında istek ve arzulara set çeken, kimi zaman yaşama dair bütün zevkleri ve heyecanları bitiren, kimi zaman da varoluş ıstırabını dindiren ve huzura kavuşturan bir düşünce olarak karşımıza çıkmaktadır.

¹³³ BENEKÇİ, *Kırlangıçlar...*, s.99, 100

¹³⁴ BENEKÇİ, *Kırlangıçlar...*, s.90

¹³⁵ DEĞİRMENCİ Hakan, Yahya Kemal Beyatlı’nın Şiirlerindeki Ölüm Teması Üzerine Bir Tahlil, *Sosyal Bilimler Dergisi*, S. 4, Haziran-2000, DPÜ. SBE. Yay., Kütahya, 2000, s.251

Ölüm gerçeği karşısındaki tavırlarıyla son derece karmaşık ve dramatik bir ruh halini yansıtan yazar, romanlarında bu konuyu açık bir anlatımla dile getirmiştir. Biz de, yazarın ölüm hususundaki düşüncelerini daha açık biçimde ortaya koymak için, yazarın romanlarındaki kahramanların ölüme bakış tarzlarından yararlanmaya çalıştık.

Şerif Benekçi'yi bu denli ölüm üzerinde yoğunlaşmaya sevk eden sebeplerin başında hiç kuşkusuz babasının ölümü önemli rol oynamıştır. Mehmet Benekçi'nin 1964'deki ani vefatı, o esnada henüz on iki yaşında olan Şerif Benekçi'nin şuurunda derin yaralar açmıştır. Genç yaşta dulluğu tanımak zorunda olan annesi ve üç kardeşi ile birlikte ortada kalan Benekçi, ölüm gerçeğiyle çocuk yaşta yüz yüze kalmanın bıraktığı tesirle ileride yazdığı romanlarda, sık sık ölüm konusuna yer vermiştir.

Yazara göre, hayat bütün aşırılıklara açıktır ve yaşamının herkes tarafından takip edilebilecek bir yolu yordamı yoktur. Bu yönüyle yaşamak insan evlâdı için son derece çetin bir mücadele gerektirmektedir. Hiçbir şeyin, hatta insanın kendi varlığının bile kendisine ait olmadığı bu dünyada uzun yaşamayı arzu etmek anlamsız bir istektir. Öyleyse bu dünyanın her noktası bir gurbetten ibarettir; her canlı ve her nesne gurbeti solumaktadır. Ölüm ise, bu gurbete son verdiği için güzeldir. Benekçi, İslâm akaidinin esaslarını yoğun bir şekilde hissettiren bu görüşlerinden sonra, bir romanında Allah'a şöyle seslenmektedir: “Şu iğreti hayat ve aşağılık dünya için mersiyeler, kasideler, şiirler yazan güdük beyinlilerin yanında, ölüme gerdek gecesi diyenler, ona övgüler yazanlar ne büyükmüş, Allah'ım! Ölüme ve onun ötesine gıptayla bakan insanları ne büyük yaratmışsın, Allah'ım!”¹³⁶

Mimar Reşit'e göre, “böğürtleni, çalığışu, çiğdemli tepeleri, papatyaları, bağbozumlu sonbaharları, beyaz örtülü uzun kışları, kasabalı kızları, Dönenler Tekkesi, Ulu Camisi, taş yalaklı ecdad çeşmeleri, güvercinli şadırvanları, çini vazoları, Mahmut Usta'ları, ermiş kişileri, kestane şekerleri, ilgin dalları...”¹³⁷ olmasa, bu dünya hayatının özlenecek, elle tutulacak bir tarafı yoktur ve bunun için, ölümden korkmaya gerek yoktur.

Benekçi'nin bütün romanlarında ölüm vak'asıyla en az birkaç defa karşılaşmaktadır. Kırangaçlar Erken Göçtü'deki çocuk kahraman Selim'in ölümü, bütün romanlar içinde üzerinde en çok durulan ve olay örgüsünü

¹³⁶ BENEKÇİ, **Kumsalı...**, s.291

¹³⁷ BENEKÇİ, **Güvercin...**, s.214

etkileyen/yeniden şekillendiren ölümdür. Nitekim, romanın adı, vak'a içerisinde Selim'in erken ölümünü ifade etmektedir: Kırlangıçlar Erken Göçtü. Emin Ağa, Selim'in ölümünü büyük bir sükûnetle karşılamış, titizlikle defin hazırlıklarına başlamıştır. Romandaki kahramanlar ölümden korkmayan, hatta onu güleryüzle karşılayan tiplerdir. Romanın final sahnesinde torununun ölümünden kısa bir süre sonra Emin Ağa da vefat etmiştir. Emin Ağanın öldüğünü ilk farkedene bir dağ köylüsünün "Uuyyy, anaam... Emin Ağa... Allah'ım, ölmüş zavallı. Vücudu hâlâ sıcak. Yeni ölmüş zavallı" sözlerine karşılık; yazar, "Her şey, kulübenin sıcaklığı, Emin Ağanın tebessümü, dışarıdaki kar, tavandaki ekmek teknesi, derin mazgal delikleri... sedirin orada asılı duran mushaf- güzeldi de, şu dağ köylüsünün bir sözü çirkindi: Zavallı"¹³⁸ cümleleriyle dağ köylüsünün sözlerini eleştirmiş; yaşanan anlamlı bir hayatı ve ardından gelen böylesine güzel bir ölümü övmüştür.

Yazarın otobiyografik bir romanı olan Şimdi Ağlamak Vakti'nde, roman kahramanlarından Ayhan'ın, ağlamakta olan oğlu Orhan'a ölmeden az evvel verdiği "Ağlama oğlum.. Ölüme cahiller ağlar. Güzel ölüme üzülmeğe düğünde ağlamaya benzer. Yol yüküm sana kalsın, Allah yardımcın olsun"¹³⁹ şeklindeki nasihatleri, bir bakıma yazarın ölüme bakışını göstermektedir.

Güvercin Geçidi romanı, 1990 yılındaki hac faciasını konu edinmiştir. Roman, bir yönüyle hayat ve ölüm güzellemesi hükmündedir. Romanda, vefat eden hacı adayları, Ada Cennetleri'ne doğru uçan ve Firdevs Cenneti'ne talip olan güvercinlere benzetilmiştir. Güvercinler ak kanatlarını, özgürlük ülkesinin mavi göklerine doğru çırpmaya başlamışlardır. Romanda, hacı adaylarının sıkışıp can verdikleri Muaysım Tüneli, özgürlük ülkesine doğru yol alan güvercinlerin geçtikleri bir geçit olarak kabul edilmiştir. Roman kahramanı Mimar Reşit, hacda karşılaştığı çocukluk aşkı Dut Karası'nın "Adanmış Ülke"ye doğru uçtuğunu görmüş ve sevinmiştir. Romanda, yaşanan hac faciası sırasındaki Mimar Reşit'in düşünce ve hisleri, yazarın "çok sade, güzel bir ölümdü onunki"¹⁴⁰ diye tarifini yaptığı Mimar Reşit'in ölümü ve bir bir ölen hacı adaylarının sergiledikleri dehşet verici tablo, canlı tasvirlerle verilmiştir.

¹³⁸ BENEKÇİ, *Kırlangıçlar...*, s.192

¹³⁹ BENEKÇİ, *Şimdi...*, s.62

¹⁴⁰ BENEKÇİ, *Güvercin...*, s.223

2.5. DİL VE EDEBİYAT MESELELERİNE BAKIŞI

Şerif Benekçi, Doğu ve Batı edebiyatlarını çok iyi inceleyip değerlendirmiştir. Onun, eserlerinde özellikle dil üzerinde durduğunu görmekteyiz. Dilin insan, ve toplum hayatındaki öneminin farkında olan yazarın eserleri, dil ve üslûb bakımından Türkiye Türkçesi'nin en güzel örneklerini vermektedir. Bununla birlikte roman kahramanlarının ekseriyetle köy kökenli olması, romanlardaki vak'aların köylerde geçmesi ve dolayısıyla seçilen mekanların köyler olması nedeniyle Mahallî Türkçe'nin üzerinde de hassasiyetle durulduğunu görmekteyiz.

Benekçi'ye göre, bir milletin kültürel değerlerinin başında gelen dile büyük ehemmiyet vermek gerekmektedir. Zira, aynı dili konuşan insanlar, millet denilen sosyal varlığın temelini teşkil ederler. Dil, duygu ve düşünceyi insana aktaran bir vasıta olduğu için, insan topluluklarını bir yığın veya kitle olmaktan kurtararak, aralarında “duygu ve düşünce birliği” olan bir cemiyet, yani “millet” haline getirir.¹⁴¹ “Modern dil sosyolojisi göstermiştir ki, dil bir toplumda kültür değerlerinin nesilden nesile intikalini sağlayan ve bu suretle kültürel devamlılığı gerçekleştiren sosyal müesseselerin başında gelir. Bu yüzden, dilde meydana gelecek kopukluklar, geçmiş kültür miraslarının, tarihi tecrübelerin nesiller arası intikaline mani olur. Bu ise, tarih felsefecilerinin ‘kültürün ölümü’ adını verdikleri sosyal bir trajediye yol açabilir.”¹⁴² Milletlerin varlıklarını sürdürebilmeleri ile millî dilleri arasında çok yakın ve hayatî bir irtibat vardır. Dilini kaybetmeyen ve onu titizlikle koruyan milletler, zaman zaman siyasî istiklâllerini kaybetse de, varlıklarını devam ettirebilmişler, tarih sahnesinden silinmemişlerdir. Avam, böylesine hayatî bir önem taşıyan dil meselesi karşısında her ne kadar yeterli hassasiyeti taşımasa da; dilini kaybetmiş bir ulusun ayakta kalamayacağı gerçeği, akli başında bütün münevverler tarafından kabul edilen bir hakikattir.

Bir Şafak Yürüyüşü'nde, Gina'nın söylediği “Dil kalbin aynasıdır”¹⁴³ sözünde, dil ve insan münasebeti üzerinde durulmuştur. Nitekim, her insan/toplum dilini kendi şartlarına, ihtiyaçlarına, zevklerine, kültür ve medeniyet seviyelerine göre yaratır.¹⁴⁴ Dil, bir ulusun aynasıdır; bu aynaya baktığımız zaman orada kendimizin en gerçek yankısını buluruz.¹⁴⁵ Dil, yaşanan iç ve dış hayatı anlatmak içindir; insanların dili ve dili kullanım tarzı, kendi hallerini

¹⁴¹ KAPLAN Mehmet, *Kültür ve Dil*, Türk Dili, Dergah Yayınları, İstanbul, 1982, s.35

¹⁴² TÜRKDOĞAN Orhan, Dil Akademisi, *Türk Edebiyatı Dergisi*, S.108, Ekim-1982, s.52

¹⁴³ BENEKÇİ, *Bir Şafak...*, s.193

¹⁴⁴ KAPLAN, a.g.e., *Dil ve İnsan*, s.133

¹⁴⁵ KARAALIOĞLU Seyit Kemal, *Edebiyat Sanatı*, İnkılâp ve Aka Basımevi, İstanbul, 1980, s.69

yansıtır. Buradan hareketle dil için, insanların duygu, düşünce ve dileklerini anlatmak için kullandıkları işaretler ve sesler dizesidir diyebiliriz. Alman düşünür Heidegger'in "Dil insanın evidir" sözü de bu gerçeği vurgulamaktadır.

Benekçi'nin romanlarında dikkati çeken bir husus, deyimler, atasözleri, özlü sözler, lakaplar, hadisler ve ayetlerin dil kadrosunun şekillenmesi üzerindeki rolüdür. Romanlarda 23 deyim, 12 atasözü, 8 özlü söz, 14 lakap, 6 hadis, 13 ayet, bir fıkra ve 1 Mesnevi hikayesiyle karşılaşmaktadır. Bunların pek çoğu, roman kahramanlarının karşılıklı konuşmalarında kullanılmış; bazılarında da yazar, anlatımda istifade etmiştir.

Romanlarda geçen deyimler ve bunların romanlara göre tasnifi şöyledir:

Kırlangıçlar Erken Göçtü romanında:

- Nohut oda, bakla sofa (s.184)
- Bostan korkuluğu gibi durmak (s.7)
- Pişmiş kelle gibi sırtmak (s.7)
- Karadeniz'de gemileri batmak (s.121)
- Eşek sudan gelene kadar dövmek (s.13)
- Kurt gibi acıkmak (s.19)
- Kıyameti koparmak (s.35)
- Yuvarlanıp gitmek (s.42)
- Dalina basmak (s.60)
- Başımızdan eksik etmesin (s.61)
- Ununu eleyip, eleği duvara asmak (s.63)
- Koyunun kavalı dinlemesi (s.137)
- Aşağı tükürsem sakal, yukarı tükürsem bıyık (s.139)
- Çenesi düşmek (s.169)

Kumsalı Olmayan Ada romanında:

- Benim ahırım elimden gitti, sen bana alaca danayı soruyorsun (s.117)
- Armudun sapı, üzümün çöpü (s.118)
- Ne ekersen onu biçersin (s.150)
- Üsküdar'da sabah oldu (s.161)

Şimdi Ağlamak Vakti romanında:

- Ağzından yel alsın (s.47)

Tencere yuvarlanmış, kapağını bulmuş (s.50)

Olanla ölene çare var mı (s.57)

Ağzı sıvalı çömlekle güveç kaynatıp, kokusunu geç duyurmak (s.49)

Güvercin Geçidi ve Bir Şafak Yürüyüşü romanlarında herhangi bir deyim rastlanamamıştır.

Şerif Benekçi'nin romanlarında atasözlerine de oldukça geniş biçimde yer verilmiştir. Romanlarda istifade edilen 10 atasözünden 6'sı yerli, 4 tanesi de yabancıdır. Kullanılan geçen atasözlerinin, halk arasında oldukça yaygın olarak kullanılan, hemen herkes tarafından bilinen atasözleri oldukları görülmektedir. Romanlarda geçen yabancı atasözlerinin sebebi, Bir Şafak Yürüyüşü, Şimdi Ağlamak Vakti ve Kumsalı Olmayan Ada romanlarında, mekan olarak Almanya ve İtalya'nın da kullanılmasıdır. Bu durumda, yazar, -tabii olarak- Alman ve İtalyan atasözlerinden de istifade etme ihtiyacını duymuş ve bu atasözlerini, kimi zaman vak'a içerisindeki anlatımda bizzat kendisi kullanmış, kimi zaman da kahramanlarına kullandırtmıştır. Şunu da belirtmek gerekir ki, Kumsalı Olmayan Ada romanında kullanılan mekanlardan birisinin Almanya olmasına karşılık, romanda hiçbir Alman atasözüyle karşılaşmamıştır. Romanlarında atasözlerinden istifade etmekten hoşlanan Benekçi'nin bu tavrı, sadece kültür miraslarımızın en önemlilerinden birisi olan yerli atasözlerimize yönelik değil, yeryüzündeki bütün kültürlerin atasözlerine de yöneliktir. Benekçi'nin söz konusu atasözlerine değer verip, onları romanlarında kullanması, Onun bu konudaki tavrının en açık ifadesidir. Romanlarda geçen atasözleri ve bunların romanlara göre tasnifi şöyledir:

Bir Şafak Yürüyüşü romanında:

Karpuz kesmekle hararet sönmez (s.118)

Etle tırnak arasına girilmez (s.117)

Korkunun ecele faydası yoktur (s.24)

Allah az verip gezdirmesin, çok verip azdırmasin (s.196)

İte dalaşmaktansa, çalıya dolanmak iyidir (s.254)

Şimdi Ağlamak Vakti romanında:

Can çıkmayınca huy çıkmaz (s.201)

Vakit nakittir (s.242)

Güvercin Geçidi romanında:

Üzüm üzüme baka baka kararır (s.59)

Romanlarda geçen yabancı atasözleri ve bunların mensubu oldukları kültürler ile romanlara göre tasnifi şöyledir:

Bir Şafak Yürüyüşü romanında:

Bütün başlangıçlar zordur. (Alman atasözü, s.66)

Eldeki serçe çatıdaki hindiden iyidir. (Alman atasözü, s.157)

Tanrıyı hesap dışı bırakan hesabını şaşırır. (İtalyan atasözü, s.142)

Şimdi Ağlamak Vakti romanında:

Yanılmak insana özgü bir şeydir. (Alman atasözü, s.174)

Lakaplar, cumhuriyetle birlikte gelen yeniliklerden biri olan soyad kanununa rağmen, bugün yaşadığımız coğrafyanın birçok bölgesinde, hususiyetle de köylerde hâlâ kullanılmaktadır. Benekçi'nin romanlarında, roman kahramanlarının çoğu zaman lakaplarıyla tanındığını ve çağrıldığını görmekteyiz. Bu durum, Benekçi'nin köyü ve köy gerçeklerini konu edinen romanlarının, "sosyal gerçekçilik" fikriyle uyuştuğunu göstermektedir. Romanlardaki lakaplardan en meşhurları hiç şüphesiz Güvercin Geçidi romanının merkezi kahramanı Mimar Resit'in lakabı Aşkaroğlu ile Bir Şafak Yürüyüşü romanının merkezi kahramanlarından Mehmet'in lakabı olan Molla'dır. Mimar Reşit'e atalarından gelen bir mirasın ifadesi olarak Aşkaroğlu denmekte iken; Mehmet'e ise, yaşam tarzı ve düşüncelerinden dolayı Molla denmektedir. Romanlarda geçen lakaplar ve bunların romanlara göre tasnifi şöyledir:

Şimdi Ağlamak Vakti romanında:

Değirmenci İsmail (s.21)

Hasan Çavuş (s.24)

Yalancıların Hüseyin (s.34)

Kös Hakkı (s.48)

Leylek Hüseyin (s.90)

Kırlangıçlar Erken Göçtü romanında:

Kambur Fadik (s.72)

Kırtık Murat (s.81)

Kıymık Ali (s.87)

Yılık Halil (s.7)

Solakların Kazım (s.55)

Çamurtepenler (s.55)

Çamurtepen Mustafa (s.62)

Porsuk Ali (s.60)

Kusallı Olmayan Ada romanında:

Aşkaroğlu Veli (s.6)

Güvercin Geçidi romanında:

Aşkoroğlu Mimar Reşit (s.1)

Bir Şafak Yürüyüş romanında:

Molla Mehmet (s.3)

Şerif Benekçi'nin romanlarında deyimler, atasözleri, lakaplar ve fıkralar gibi Türk Halk edebiyatı mahsullerine yer vermesi, Onun çocukluk yıllarından itibaren zengin bir halk kültürüyle donanmış olmasına ve folklorla önem vermesine bağlanabilir.

Benekçi'nin romanlarında Mevlâna Celâleddin-i Rumî'nin ve dolayısıyla da Mesnevî'nin ayrı bir yeri vardır. Yazar, hemen her romanında Mevlâna'dan bahsetmiş ve Mesnevî'ye atıfta bulunmuştur. Bir Şafak Yürüyüşü'nde ise, romanın son bölümünde Molla Mehmet'in ağzından bir Mesnevî hikâyesi anlatılmıştır.¹⁴⁶

Yazar, romanlarında özlü sözlerden de istifade etmiştir. Pek çoğu din büyüklerine ait olan bu sözler barış, kader, insan hali ve davranışları, cehalet gibi konuları içermektedir. Genellikle Bir Şafak Yürüyüşü ve Kırlangıçlar Erken Göçtü romanlarında yer alan bu sözlerden bazıları şunlardır:

Yurtta sulh, cihanda sulh. (M. Kemal Atatürk- KEG., s.138)

¹⁴⁶ BENEKÇİ, **Bir Şafak...**, s.294

Hikâyeye göre, üç arkadaş yola çıkarlar; çöllerden, vahalardan geçer yolları. Derken, bir şehrin kıyısında kendilerini yorgun argın bulurlar. Fazla aç değillerdir amma, damakları kurumuştur üç kafadarın. Orada bir yere çöküp, her biri ceplerini boşaltır. Eh, bir nesne almaya yeter bu para. İçlerinden biri sevinçle sorar:

-Beyler ne alalım?

-*Engür* ister benim canım.

Öteki der:

-*Inep* olsun aldığımız.

Adam iki arkadaşlarını öfkeyle dinler ve der:

-Hayır *üzüm* olacak!

Ve başlar kıyasıya bir kavga. Üç ahabın her biri, ağustos sıcağında soluyan kelp gibi, savruldukları köşede ağız burun acısıyla kıvrılırken, Mevlâna, Mesnevî'yi konuşturur bilge başını sallayarak:

Yazık etti dostlar birbirine; oysa üçü de aynı şeyi istiyorlardı ana dilleriyle.

Bkz. Mevlâna, **Mesnevî**, (Çev. Veled İzbulak), C.II, B.3676-3741, MEB Yayınları, İstanbul, 1988, s.282-287

En ileri ve keskin himmetler bile, kaderi çevreleyen surları delemmez. (Ataullah İskenderî-KEG., s.196)

Mümin kulun kalbi serçe kuşu gibidir; günde şu kadar kere bir o yana, bir bu yana döner. (Muaz bin Cebel-BŞY., s.45)

Herkesin kendi hali kendi zevkine göredir. (Muhyiddin-i Arabî-BŞY., s.92)

Hiç kimse kendi halinin cahili değildir. (Muhyiddin-i Arabî-BŞY., s.275)

Kızdırıldığı halde öfkelenmeyen merkeptir. (İmam-ı Şafi-GG., s.175)

Benekçi'nin romanlarında çok sayıda ayet ve hadis-i şerifle karşılaşmaktadır. Sadece Bir Şafak Yürüyüşü romanında, 8 ayet ve 6 hadis bulunmaktadır. Yazarın sadece Kırlangıçlar Erken Göçtü romanında herhangi bir ayete rastlanmamaktadır. Bununla birlikte, hadis-i şerifler sadece Bir Şafak Yürüyüşü romanında bulunmaktadır. Yazarın okuyucuya vermek istediği mesajları destekler mahiyetteki ayetler ve bunların romanlara göre tasnifi şu şekildedir:

Bir Şafak Yürüyüşü romanında:

Biz insanı en güzel özelliklerde yarattık.¹⁴⁷ (s.282)

Allah'ı gereği gibi değerlendiremediler.¹⁴⁸ (s.291)

Ey insanlar! Yürekten tevbe ederek Allah'a dönün.¹⁴⁹ (s.292)

Kim tevbe etmezse, işte onlar, zalimlerin tâ kendileridir.¹⁵⁰ (s.292)

Yiyiniz, içiniz; ama israf etmeyiniz.¹⁵¹ (s.198)

Bir aksaklık bulmak için gözünü tekrar tekrar çevir bak; ama göz umduğunu bulamayıp bitkin ve yorgun düşer.¹⁵² (s.292)

And olsun ki, yakın göğü kandillerle donattık.¹⁵³ (s.292)

Güneşin doğduğu vakit mağaranın sağ tarafına meyleder, battığı zaman da sol tarafına giderdi.¹⁵⁴ (s.181)

Kumsalı Olmayan Ada romanında:

¹⁴⁷ Kur'an, **Tîn Suresi**, 95/4

¹⁴⁸ Kur'an, **Hacc Suresi**, 22/74

¹⁴⁹ Kur'an, **Tahrîm Suresi**, 66/8

¹⁵⁰ Kur'an, **Hucûrat Suresi**, 49/11

¹⁵¹ Kur'an, **Araf Suresi**, 7/31

¹⁵² Kur'an, **Mülk Suresi**, 67/3

¹⁵³ Kur'an, **Mülk Suresi**, 67/5

¹⁵⁴ Kur'an, **Kehf Suresi**, 18/17

Şüphesiz ki, her nefis ölümü tadacaktır.¹⁵⁵ (s.121)

Güvercin Geçidi romanında:

Tanyerinin ağarmasına and olsun; zilhicce ayının ilk on gecesine and olsun; her şeyin çiftine de, tekine de and olsun ki, bunların her biri akıl sahibi için birer yemine değmez mi?¹⁵⁶ (s.222)

Kuşluk vaktine and olsun; sükûna erdiği zaman geceye and olsun ki, ey Muhammed! Rabb'in seni ne bıraktı ve ne de sana darıldı. Doğrusu ahiret yurdu senin için dünyadan daha hayırlıdır. Rabb'in şüphesiz sana verecek ve sen de hoşnud olacaksın. Seni öksüz bulup da barındırmadı mı?..¹⁵⁷ (s.222)

And olsun kıvılcım saçanlara; sabah sabah akına çıkanlara ve tozu dumana katanlara; düşman topluluğunun içine dalanlara ki: İnsan gerçekten Rabb'ine karşı pek nankördür.¹⁵⁸ (s.218)

Doğrusu bir tek çılgılık yetecektir. Hepsi hemen bir düzlüğe dökülecektir.¹⁵⁹ (s.213)

...Sonra, insanların toplu olarak akın ettiği yerden siz de akın edin.¹⁶⁰ (s.200)

Şimdi Ağlamak Vakti romanında:

Bastırınca karanlığın şerrinden, tan yerini ağartan Rabb'e sığınırım de.¹⁶¹ (s.176)

Şerif Benekçi, sadece Bir Şafak Yürüyüşü romanında hadis-i şeriflerden istifade etmiş, diğer romanlarında ise hadis-i şeriflerden yararlanmamıştır. Güvercin Geçidi romanında geçen ve yazarın roman içinde yer vermeyip de, roman kurgusu dışında kullandığı bir hadis-i şerif vardır: Hac veya umre niyetiyle evinden çıkıp da yolda ölen kimsenin defterine kıyamet gününe kadar hac ve umre sevabı yazılır.¹⁶²

Benekçi'nin romanlarında edebiyat meselelerine oldukça yoğun bir şekilde değinilmiştir. Bu yoğunluk, Bir Şafak Yürüyüşü romanı hariç bütün romanlarda dikkati çekmektedir. Romanların merkezi kahramanların hepsi de kültürlü, derinlik sahibi, münevver kimselerdir. Edebiyat meselelerini gündeme getirenler de onlardır. Benekçi'nin Mevlânâ ve onun meşhur eseri Mesnevî'ye karşı büyük bir sevgisi ve ilgisi vardır. Bunun en keskin delili, yazarın bütün

¹⁵⁵ Kur'an, **Enbiyâ Suresi**, 17/35

¹⁵⁶ Kur'an, **Fecr Suresi**, 89/1-5

¹⁵⁷ Kur'an, **Duhâ Suresi**, 93/1-6

¹⁵⁸ Kur'an, **Âdiyât suresi**, 100/1-6

¹⁵⁹ Kur'an, **Yunus Suresi**, 22

¹⁶⁰ Kur'an, **Bakara Suresi**, 199

¹⁶¹ Kur'an, **Telak Suresi**, 113/3

¹⁶² BEYHAKÎ, **İhyâ-u Ulûmi'd-Din**, (Çev. Ahmed Serdaroğlu), C.I, Bedir Yayınevi, İstanbul, 1975, s.683

romanlarında Mesnevî'den bahsetmesidir. Romanların tamamında, Güvercin Geçidi romanında ise, üç ayrı yerde Mesnevî'den bahsedilmiş, bazen de bu eserden alıntılar yapılmıştır. Bununla birlikte yazarın Batı edebiyatını hayran olduğunu anlamaktayız. Kendisiyle yapılan röportajlarda da bu hayranlıktan bahseden yazar, romanlarında Batılı yazar ve şairlerin eserlerinden bahsetmiş, kimi saman da bu eserlerden alıntılar yapmıştır.¹⁶³ Yazarın romanlarında en çok yer verdiği Batılı yazar, Dostoyevski'dir. Romanlarda geçen edebî meselelerin romanla göre dağılımı ve bunların neler oldukları aşağıda gösterilmiştir:

Şimdi Ağlamak Vakti romanında:

Peyami Safa ve Yalnızız romanı (s.152)

Knut Hamsun (s.212)

Jack London (s.213)

Cengiz Aytmatov (s.212, 213)

Herman Hesse'nin Sidarta adlı romanı (s.152)

Andre Mauraus'un Yaşamak Sanatı adlı eseri (s.213)

Bir Şafak Yürüyüşü romanında:

Ahmet Haşim ve O Belde adlı şiiri (s.166)

Kumsalı Olmayan Ada romanında:

Fuzûlî ve Su Kasidesi (s.36)

Yunus Emre (s.89)

Sidarta romanı (s.36)

Suç ve Ceza romanı (s.36)

Goethe ve Faust adlı eseri (s.54)

Marten Eden (s.36)

Mourois ve Yaşamak Sanatı adlı eseri (s.153)

Kırlangıçlar Erken Göçtü romanında:

Sheakspeare (s.160)

Robenson Crusoe (s.117)

Tom Amca'nın Kulübesi adlı hikâye (s.11)

Güvercin Geçidi romanında:

Mehmet Akif ve Safahat adlı eseri¹⁶⁴ (s.37-40, 106,107)

¹⁶³ Yazarın bu konudaki fikirlerine geniş bir biçimde, tezimizin "Sanatı" bölümünde yer verilmiştir.

¹⁶⁴ Bu eserden romanın beş ayrı yerinde bahsedilmiş, eserden alıntılar yapılmıştır.

Alan Paton ve Ađla Sevgili Yurdum adlı eseri (s.26,27)

Dostoyevski (s.37)

Alphonse Daudet ve Deđirmenimden Mektuplar adlı eseri (s.92)

KAYNAKÇA

A- YAZARIN ÇALIŞMAMIZA KONU OLAN ROMANLARI

- Benekçi Şerif, **Şimdi Ağlamak Vakti**, Timaş Yayınları, İstanbul, 1995, 5. Baskı
Benekçi Şerif, **Kumsalı Olmayan Ada**, Timaş Yayınları, İstanbul, 1991, 2. Baskı
Benekçi Şerif, **Bir Şafak Yürüyüşü**, Timaş Yayınları, İstanbul, 1995, 2. Baskı
Benekçi Şerif, **Güvercin Geçidi**, Timaş Yayınları, İstanbul, 1995, 2. Baskı
Benekçi Şerif, **Kırlangıçlar Erken Göçtü**, Timaş Yayınları, İstanbul, 1996, 3. Baskı

B- KİTAPLAR

- Acehan Abdullah, **Halid Fahri Ozansoy -Hayatı, Eserleri, Sanatı-**, Ankara, 2001
Açıkgöz Halil, **Cemil Meriç ile Sohbetler**, Seyran Yayınları, İstanbul, 1993
Ahmet Mithat, **Bahtiyarlık**, Kırcanbar Matbaası, İstanbul, H.1302,
Aktaş Şerif, **Edebiyatta Üslûp ve Problemleri**, Akçağ Yayınları, Ankara, 1986
-----, **Roman Sanatı ve Roman İncelemesine Giriş**, Birlik Yayınları, Ankara, 1984
Bakırcıoğlu N. Ziya, **Türk Romanı**, Ötüken Yayınları, İstanbul, 1996
Banarlı Nihat Sami, **Edebî Bilgiler**, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1944
Bilgegil M. Kaya, **Edebiyat Bilgi ve Teorileri-I**, A.Ü. Edebiyat Fak. Yayınları, Ankara, 1980
Bourneur Roland-Quellet Real, **Roman Dünyası ve İncelemesi**, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1989
Büyük Türk Klasikleri, C. XI, XII, XIII, Ötüken-Söğüt Yayınları, İstanbul, 1982
Cevdet Kudret, **Edebiyatımızda Hikaye ve Roman**, C.II, Varlık Yayınları, İstanbul, 1978

Çeşli İsmail, **Memduh Şevket Esendal -İnsan ve Eser-**, Kardelen Kitabevi, Isparta, 1999

Değirmenci Hakan, **Cumhuriyet Gazetesi'nde 1935-1936 Yıllarında Yayınlanmış Olan Dil ve Edebiyat Yazıları**, PAÜ. Fen-Edebiyat Fakültesi, (Yayınlanmamış Lisans Tezi), Denizli, 1998

Değirmenci Kevser, **19.Yüzyılın Sonları İle 20. Yüzyılın Başlarında Kütahya Vilayeti'nin Demografik Yapısı ve Ekonomik Yapısı**, PAÜ. Sosyal Bilimler Ens., (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Denizli, 2001

Doğanay Mehmet, **Ahmet Mithat Efendi'nin Romanlarında İstanbul**, İ.Ü. Sosyal Bilimler Ens., (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul, 1998

Emil Birol, **Reşat Nuri Güntekin'in Romanlarında Şahıslar Dünyası**, İ.Ü. Edebiyat Fak. Yayınları, İstanbul, 1984

Enginün İnci, **Roman**, Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi, C.VII, s.340-344, İstanbul, 1990

Forster E.M., **Roman Sanatı**, Adem Yayınları, İstanbul, 1982

Göçgün Önder, **Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın Romanları ve Romanlarında Şahıslar Kadrosu**, KTB Yayınları, Ankara, 1993

-----, **Türk Edebiyatı Araştırmaları**, C.I-II, Selçuk Ün. Yay., Konya, 1991

Gökalp Ziya, **Türkçülüğün Esasları**, İnkılâp Kitabevi, İstanbul, 1997

Günay Umay, **Türkiye'de Aşık Tarzı Şiir Geleneği ve Rüya Motifi**, Akçağ Yayınları, Ankara, 1999

Güneş Mustafa, **Eşrefoğlu Rûmî**, Timaş Yayınları, İstanbul, 1998

Güngör Erol, **İslam Tasavvufunun Meseleleri**, Ötüken Yayınları, İstanbul, 1982

-----, **Dünden Bugünden Tarih Kültür Milliyetçilik**, Mayaş Yayınları, Ankara, 1982

Güzleşen Mehmet, **Roman Kurgusu ve Yapısal Çözümleme**, İ.Ü. Edebiyat Fak. Yayınları, İstanbul, 1978

Haedens Kleber, **Roman Sanatı**, (Çev. Yaşar Nabi), Say Yayınları, İstanbul, 1985

Kafesoğlu İbrahim, **Türk Milli Kültürü**, Boğaziçi Yayınları, İstanbul, 1997

Kantarcıoğlu Sevim, **Modern Romanın Teknikleri ve Mehmet Rauf'un Eylül'ü**, Milli Kültür Yayınları, İstanbul, 1981

Kaplan Mehmet, **Türk Edebiyatı Üzerine Araştırmalar I**, Dergah Yayınları, İstanbul, 1976

-----, **Hikaye Tahlilleri**, Dergah Yayınları, İstanbul, 1979

-----, **Kültür ve Dil**, Dergah Yayınları, İstanbul, 1982

-----, **Edebiyatımızın İçinden**, Dergah Yayınları, İstanbul, 1978

Kaplan Ramazan, **Cumhuriyet Dönemi Türk Romanında Köy**, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1988

Kara Mustafa, **Tasavvuf ve Tarikatlar Tarihi**, Dergah Yayınları, İstanbul, 1998

Karamısır Sami, **Türkiye'nin Kültür Meseleleri**, Osmanlı Araştırmaları Vakfı Yayınları, İstanbul, 1995

Mardin Şerif, **Türk Modernleşmesi**, İletişim Yayınları, İstanbul, 1997

Meriç Cemil, **Kırk Ambar "Romanın Romanı"**, Ötüken Yayınları, İstanbul, 1980

Moran Berna, **Edebiyat Kuramları ve Eleştiri**, Cem Yayınları, İstanbul, 1983

-----, **Türk Romanına Eleştirel Bir Bakış**, C.I, İletişim Yayınları, İstanbul, 1997

-----, **Romanda Tip Olgusu ve Tipin İşlevi Üzerine**, Cem Yayınları, İstanbul, 1983

Mutluay Rauf, **50 Yılın Türk Edebiyatı**, Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul, 1976

Nabi Yaşar, **Edebiyatımızın Bugünkü Meseleleri**, Kanaat Kitabevi, İstanbul, 1937

Özbalcı Mustafa, **Mehmet Rauf'un Romanlarında Şahıslar Kadrosu**, MEB Yayınları, İstanbul, 1997

Öztürk Yaşar Nuri, **Kur'an ve Sünnete Göre Tasavvuf**, Yeni Boyut Yayınları, İstanbul, 1993

Özön Mustafa Nihat, **Edebiyat ve Tenkit Sözlüğü**, İnkılap Kitabevi, İstanbul, 1954

-----, **Türkçe'de Roman**, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1936

-----, **Yazmak Sanatı**, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1967

Pala İskender, **Divan Şiiri Sözlüğü**, Akçağ Yayınları, Ankara, 1995

Safa Peyami, **Türk İnkılabına Bakışlar**, Atatürk Araştırmaları Merkezi Yayınları, Ankara, 1998

-----, **Fatih-Harbiye**, Ötüken Yayınları, İstanbul, 1997

Songar Ayhan, **Psikiyatri**, Geçit Kitabevi, İstanbul, 1977

Tanpınar Ahmet Hamdi, **Edebiyat Üzerine Makaleler**, Dergah Yayınları, İstanbul, 1977

Turhan Mümtaz, **Kültür Değişmeleri**, M.Ü. Yayınları, İstanbul, 1994

Türer Osman, **Ana Hatlarıyla Tasavvuf Tarihi**, Seha Yayınları, İstanbul, 1995

Türkdoğan Orhan, **Değişme Kültür ve Sosyal Çözülme**, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Yayınları, İstanbul, 1998

Uludağ Süleyman, **Tasavvuf Terimleri Sözlüğü**, Marifet Yayınları, İstanbul, 1995

Ülken Hilmi Ziya, **Türkiye’de Çağdaş Düşünce Tarihi**, Ülken Yayınları, İstanbul, 1994

-----, **Sosyoloji**, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1943

Wellek R.-Warren A., **Edebiyat Biliminin Temelleri**, (Çev. Ahmet Edip Uysal), KTB Yayınları, Ankara, 1983

Yavuz Hilmi, **Roman Kavramı ve Türk Romanı**, Bilgi Yayınları, Ankara, 1977

C- MAKALELER

Acar F. Ahmet, **Bir Köy Romanı veya Bütün Köy Romanları**, Türk Edebiyatı, S.105, Temmuz-1982

Akçağ Hasan, **Güvercin Geçidi**, Millî Gazete, 4 Ocak 1992

Balcı Yunus, **Batılılaşma Açısından Roman-Aydın İlişkisi ve İlk Dönem Romanlarımızda Aydınlar**, Türk Yurdu, S.153, Mayıs-Haziran 2000

Çokum Sevinç, **Nefs ve Biz İnsanlar**, Türkiye Gazetesi, 21 Kasım 1991

Değirmenci Hakan, **Yahya Kemal Beyatlı’nın Şiirlerindeki Ölüm Teması Üzerine Bir Tahlil**, DPÜ Sosyal Bilimler Dergisi, S.4, Kütahya, 2000

Değirmenci Hakan, **Şerif Benekçi’nin Hayatı, Edebî Faaliyetleri ve Romanları**, DPÜ Sosyal Bilimler Dergisi, S.5, Kütahya, 2001

Everdi Mehmet, **Roman**, Yazarlar Birliği Bülteni, S.10, 1990

Genç Nurullah, **Şerif Benekçi**, Kitap Dergisi, S.14, 1994

Göçgün Önder, **Halid Ziya Uşaklıgil’in Mai ve Siyah Romanının Tipolojik Tasnif Açısından Değerlendirilmesi**, Türk Dili Dergisi, S.529, Ocak-1996

Güneş İsmail, **Kumsalı Olmayan Ada yahut Şerif Benekçi**, Yokuş Dergisi, S.2, 1991

Huyugüzel Ömer Faruk, **Halid Ziya ve Roman Sanatı**, Türk Dili Dergisi, S.529, Ocak-1996

Kabaklı Ahmet, **Yazı Yazmaktan Karnı Nasırlaşan Adam**, Türkiye Gazetesi, 28 Ocak 1995

Kaplan Mehmet, **Yağmur Beklerken**, Türk Edebiyatı, S.103, Mayıs-1982

Karabiyik Barbarosoğlu Fatma, **Güvercin Geçidi**, Türk Edebiyatı, S.222, Nisan-1992

Kerman Zeynep, **Halid Ziya'nın Romanlarında Karakter Yaratma Usûlü Olarak Mekan Kullanımına Bir Bakış**, Türk Dili Dergisi, S.529, Ocak-1996

Kocakaplan İsa, **Dil Akademisi Anketi**, Türk Edebiyatı, S.108, Ekim-1982,

Manisalıgil Seyfettin, **Köy Romanı ve Şimdi Ağlamak Vakti**, Yeni Haber Gazetesi, 4 Aralık 1986

Meriç Cemil, **Siyamlı İkiizler Yahut Medeniyetle Kültür**, Türk Edebiyatı, S.102, Nisan-1982

Okay Orhan, **Türk Romanına Köy Mevzûunun Girişinde Unutulan Bir İsim: Ahmet Mithat Efendi**, Sanat ve Edebiyat Yazıları, Dergah Yayınları, İstanbul, 1990

Ömeroğlu Serdar, **Bir Facianın Romanı**, Türk Edebiyatı, S.222, Nisan-1992

-----, **Hac Faciası da Romanlaştırıldı**, Millî Gazete, 5 Ağustos 1991

Özdemir Mustafa, **Tünel Faciası Edebiyata Aktarıldı**, Millî Gazete, 17 Ağustos 1991

-----, **Kumsal Olmayan Ada**, Millî Gazete, 9 Kasım 1990

Şahin İbrahim, **Türk Romanının Tarihi Gelişimi**, Türk Yurdu Dergisi, S.153, Mayıs-Haziran 2000

Tekşen Adnan, **Roman**, Yazarlar Birliği Yıllığı, S.9, 1989

Tosun Necip, **1990'da Türk Romanı**, Yazarlar Birliği Yıllığı, 1990

Yeşil Kamil, **Şimdi Ağlamak Vakti Romanı İçin Bir Değerlendirme Denemesi**, Millî Gazete, 2 Kasım 1986

-----, **Bir Şafak Yürüyüşü**, Vahdet Dergisi, S.37, 12-18 Eylül 1988

D- RÖPORTAJLAR

Aksiyon Dergisi, **Kaydırak Taşlarının Romanı**, S.72, 20-26 Nisan 1996

Aydınlı M. Sabri, **Şerif Benekçi ile Kısa Bir roman Turu**, Panel Dergisi, S.22, 15 Ekim-15 Kasım 1990

Banu Ayşe, **Şerif Benekçi ile Mülakat**, Töre Dergisi, S.76, Eylül-1997

Çankırlı Ali, **Şerif Benekçi ile Roman İnsan ve Hayat Üzerine**, Vakit Gazetesi, 20 Kasım 1993

Diñç Ahmet, **Şerif Benekçi**, Zaman Gazetesi, 15 Şubat 1993

Evrensel Kültür Dergisi, **Şerif Benekçi**, S.8, Ağustos-1992

Göze Mehmet, **Sanat Ahlâklı Olmalı**, Türkiye Gazete, 20 Ağustos 1996

Göze Mehmet Talat, **Şerif Benekçi Kimdir**, Boğaziçi Dergisi, S.3, 1991

Gündoğan Hikmet, **Romancı Şerif Benekçi ile Roman ve Romanımız**, Aylık Dergi, S.87, 1986

-----, **Şerif Benekçi ile Şimdi Ağlamak Vakti Üzerine Bir Sohbet**, Millî Gazete, 21 Nisan 1986

Özdamar Mustafa, **Şerif Benekçi ile Yazmak Üzerine**, Türkiye Gazetesi, 5 Eylül 1991

-----, **Şerif Benekçi ile Roman Üzerine**, Millî Gazete, 7 Eylül 1990

Öztuğcu Mustafa, **Şerif Benekçi ile Roman Üzerine**, Yokuş Dergisi, Nisan-1990

Taşdelen Ali, **Günümüz Romancılarından Şerif Benekçi ile**, İslam Mecmuası, Temmuz-1990

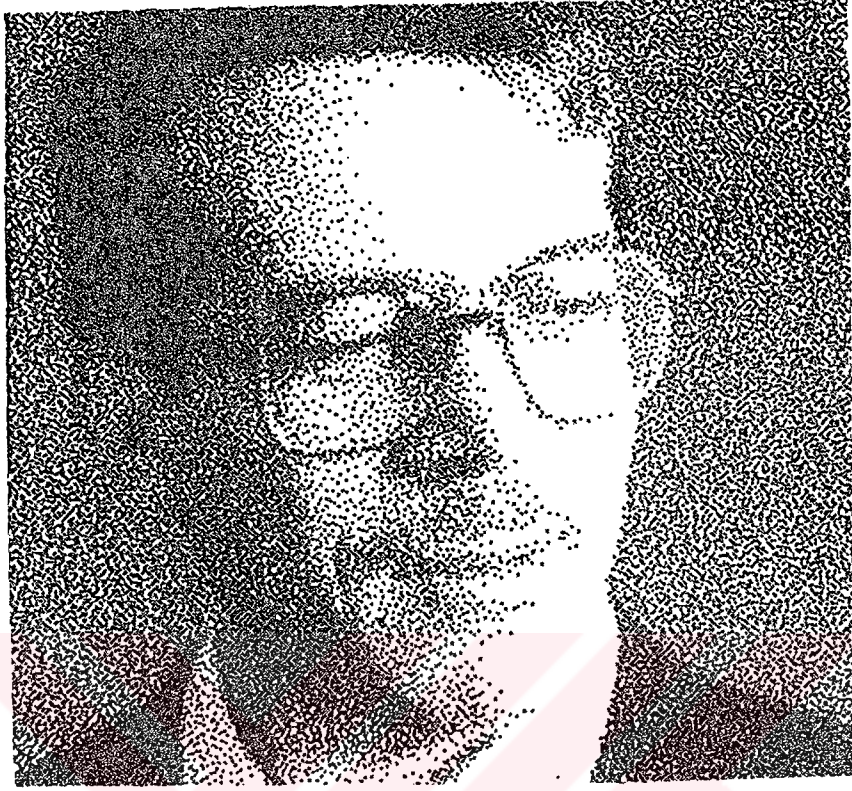
Yardım Mehmet Nuri, **Şimdi Ağlamak Vakti**, Türkiye Gazetesi, 5 Nisan 1986

Yılmaz Rasih, **Mihraptaki Romancı**, Zaman Gazetesi, 8 Ocak 1997

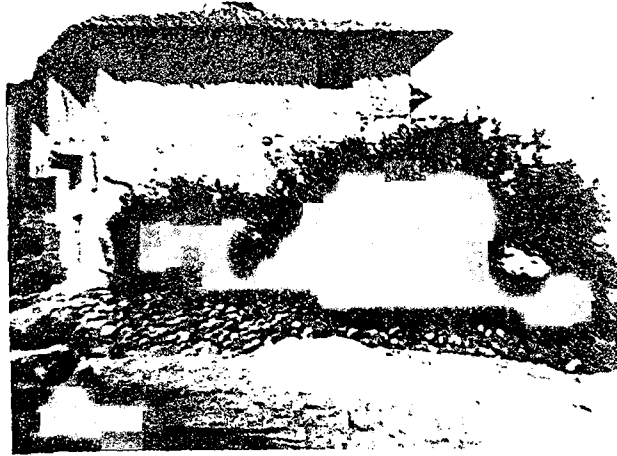

EKLER

Ek 1: Şerif BENEKÇİ

Ek 2: Şerif BENEKÇİ'nin çocukluğunun geçtiği
Muhipler Köyü'ndeki ev.

Ek 3: Kırlangıçlar Erken Göçtü romanının merkezi kahramanı Emin Ağa (ortadaki)

Ek 4: Şimdi Ağlamak Vakti romanındaki merkezi kahraman Orhan Ardıçlı'nın annesi Emine Kadın (Emine Benekçi)

Ek 5: Şimdi Ağlamak Vakti romanında mekan olarak adı geçen Devrancık Kaşı'ndan bir görünüm

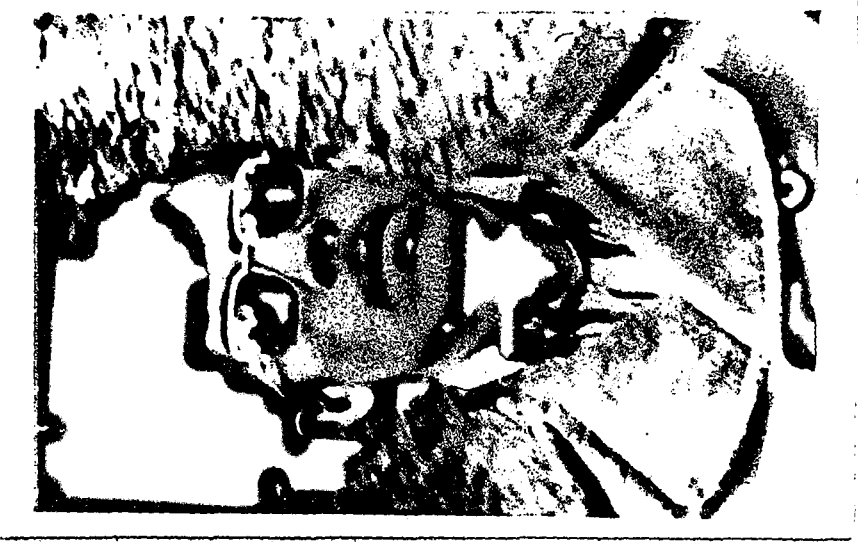
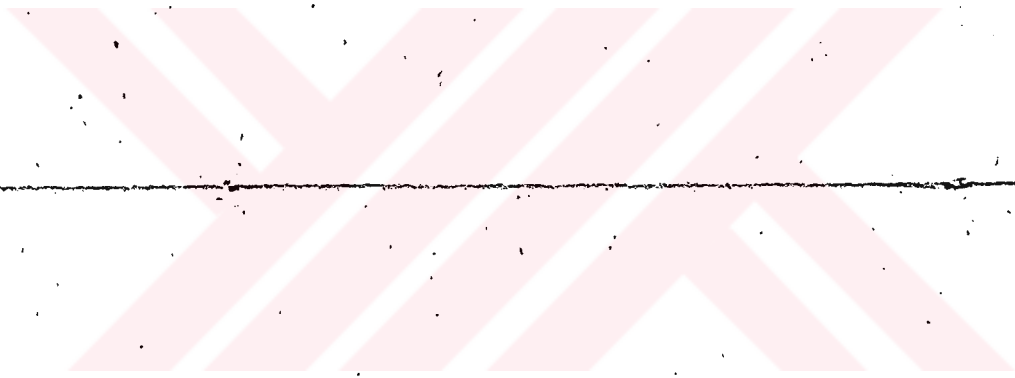

Ek 6: Şimdi Ağlamak Vakti romanında mekan olarak kullanılan Engil Köyü'nden toplu bir görünüm (Muhipler Köyü - Eski Muhipler Mahallesi)

Ek 7: Şimdi Ağlamak Vakti romanında mekan olarak adı geçen Doğan Tepesi Yolu (Gelin Getiren Yol)

DİZİN

- A**
- Adalet Partisi 27
- Ahmet Haşim 32,82
- Ahmet Mithat Efendi 15
- Akdağ 33
- Almanya 4, 9, 20, 21...
- Ankara 4, 6, 7, 15...
- Anadolu Üniversitesi 4
- Atatürk Üniversitesi 4
- B**
- Bahçebaşı 37
- Balkan Harbi 26
- Battal Gazi 38
- Benekçi Mehmet 3, 6
- Benekçi Şerif 3, 5, 6, 7...
- Beyazıt 5
- Boğaziçi Üniversitesi 5
- Buharalı Bahaeddin 68
- C-Ç**
- Cağaloğlu 5
- Cemil Meriç 8, 31, 45
- Çanakkale Savaşı 27
- D**
- Dede Efendi 32, 35
- Devlet İstatistik Enstitüsü 4
- Devlet ve Töre Dergisi 7
- Dikenli Topraklar 7
- Diyanet İşleri Başkanlığı 5, 10
- Doğan Tepesi 36
- Dönenler Tekkesi 43
- Dumlupınar Gazetesi 7
- Dündar Taşer Roman Armağanı Yarışması 7
- E-F**
- Eliot S. 54
- Emin ile Selim 10
- Erol Güngör 31, 32, 51, 65
- Erzurum 4, 21, 33, 35
- Firdevs Cenneti 74
- G**
- Gediz 13, 45, 76...
- Gediz Gazetesi 7
- Gelin Getiren Yol 36
- Germiyanogulları 33
- Goethe Enstitüsü 4
- Gümrük ve Tekel Bakanlığı 4
- H**
- Heidegger 75
- Hilmi Ziya Ülken 68
- Hristiyanlık 61
- Hüseyin Rahmi 15
- İ**
- İbrahim İnan 8
- İbrahim Kafesoğlu 31

İkinci Dünya Savaşı 27

İklim Yayinevi 8

İlahiyat Fakültesi 4, 21

İmam-ı Rabbanî 67

İstanbul 5, 15, 33, 35

İtalya 24

İzmir 5, 25

K-L

Kıranark 71

Köroğlu Destanı 38

Kur'an 61, 70, 80

Kütahya 3, 5, 6, 25...

Kütahya Lisesi 2, 3, 5, 6

Lowell Lawrance 30

M-N

Manisa Ovası 3, 41, 51

Marmara Üniversitesi 4

Mehmet Kaplan 13, 31

Mesnevî 32, 34, 35, 78

Mevlânâ 81

Mina Vadisi 10

Mistisizm 64

Mr. Heang 10, 48

Muaysım Tüneli 10, 22, 74

Muhipler Köyü 3, 17

Mümtaz Turhan 8, 31, 32, 51

Namık Kemal 31

Nurettin Topçu 8, 32

O

O Belde 32, 82

Oliver Twist 7

Orhan Ardıçlı 6, 7, 9, 18

Orhan Hançerlioğlu

Orta Doğu Teknik Üniversitesi

Osmanlı Devleti 33, 38, 42, 43

P-R-S-Ş

Peyami Safa 8, 15, 31, 81

Remzi Oğuz Arık 8, 32, 51

Salih Bağcı 22, 37, 40, 41

Sefaköy 5

Servet-i Fünûn 25

T- U-Y-Z

Tanzimat 31

Tanzimat Fermanı 48, 49

Timaş Yayınları 8, 9, 10...

Türk Edebiyatı Dergisi 7

Umay Günay 7

Ulucamiî 33

Yabancı Açlıklar 7, 8

Yağmur Dergisi 7

Yeşilköy 5

Yunus Emre 32, 67, 82

Ziya Gökalp 30, 31

Ziya Paşa 31